افغانان د شپږ شپېتم کال
په پسرلي کې له روسانو سره
د جنګ په حال کې

پوهاند محمدحسن کاکړ

١٣٩٩

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

کتاب:	افغانان د شپږ شپېتم کال په پسرلي کې له روسانو سره د جنګ په حال کې
لیکوال:	پوهاند محمد حسن کاکړ
ایډیټ او چاپچارې:	سمیع الله زیار
کمپوز:	فرهاد فرهاد
خپرندویه:	کاکړ تاریخ بنسټ - کابل
جلد:	۱۰۰۰
چاپ کال:	۱۴۰۱ هـ.ش

د چاپ ټول حقوق له کاکړ تاریخ بنسټ سره خوندي دي.

د لا زیاتو معلوماتو له پاره زموږ ویبپاڼې وګورئ!

Kakarfoundation.com

د مطالب فهرست

سریزه .... أ

لومړی فصل ۱

اوسنۍ سیاسي اوضاع ۱

دوهم فصل ۴۵

اقتصادي اوضاع او د هغې اجتماعي تاثیرات ۴۵

دریم فصل ۸۳

د هیواد د کشالې په باب بحثونه ۸۳
انټرنیشنلیزم، د ټکر بل عمده ټکی ۹۶
یو ګوندي طرز، د ټکر بل ټکی ۹۸
ټوټالیټیریزم، د ټکر بل عمده ټکی ۱۰۱
د مقاومت غورځنګ او سیاسي بې ثباتي ۱۰۵
د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان لومړنۍ بې تفاوتي ۱۰۶
د شوروي محاسبه د خپل یرغل په باب ۱۰۹
د ملي مقاومت منطق او اشکال ۱۱۰
د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان توجه ۱۱۲
ډیپلوماټیکي کوښښونه ۱۱۵

له افغانستان نه د شوروي وېره ۱۱۸
د شوروي د یرغل منطق ۱۱۹
د شوروي د یرغل اصلي هدف ۱۲۱
شوروي په افغانستان کې د ضعیف او غیر ملي حکومت په هڅه کې ۱۲٤
افغانستان، د اسلامي نړۍ یو نه بېلېدونکی جز ۱۲۶
افغانان د کمونیزم په ضد ۱۲۸
افغانان او ملي دفاع ۱۲۹
د افغانانو د مقاومت غورځنګ د مرستې وړ غورځنګ ۱۳۰
ژوند او آزادي ۱۳۱

سریزه

د ۱۳٦۵ کال په کب کې کله چې زه په زندان کې د پنځو کلونو تېرولو څخه وروسته آزاد شوم، د یادښتونو په لیکلو مې پیل وکړ. ملګري او دوستان چې زما ستړي مه شي ته راتلل، زما لپاره د نویو او روانو مطالبو عمده منابع شول. هسې خو زه هم په خپله د دې تږی وم چې د وطن له پېښو نه خبر شم او د دغو دوستانو مرکو زه نور هم پسې وتخنولم او یادښتونه مې ورځ په ورځ زیات شول. په اول کې مې دغه یادښتونه د آینده لپاره ثبتول، وروسته په دې فکر کې شوم چې یوه رساله ترېنه جوړه کړم. د (۱۳٦٦ هـ.ش) کال په پسرلي کې سره له دې چې د کور او ژوند د بیا تنظیمولو چارې را په غاړه شوې، او له مکرویانو نه؛ چېرته چې زما فامیل زما د بندي توب په موده کې له خپلې یوې خپلوانې سره اوسېده؛ بېرته خپلې مېنې ته په خوشحال مېنه کې وکوچېدم او له دې امله ډېر وخت مې په دغسې چارو تېر شو. بیا هم دا رساله مې په درې میاشتو کې ختمه کړه.

دغه رساله د یو کتاب په شان داسې منسجمه نه ده چې به په یو غټ مرکزي ټکي څرخېږي؛ خو کوښښ شوی چې په دغو څه باندې دریو میاشتو کې د وطن د عمومي حالاتو یو لنډ تصویر وي. رساله په واقع کې د کابل د رژیم د توټالېټیرین سیستم شرح او له هغه نه د را پیدا شویو مسایلو بیان دی. د رسالې د لیکلو په وخت کې د کابل د رژیم واکمنو کوښښ کاوه چې د خپل سیاسي سیستم لومړنۍ ډېره زېږه مطلقه بڼه واړوي او دومره یې نرمه کړي چې د منلو وړ وګرځي. کمونستان د فاشیستانو په خلاف هغومره افراطي نه دي چې د بایلنې او مطلقې ناکامۍ په وخت کې هم په خپله لاره ټینګ ولاړ وي. دوی په دغسې وخت کې خپله لاره اړوي، خو له خپل اصلي مطلب نه اوړي. له دې امله له دوی سره مقابله کول هغومره آسان نه دي، لکه چې عموماً فکر

کېږي. په هر حال په دغو دريو مياشتو کې چې دغه رساله ليکل کېدله، د افغان مجاهد مقاومت د فشار په وجه نجيب الله د خپل دولتي سيستم هغه اړخونه ورو ورجيب الهه ،لکه چې عموماَ فکر کېږي. په کې هم په خپله لاره ټينګ ولاړ وي. دوی سره اوسېو په خاص تکتيک سره اړول، کوم چې روسي مشاورانو د ببرک کارمل په وخت کې تنظيم کړي وو. نجيب الله په دغو چلندونو باندې د «ملي روغې جوړې سياست» نوم اېښی و.

د کتاب لومړی فصل په عمده ډول د دغه چلند څنګه والی بيانوي او د هغو په مقابل کې د مجاهدينو او مقاومينو او ولس عکس العمل څرګندوي. په دوهم فصل کې د جنګ په شرايطو کې د موجودې بې سارې ګرانی، او هم د حکومت د امتيازي پاليسيو په رڼا کې د ولس د بېلو بېلو صنفي او شغلي ډلو په ژوند باندې نظر اچول شوی دی. دلته څرګنده شوې چې د هغې ادعا په خلاف چې کمونستان يې د برابری په باب کوي، دوی يا لږ تر لږه د کابل کمونستان په عمل کې د قدرت او ثروت له مخې د انسانانو په ژوندانه کې څرګند توپيرونه راولي. د دغه فصل يو بل غټ ټکی د دوی هغه چلندونه او پروګرامونه دي چې په هغو سره کوښښ کوي د خپلې خوښې يوه نوې ډله يا طبقه هسکه کړي. په دريم فصل کې کوښښ شوی په هغو ټکرونو بحث وشي چې په مخکنيو دريو لسيزو کې په افغاني جامعې کې يې تاوتريخوالی شديد کړی دی. د همدغو ټکرونو شدت او جمع خارجي وسله وال دخالت دی چې افغانان يې په تېرو نهو کالونو کې بېسارو ستونزو سره مخامخ کړي دي. ټوله ليکنه زياتره د جامعې د بېلو بېلو اړخونو سوسيولوجيکي تحليل دی، نه تاريخي څرګندونه.

د دغې سريزې په پای کې لازمه گڼم له دوستانو نه د زړه له کومې مننه وکړم، خو بايد ووايم چې ما ته ممکنه نه ده د ټولو نومونه ياد کړم. د دوی شمېر زښت ډېر دی.

لومړی هغه ډله دوستان دي چې زما د بند پر ضد يې تر خپلې وسې پورې فعاليتونه کړي دي. په پوهنتون کې ډېرو استادانو او محصلانو په پټه او برالا د انتقاد او همدردۍ آوازونه اوچت کړي وو. ځينو زما د خلاصون لپاره حتی ليکل شوي تضمينونه هم ورکړي وو. د په اصطلاح «ملي روغې جوړې سياست» په اعلام سره ډېرو زما د خلاصون په باب هلې ځلې وکړې. زما د بند په اول سر کې زما د خپل لغمان ولايت سپين ږيرو او مشرانو چې شمېر يې تر دېرشو هم زيات و، زما د اتيا کلن خسر ښاغلي عبدالعزيز په مشرۍ دوه ځله په گډه د کابل د رژيم لويان وليدل، او له هغوی سره يې په داسې حال کې چې د غرور او وقار نه ډک چلند کاوه، زما د خلاصون په باب مرکې وکړې. که چېرې زما خلاصون په رښتيا د کابل رژيم په لاس وای، يقين دی چې زه به يې خلاص کړی وای، تر څو دغه سپين روبي يې احسانمن وای.

په خارجي ملکونو کې ډېرو پوهاندانو او د انساني حقوقو فعالينو يې يا يې زه شخصاً او يا يې زما د انگريزي آثارو له لارې پېژندلم؛ او هم د نشراتي موسسو متصديانو په تېره ښاغلي نبي مصداق زما د خلاصون په باب د کابل په حکومت د ليکونو په استولو او د خپرونو په کولو سره ډېر فشار راوړ. د دې ټولو د بشر د حقوقو د کمېسيون او عفوبين الملل او د بين المللي ليکوالو د پن د کلب تر څنگه په پرلپسې ډول آن زما تر خلاصون پورې دومره ليکونه د کابل رژيم حکومتي او گوندي لويانو ته واستول چې هغوی يې په رښتيا انديښمن کړي وو. د عفوبين الملل له خوا فشار په خاص ډول زيات و چې زه يې د «وجدان بندي» اعلان کړی وم.

په پای کې زه له ټولو هغو افغاني ورونو او خويندو او په خاص ډول له ډاکټر شاهرخ ګران نه مننه کوم چې د افغاني قوي دود له مخې يې زما د خلاصون په مناسبت د شيريني په نامه له ماسره ډېرې مالي مرستې کړې دي. دغو مرستو زه په دې قادر کړم چې د دغې ليکنې په وخت کې له مالي تنګسې نه يو څه آرام اوسم.

م.ح.ک.

بر تهکال – پېښور

د جون٦، ١٩٨٨/ جوزا ١٦، ١٣٦٧

لومړی فصل

اوسنی سیاسي اوضاع

مقدمه

له یوې میاشتې کم پنځه کاله بند نه وروسته د شنبې په ورځ د حوت په لسمه (۱۳۶۵ هـ.ش) (مارچ ۱، ۱۹۸۷) زه د پلچرخي له زندان نه بې له کوم قید او شرط نه په ظاهر کې د روغې جوړې د فوق العاده کمېسیون په سپارښتنه د انقلابي شورا له خوا؛ خو په واقع کې د باندنیو د فشارونو په وجه آزاد شوم.

ما باندې یې ډېر تورونه لگولي وو؛ زه یې په عین حال کې څو دغسې سیاسي گوندونو ته منسوب کړی وم چې سره اور او اوبه وو. یو بل تور دا و چې ما د حکومت د ړنگولو لپاره کوښښ کاوه. زه یې لویدیځ ته د تمایل لرلو په وجه هم نیولی وم؛ خو زه یې په اصل کې د دې لپاره نیولی وم چې زه په افغانستان کې د شوروي قواوو له موجودیت او په دې ډول د حکومت له سیاست سره مخالف وم. ما په هېواد کې د دغو قواوو موجودیت، په هره نامه چې و، د خپلو وطنوالو او هم د سیمې والو د ناکراریو او بدبختیو ستر عامل گانه، او گنم یې. څنگه چې د یو مدني انسان په توگه دا زما قانوني حق و، د خاد عاملینو د هغه د ذکر نه ډډه کوله او دغسې بې اساسه تورونه یې په ما لگول چې ما پرې قید کړي. په هر حال، زما د بند په سر د پوهنتون

په سویه، تر څه حده په ملي سویه او هم په نړېوالو حقوقي حلقو کې، په تېره د بشر د حقوقو د کمېسیون او د هغه د ځانګړي استازي ډاکټر فیلیکس ارمه کورا له خوا، او هم د بین المللي عفو سازمان، عملي موسسو او باندنیو نشراتي موسساتو له خوا د اعتراض آوازونه یو وخت بل وخت جګ شول، تر څو په پای کې زه د همدوی د فشار له امله بې له دې چې زما خلاصون د عفو په کوم فرمان کې راغلی وي، یا مې د اته کلن قید موده پوره کړې وي، ازاد شوم. زه دلته له دغو ټولو ښاغلیو او په عین حال کې له خپلې مېرمنې، مریم نه د زړه له کومې مننه کوم. وروستۍ زما د بند په ټوله موده کې، حتی زما د صریح هدایت په خلاف زما د خلاصون لپاره ډېرې ناکامې هلې ځلې وکړې او په هر حال د کورنۍ د ضعیف مالي توان سره یې هم زه په زندان کې د خوړو او دوا له ډډې ښه وساتلم او هم یې د کور او اولادونو په تنظیم او تربیې کې د قدر وړ وړتیا وښودله.

د ښار سیاسي اوضاع

د کابل په ښار کې دغو څېزونو سمدلاسه زما پام ځانته واړوه، یو دا چې ګوندي او دولتي پېژندل شوي کسان په سرکونو کې نه لیدل کېدل. دوی د نوې لوړې حکمرانې طبقې په توګه له عادي خلکو نه جلا او په ګړندیو موټرونو کې چې شمېر یې تر پنځو کالو دمخه په څرګند ډول ډېر شوی دی، ګرځي. ځیني یې لا په ګولۍ پروفو موټرونو کې ګرځي چې د هر یوه بیه د نورو په قول اوولس میلیونو افغانیو ته رسیږي. په دې ډول دغو کمونستانو د ممتازو او اشرافو خصوصیت غوره کړی دی. اجتماعي برابري چې تر ډېره حده د افغاني جامعې خاصه وه، اوس په ښار کې بېخي له مینځه تللې. دغه حال په خاص ډول د مکروریانو په اوسېدونکو کې چې نږدې ټول یې د لوړ لیکو ګوندیان، حکومتي ماموران، او روسان تشکیلوي او د ښار د نورو برخو په

اوسېدونکو کې په څرګند ډول لیدل کېږي. د مکروریانو اوسېدونکي نږدې ټول نوي عصري ممتازان او د ښار د نورو برخو خلک په عمومي ډول عوام، غریبان او کارګران دي.

بله دا چې له څینو خلکو سره چې سړی په ښار کې مخامخ شي، دوی د پخوا په خلاف، د لیدو په وخت کې سترګې اړوي او ښکته ګوري. دغسې کسان د اورېدو په قرار د خاد جاسوسان دي. د جاسوسانو شمېر اوس په ښار کې تر هر بل وخت نه زیات ښکاري او خبیر کسان وایي چې په ښار کې به داسې ځای نه وي چې دوی به هلته نه وی. شریف او درانده کسان د وېرې او هم د دې لپاره چې نارام نه وي؛ کافي ګانو، هوټلونو، سینماګانو او داسې نورو ځایونو ته نه ورځي او په ښارونو او کوڅو کې خلک د پخوا په خلاف له دېنه ډېره کوي، چې د سیاست په باب خوله خلاصه کړي. خلک په ښار کې چوپه خوله اخوا دېخوا ګرځي، مګر دا چې آشنایان ووینې او روغبړ ورسره وکړي. کوم څوک چې یو ځای بل ځای ناڅاپه د شکایت ناري سورې پورته کړي، نور عکس العمل نه ښکاره کوي. خلک پوهېږي چې دغسې کسان جاسوسان دي او خولې لټوي؛ خو ددې په خلاف د کابل په ښار کې بل مهم خصوصیت په کورونو کې دننه یا په نورو مصئونو ځایونو کې د سیاست په باب ګړېدل او تبصرې کول دي. پخوانی احتیاط اوس د جاسوسانو د ډېروالي سره سره تر ډېره حده البته نه په پوره ډول، له مینځ نه تللی او په څغرده ویل کېدای شي چې د کابل سیاسي فضا د پنځو کالو دمخه په پرتله بدله شوې. دا تر ټولو مهم بدلون دی چې تر اوسه ما حس کړی دی. پنځه کاله دمخه د اختناق ډېرې بدې شپې ورځې وې. د خاد له خوا نیول نیولو ډېر شدت لاره. زندانونه له انسانانو نه ډک وو، په کوم ځای او کومو انسانانو باندې چې حکومت قبضه لرله، نه د چا سر مصئون و،

نه د چا مال، حتی ډېر ځله داسې شوي چې د خلکو ناموسونه هم د خاد د عاملينو له خوا په زور او دسيسو سره بې عفته شوي دي. لږ تر لږه په ښار کې ترور حکومت کاوه. د ښار په هره برخه کې د سرتېرو (عسکرو) د نيولو لپاره لټون په شدت روان و.

کنډک کنډک عسکر به د دغه کار لپاره ګمارل کېدل. د ليکونکي کور چې د ښار په څنډه يعنې د خوشحال مېنې په دوهمه برخه کې واقع دی، څو ځله لټول شوی و. په لومړي وخت کې په ښار کې دننه حتی روسي عسکرو هم کورونه لټول، تر څو بيا له دغه کار څخه د ښاريانو د سخت مخالفت په اثر ډډه وشوه. د ښاريانو دغه ټينګ دريځ له روسانو او په واقع کې له دغه انساني ضد چلند سره د خلکو غوڅ مخالفت ښرګند کړ. په هر حال له دوو مياشتو را په دېخوا د کابل حکومت د ملي روغې جوړې اعلان کړی، او تش په نامه يو اړخيز اوربند يې جاری کړی، په ښار کې د خلکو او کورونو لټول بس شوي دي. خو اصلي خبره چې دغه نسبي ازاده فضا يې مينځ ته راوستې، د افغانانو مقاومت دی چې روسان او د کابل حکومت يې په پای کې په دې متقاعد کړی چې د قوې په استعمال سره بری ممکن نه دی.

ګورباچوف او د حکومت په چلند کې نسبي نرموالی

دغه حقيقت هغه وخت د دوی له خوا وپېژندل شو چې ګورباچف د چرنينکو له مړينې وروسته د ۱۹۸۵ په مارچ کې د شوروي د يوازني سياسي ګوند عمومي منشي، يعنې اعلی واکمن يا لوی تزار وګرځېده. داسې ښکاري چې ګورباچف چې د شوروي د نوي مخ راپورته کېدونکي تعليم يافته او عصري توقع لرونکي نسل نماينده وي، غواړي دننه په هېواد کې ټولنيز او اقتصادي اصلاحات راوړي او ټولنه دموکراتيزي کړي، يعنې د دموکراسی په اصولو يې وچلوي. په دې ډول د پخوا په خلاف اوس هلته دا هڅه قوي

ښکاري چې د شوروي باندني سیاست باید له پراختیا غوښتنې نه لږ تر لږه د اوس لپاره واړوي چې ډېر لګښت غواړي او د ننني سمونو ته متوجه شي. د همدغې هڅې له برکته د افغانستان په باب د شوروي اتحاد دریځ د برېژنېف د سیاست په پرتله توپیر پیدا کړی او اوس خبره دې ته رسېدلې چې شوروي اتحاد څرګنده کړې چې غواړي خپل فوځ چې شمېر یې د مطبوعاتي خبرونو له مخې د یولک او پنځوس زرو په شاوخوا کې دی، او تر اوسه یې پنځوس زره عساکر په افغانستان کې تلف شوي دي، یوه ورځ له افغانستان نه وباسي او د کابل حکومت یې د نجیب الله په مشرۍ چې دی یې د بدنام او مخ تورن ببرک کارمل له ګوښه کولو نه وروسته واکمن کړی دی، دېته هڅولی دی چې ملي پخلاینې سیاست غوره او اعلان کړي، او ان د یو ائتلافي حکومت د جوړولو تر سرحده پورې هڅه وکړي. د دغه نوې تګ لارې له امله د افغانستان فضا تر ډېره حده نرمه شوې او په دغې فضا کې د حکومت او روسیې پخواني پېژندل شوي مخالفین په خصوصي غونډو کې له هر چا او حتی له ګوندیانو سره هم په څرګنده انتقادونه کوي. څوک د ملي پخلاینې د سیاست پلوي دي او څوک یې مخالفت کوي، او ډېر افغانان په څرګنده وایي چې د افغانستان د ټولو اساسي کشالو اصلي منبع په دغه وطن کې د شوروي قواوو موجودیت دی. دوی ټینګار لري چې تر څو دغه فوځ بې له کوم قید او شرط نه وتلی نه وي، ملي روغه جوړه د هغو دردوونکو پېښو په نظر کې نیولو سره چې په تېرو اتو کالونو کې په وطن کې پېښې شوې دي، نه معنی لري، او نه معنی لرلی شي، یعنې د باندنیو قواوو د موجودیت په حال کې، د ملي پخلاینې د بریالي کېدو امکان نشته. ګوندیان او هغه کسان چې حکومت په یوه او بله نامه ځانته جذب کړي او په ظاهر کې د ګوند غړي نه دي، په دې فکر دي چې ملي پخلاینه او د شوروي فوځ بېرته ستنېدل، یو په بل پورې تړلي دي او چې څومره ملي روغه جوړه زر

عملي کېږي او په ولس کې رېښې ځغلوي، په هماغه اندازه د باندیني فوځ ستنېدل زر کېږي. په دغه ښار کې سره له دې چې د حکومت په لاس کې دی او د امنيتي، ګوندي، اجتماعي او جاسوسي ارګانونو له لارې يې څاري، بيا هم د حکومت له موافقينو د مخالفينو شمېر ډېر دی، سره له دې چې ډېر شمېر افغانان اوس هم له احتياط نه غلي دي. دغسې کسان چې شمېر يې ډېر ښکاري، په دې فکر دي چې د ملي روغې جوړې سياست يوازې يو تاکتيکي يعنې غير صميمي او موقتي اقدام دی او نه ښايي چې دې ونېول شي او واقعي پرېکړه د جنګ جبهه کوي.

دوی په دې فکر دي چې حکومت د خپلو تېرو چلندونو په ناکامۍ سره اوس په ظاهر کې خپل غيرګوندي ګوندیان دمخه کړي چې خلک وغولوي او خپل ملاتړي يې کړي او په دې ډول په ولس کې د ځان لپاره ريښه پيدا کړي. سربېره پر دې دوی استدلال کوي چې که حکومت په رښتيا يو ځل په ولس کې ريښه وموندله او د حکومت کولو توان يې يا په ځانګړي ډول يا په ائتلاف سره وموند، څوک به تضمين وکړي چې شوروي به خپل فوځ وباسي. له دې امله د حکومت دغه سياست باندې عمومي باور هېڅ نشته، او عموم يې هسې دروغ بولي او څنګه چې حکومت تر اوسه د ملي مسايلو په بار ښکرور دروغ ويلي او اوس هم پرې صرفه نه کوي، د ملي روغې جوړې په باب د حکومت نارې سورې هسې بابېزه برېښي او حتی د خپلو ګوندیانو ډېر شمېر يې هم هغه غيرعملي او غير موثر ګڼي.

په ګوند کې دنني اختلافات

ډېر شمېر ګوندیان هم د ملي روغې جوړې له چلند سره مخالف دي او همکاري ورسره نه لري. په دې باب خبره دومره جدي شوې چې اوازه ده

چې نجیب الله د شوروي حکومت ته شکایت کړی دی چې خپل ګوندیان یې د روغې جوړې د سیاست په سر له هغه سره همکاري نه کوي.

که دغه آوازه ربښتیا نه وي، د ګوندیانو تر منیځ مخالفت کې خو هېڅ شک نشته. لومړی د خلق او پرچم د ډلو مخالفت دی چې بیا دا بېل اوږد بحث غواړي. دلته دغومره ویل بس ښکاري چې دغه دواړه ډلې د غړیو د ترکیب په لحاظ په اصل کې دوه بېل ګوندونه وو، دوی د خپل ګوند له تاسیس څخه له (۱۹۶۵م) نه وروسته سره بېل وو او په (۱۹۷۷م) کې د شوروي په فشار سره متحد شول. څنګه چې دا یو فرمایشي او میکانیکي اتحاد و، د غوایي له کودتا نه څو میاشتې وروسته بیا تجزیه شو او پرچمي ډله یې د حاکمو خلقیانو له خوا وځپل شوه؛ خو دغه مخالفت د (۱۹۷۹م) په ډسمبر کې چې د شوروي فوځ له خوا د خلقیانو حکومت د حفیظ الله امین په سروالي په ډېرې بې رحمۍ سره نسکور شو او په ځای یې پرچمیان د تورمخي او بدنام کارمل په سروالي حاکمان وګرځول شول، په تربګنۍ او دښمنۍ بدله شوه. دغه دښمني د امینیانو او کارملیانو تر منځ په خاص ډول جدي ده.

د خلقیانو ډلګي او پلینومونه

په دې حال کې د دغو دواړو ډلو دریځ د ټولو موضوعاتو په باب، د ملي روغې جوړې د سیاست په شمول، نه یوازې دا چې یو نه دی، بلکې مغایر دی. البته مخالفت په عمومي ډول څرګند نه، بلکې د شوروي له وېرې د پردې لاندې دی، سره له دې چې له لوړو امینیانو نه پرته نور ټول خلقیان له پرچمیانو سره په حکومت کولو کې شریک دي. په دې وخت کې چې حکومت د ملي روغې جوړې سیاست جدي نیولی، ویل کېږي چې خلقیانو، یا لږ تر لږه تره کي خېلو خلقیانو، د سیدمحمد ګلاب زوی په مشرۍ ځانله ګوندي پلینومونه یعنې عمومي غونډې جوړې کړې او حتی د همدغو آوازو

لـه مخـې، ځانلـه يـې ګونـدي کانګـره هـم پـه پټـه دايـره کـړې. د دغـې کانګـرې پـه پرېکـړو کـې، دوه مهمـې يـې را دي چـې پـه يـوې سره يـې ځـان لـه پرچـم نـه بېـل کـړی او پـه بلـې سره يـې لـه حکومـت نـه غوښـتي چـې د حکومـت د روغـې جـوړې لـه سياسـت سره د دوی همـکاري هغـه وخـت اهميـت او اغيـزه لرلـی شي چـې حکومـت خلقـي بنديـان چـې شـمېر يـې تـر سـلو نـه اوړي، خوشي کـړي او د دوی ونـډه پـه حکومـت کـې ډېـره کـړي. حکومـت د حـوت پـه دېرشـمه يوولس تنـه خلقـي بنديـان د ډاکټـر شـاولي پـه شـمول چـې هغـه ته د امينـي خلقيانـو د مشر پـه حيـث اهميـت ورکـول کېـږي، لـه بنـد نـه ازاد کـړل. د حکومـت پـه دغـه اقـدام سره دغـه فکـر ريښـه پيـدا کـړه چـې نجيـب اللـه د ډېـرو عواملـو لـه مخـې غـواړي ځـان خلقـي جنـاح تـه نـږدې کـړي او د خپـل سياسـت د برياليتـوب پـه مقصـد د هغـوی همـکاري لـږ تـر لـږه د ګونـد پـه دننـه کـې ځـان تـه جلـب کـړي، ځکـه چـې دوی پـه ګونـد، پـه تېـره پـه څارنـدوی او اردو کـې پـه شـمېر کـې ډېـر دي او د څارنـدوی رول د حکومـت د سياسـت پـه عـملي کولـو کـې چـې د ګلاب زوی پـه تنظيـم او زيـار سره د يـو بېـل او ګذاريـز قـوت پـه حيـث ټولـو تـه څرګنـد دی، مخصوصـاً زيـات دی. د تـره کـي خپلـو خلقيانـو او امينـي خلقيانـو نـه وروسـته د ډاکټـر زرغـون ډلـه راځـي چـې پـه اول سر کـې د خلقـي دموکراسـۍ پـه سر لـه هغـو نـورو سره مخالفـه شـوه او مشر يـې ډاکټـر زرغـون د اميـن پـه سروالي کـې لـه مينځـه يـووړل شـو او ډلـې يـې وروسـته پـه حکومـت کولـو کـې لـه پرچميانـو او تـره کيانـو پـه مثـاب.

پرچمي ډلګۍ

لـه خلقيانـو سره اخـتلاف د نجيـب اللـه د مشـکل يـوه برخـه ده. بلـه غټـه برخـه يـې پـه پرچميانـو کـې هغـه اختلافـات دي چـې پـه خـاص ډول د کارمـل لـه ګوښـه کېـدو سره پيـدا او جـدي شـوي دي. اوس پرچميـان د يـوه مرکـزي مشر پـه

شاوخوا چې هغوی یې د عمومي منشي په نامه یادوي، او دغه شخص نجیب الله د اخترمحمد خان زوی په خټه احمدزی غلزی پښتون دی، نه ټولېږي. د پولټبیوریو یا سیاسي دفتر نبردې هر غړی ځانله ډلګی لري. کمونستي ایډیالوجي دوی ټول یوازې په یوه عمومي چوکاټ کې دننه کړي دي او نورې ملاحظې لکه شخصي، ژبنی، سیمه ایزې او داسې نورې ځیني کسان د یوه نسبتآ قوي، مجرب او ډینامیک شخص په شاوخوا ټول کړي او په دې ډول په ګوند کې ډلې او په ډلوکې ډلګی مینځ ته راغلي دي. ډاکټر نجیب الله یعني عمومي منشي یوازې په رسمي توګه، نه په واقعي توګه د ټول ګوند مشر دی. دده غټه متکا شوروي ده، البته دا ډېر غټ امتیاز دی چې دی یې د نورو لویانو په مقابل کې لري. د ده په مقابل کې د پرچمیانو ډېر غټ ډلګی کارملیان یا د کارمل پیروان دي چې مخالفت یې د (۱۳۶۵هـ.ش) کال له پیل نه د کارمل له نسکورېدو او عمومي منشي توب نه د نجیب له هسکېدو نه شروع شوی او هغه وخت یې مشخصه بڼه غوره کړه چې کارملیانو چې په هغو کې د کابل د ښځو شمېر ښه څرګند او ډېر و، په بازارونو کې په مظاهرو پیل وکړ او د نجیب الله او شوروي پر ضد یې شعارونه ورکړل. البته مظاهره چیان په قوې سره زر تیت شول او یو څو یې ووژل؛ خو دغې پېښې په پرچمیانو کې درز ښه ژور او حقیقي کړ. په دغې پېښې سره بې له شک نه د کارمل په اشاره شوې وه، هغه په خپل لاس د خپل انتحار سند لاس لیک کړی چې عملي کېدل یې په وخت پورې تړلی بریښي. د کارمل مهم مرستیالان ورور یې محمود بریالی او اناهیتا راتب زاد(۱) تر اوسه هم په خپلو وظایفو پاتې دي؛ خو له پخواني برم او اهمیت نه په څرګند ډول لوېدلي دي او یو شمېر کارملیان له ګوندي مقامونو ایسته کړل شوي او د ګوند په نولسم

۱ - اناهیتا د جوزا په شلمه په یوه ګوندي پلینوم کې متقاعده شوه، بیا وروسته هم دا او هم محمود بریالی له ګوندي واحدونو او مقامونو څخه ګوښه کړل شول.

او شلم پلینوم یا عمومي غونډو کې مرکزي کمېټې ته یو شمېر نوې څېرې راوستل شوي دي چې دغه ډلګي یې تر پخوا ډېر ضعیف کړي دي، خو څنګه چې دوی زیاتره ښاریان دي او په پروپاګند او آوازو خپرولو کې لوی لاس لري او کارمل د ګوند یو موسس غړی دی او د خپلې حکومتي او ګوندي واکمنۍ په دوره کې یې په خاص ډول خپل پلویان لوړو مقامونو ته رسولي او رنګ رنګ فایدې یې ور په برخه کړي، دوی اوس هم په پرچمي جناح کې تر ټولو غټ ډلګي شمېرل کېږي. ویل کېږي چې دوی په دې وختو کې پټې غونډې کړي او خپله وفاداري یې یوازې کارمل ته مقیده کړې او د ګوند د رسمي سیاست یعنې ملي پخلاینې له سیاست سره یې خپل مخالفت څرګند کړی. دوی که په ظاهر کې له خپل ولي نعمت یعنې شوروي اتحاد نه شکمن شوي، په واقع کې په هغو د پخوا په څېر ټینګ ولاړ دي او بې د شوروي ملاتړ نه یې په افغاني ټولنه کې ژوند ممکن نه دی. دا چې کارملیان د ملي پخلاینې له سیاست سره مخالف دي، په واقع کې یې معنی دا ده چې باید شوروي قواوې د تل لپاره په افغانستان کې پاتې وي، تر څو دوی د یوې ډلې په توګه نه یوازې ژوندي پاتې شي، بلکې حکومت هم وکولی شي. په دې حساب د دوی سیاست د افغان د ملي حاکمیت منافي دی خو کوم هغه وحشت او استبداد چې د دوی له خوا شوی او دا چې دوی په ټولنې کې بې ریښې انسانان دي او د خپل ولي نعمت یعنې شوروي اتحاد له نظر نه غورځېدلي دي او په اردو او څارندوی کې د دوی رول ختم دی، که څه هم خاد د دوی د قوت ستر مرکز دی، او اصلاً نسبتاً بد اخلاقه شخصي ګټه او حکومتي موقف مېین بې پاسه ابن الوقتان او شارلتانان دي، که دننه په ګوند کې ډېر پلویان لري، د دوی ډله بیز اغېزمن رول هغه هم د شوروي د قواوو په غیاب کې بالکل ختم دی او آینده یې تیاره معلومېږي.

د یادونـې وړ بـل پرچمـي ډلگـۍ د سـلطان علي کشـتمند دی. دغـه ډلگـۍ پـه ظاهـر کـې د نجیـب اللـه مشرتابـه تـه تابع دی او د ملي پخلاینـې سیاسـت پـه مـخ بیایـي؛ خـو کشـتمند ځانلـه بېـل حسـاب لـري. د ده پلویـان ځینـو وړو ملیتونـو تـه منسـوب دي او سـتمیان یـې پـه لیکـو کـې ورننـوتلي دي. دوی تـر هـر بـل ډلگـي نـه زیـات شـوروي تـه وفـادار دي. د دغـه ټکـي پـه بـاب دلتـه دومـره ویـل پـه کار دي چـې کـه کارمـل د خپـل یـوه زوی نـوم وسـتوک ایښـی چـې پـه روسـیې کـې ختیـځ تـه وایـي، یـا یـې د خپـل حکومـت پـه وخـت کـې خپلـه یـوه لور د سیاسي ملاحظـو لـه مخـې یـوه اپریـدي تـه ورکـړې، کشـتمند خپلـه یـوه لـور یـوه روسي تـه پـه مسـکو کـې نـکاح کـړې. دا موضـوع چـې د اسلام او افغـاني عنعنـې مخالفـه ده، ممکـن پـه نـورو ځایـو کـې شـخصي او بـې اهمیتـه وبللـه شي؛ خـو افغانانـو تـه د زغملـو وړ نـه ده. پـه افغـاني حکمرانانـو کـې دا یـو مشـهور دود دی چـې پـه خپلـه د باندنیـو نـه ښـځې کـوي، خپلـې لوڼـې هغـه تـه نـه ورکـوي. پښـتانه پـه خـاص ډول پـه دې ټینـک ولاړ دي، کشـتمند بـه پـه دې خبر نـه وي چـې حتـی دننـه پـه شـوروي اتحـاد کـې همدغـه اوس هـم ازبـکان، تاجـکان او ترکمانـان نـه دي حـاضر چـې خپلـې لوڼـې روسـانو تـه ورکـړي، پـه داسـې حـال کـې چـې خپـل تعلیـم کـړي یـې لـه هغـو نـه ښـځې کـوي او دوی دغسـې تاجـکان پـه دغسـې سـپک نامـه یـادوي چـې دلتـه یـې لـه یادونـې نـه ډډه کېږي. البته کشـتمند بـل منطـق لـري او هغـه دا چـې دی غـواړي پـه هـر قیمـت چـې وي د شـوروي ملاتـړ لـه ځـان سره ولـري، تـر څـو د هغـه پـه برکـت حکومـت وکولـی شي. دی تـر اوسـه هـم لـه دغـه ملاتـړ نـه پـوره بهـره مـن دی، ځکـه دا یـې اتـم کال دی چـې صدراعظـم دی او د ده پیـروان پـه څرگنـد ډول لـه حکومتـي قـوت نـه پـه استفادې سره پښـتني ضـد کارونـه کـوي او خپـل ډلگـۍ پیـاوړې کوي. کشـتمند د شـوروي اتحـاد پـه مرسـته اقلیتونـو تـه مـالي مرسـتې ورکـوي. دغسـې مرسـتې هغـو تـه هـم ورکـول کېږي چـې د مجاهدینـو پـه صفـو کـې ورننـوتي دي او یا پـه خپله

ځانونه د مستقلو ګروپونو په نامه معرفي کوي. سربېره پر دې په کابل کې د «زحمتکښو هزاره ګانو مرکزي شورا» په نامه یوه شورا مینځ ته راوستل شوې. دغسې شورا چې لګښت یې د حکومت په غاړه دی، بل هېڅ ملیت نه لري. سربېره پر دې د کابلي شویو هزاره ګانو څخه یو غنډ وسله وال شوی و چې هغوی په پکتیا کې په یوې جګړې کې له مینځه لاړل. کشتمند په اردو او څارندوی کې کوم رول نه لري. سربېره پر دې چې دی د نورو په قول ګدي(۲) دی، په ټولنه کې څه چې حتی په خپله امامي هزاره ګانو او نورو شیعه ګانو ته هم بې اهمیته دی. د ده د تفرقه اچولو هلې ځلې، هغه هم په داسې وخت کې چې افغانستان له کلي مسایلو سره مخامخ دی، ډېرې پارونې کړي. په غالب احتمال د ده ډلګی به د شوروي فوځ په وتلو سره په هغه سرنوشت واوړي چې څه باندې سل کاله د مخه د افغان – انګلیس له دوهم جنګ نه وروسته د انګریزي فوځ په وتلو د محمد ولي (لاتي) یا «کوګناري زیو» په برخه شوی و.

تر دې هم نور واړه ډلګي د نوراحمد نور،غلام دستګیر پنجشیري او عبدالوکیل چې په نظر کې ونیول شي، د پرچمي د ډلې دننني حال او ورسره جوخت د نجیب الله مشکلات او د ملي پخلاینې د سیاست سرنوشت چې څه وخت د شوروي فوځ له افغانستان نه وځي، په نظر کې ښه مجسم کېدلی شي. یو ګوند چې په اضطراري او د جنګ په حال کې دغسې ټوټه ټوټه وي، که څه هم ټولې ټوټې یې د کمونستي مشترکې ایډیالوجی په چوکاټ کې دننه وي او له یوې ټوټې سره یې هم د ولس ملاتړ نه وي او هغه ګوند چې په خارجي قوت ولاړ وي او د دغه قوت د عسکرو د وتلو خبرې رواني وي او په مقابل کې د ملي مقاومت ډلې په عصري وسلو سمبال وي او ګذاریز قوت

۲ - ګدي هغه هزاره ته ویل کېږي چې د دري ژبې له ښکته کورنۍ سره یې خپښي کړې وي او خپل نسب یې له لاسه ورکړی وي.

یې په حکومت باندې په پرله پسې ډول حواله کېږي؛ چېرته کولی شي چې د روغې جوړې سیاست له ګوندي او حکومتي کارمنو نه غیر په ملي سویه په مخ بوځي او د بري درشل ته یې ورسوي.

د حکومت د ملي پخلاینې نوی سیاست

نجیب الله تېر کال د جدي په ۲۵ (جنوري ۱۵ –۱۹۸۷) د ملي پخلاینې سیاست اعلان کړ. ده د دغه نوي سیاست په څرګندولو سره دا هم په نظر کې لرله چې مخالف وسله وال مجاهد ګوندونه چې نرم او معتدل ګڼل کېږي، له ده سره مفاهمې ته حاضر شي. دغه ګوندونه د افغانستان ملي اسلامي محاذ د پیر سید احمد ګیلاني په مشرۍ، د افغانستان د ملي نجات جبهه د استاد صبغت الله مجددي په مشري او د افغانستان حرکت انقلاب اسلامي د مولوي محمد نبي محمدي په مشرۍ دي چې دمخه د درې ګونو اتحاد په نامه یادېدل. دوه کاله دمخه د (۱۹۸۵م) کال د مې په میاشتې دغو ګوندونو له نورو څلورو اسلامي مجاهدو ګوندونو سره اتحاد وکړ او هغه د افغانستان د مجاهدینو اسلامي اتحاد یا په لنډه توګه د اوه ګوني اتحاد په نامه یاد شو. هغه نور څلور اسلامي مجاهد حزبونه دا دي: د افغانستان اسلامي حزب د انجینر ګلبدین حکمتیار په مشرۍ، د افغانستان اسلامي جمعیت د پوهاند برهان الدین رباني په مشرۍ، د افغانستان د ازادۍ لپاره اسلامي اتحاد د استاد عبدالرسول سیاف په مشرۍ او د افغانستان اسلامي حزب د مولوي محمد یونس خالص په مشرۍ دي. د اوه ګوني اتحاد ګوندونه په ټول ملک کې خواره او دومره نومیالي او قوي دي چې دلته د هغو په باب تفصیل ضرورت نه لیدل کېږي. یوازې دغومره به وویل شي چې دوی په افغانستان کې د غیراسلامي حکومت نفوذ نه مني او د افغان د مسلمان ولس د ذهنیت او ارادې په پیروۍ سره په ملک کې د اسلامي جمهوریت په تاسیسولو سره د اسلامي اصولو جاري کول غواړي. دوی د کابل

حکومت یوازې د شوروي لاس پوځی او غیراسلامي بولي، نو ځکه یې په ټینګه ردوي، په دې حساب د حکومت د ملي روغې جوړې سیاست دوی ته هم د منلو وړ نه دی او په دغه ټکي باندې ټول ګوندونه سره یو دي. لکه څنګه چې د دوی مشرانو له مطبوعاتي مرکو نه چې له باندنیو راډیوګانو نه د حوت په نیمایي دوو هفتو کې خپرې شوي، څرګندیږي چې د دوی هر مشر په دې ټینګ دی چې باندیني پوځ دې بې له کوم قید او شرط نه له ملک نه ووځي او د هغه سروال دې د ملت له خوا غوره شي چې هغه به مسلمان او افغان وي.

خو د ملي حکومت تر جوړېدو دمخه د موقتي انتقالي دورې د حکومت سروال په سر د دغو ګوندونو د مشرانو تر مینځ اختلاف موجود دی. د هغو دریو اعتدالي ګوندونو مشران په دې فکر دي چې دغه سروال په حاضر وخت کې له مخلوع پاچا محمدظاهرخان نه غیر بل څوک کېدلی نه شي، ځکه چې دی د دوی په فکر هغه یوازیني افغان دی چې د افغانستان د ملت لپاره د منلو وړ دی او خلک پرې ټولېږي او ارامېږي او له جنګ نه لاس اخلي چې دا په حاضر وخت کې د ملت لپاره تر ټولو اساسي او مهمه خبره ده؛ خو د هغو نورو ګوندونو مشران ظاهرخان ردوي او د رد غټ دلیل یې دا دی چې همدغه پاچا د هېواد ورونه د شورویانو په مخ خلاص کړل او داخلي کمونستانو ته یې د ملت د ارادې او غوښتنې په خلاف یوازې د شوروي له وېرې د فعالیت لار خلاصه کړه او په دې ډول یې د دغې اوسنۍ ملي فاجعې لپاره تر دې حده زمینه برابره کړه چې تر څو په پای کې یوه واړه ګوند د شوروي په ملاتړ د ټول ملت د ارادې په خلاف په حکومت قبضه وکړه او د کمونستي اصولو په پیاده کولو بوخت شو. د دوی دوه نور انتقادونه دا دي چې پخواني پاچا تر اوسه پورې په افغانستان باندې د شوروي تېری نه دی

غندلی او د جهاد په تحریک کې یې عملي برخه نه ده اخېستې. دوی ټول د نجیب الله د روغې جوړې سیاست د افغان ولس په مقابل کې دسیسه بولي او وایي چې څنگه چې د شوروي فوځ په تېرو اتو کالونو کې و نه شو کولی افغانان په زور لاندې کړي، دغه نوی چلند یې یوازې د موقتي تاکتیکي چال په حیث غوره کړی دی.

داسې شواهد شته چې د شوروي او کابل حکومتونو دواړو له هماغه پیل نه د دې هیله نه لرله چې دغه نوی سیاست به د وسله والو مخالفینو له خوا ومنل شي. د ولس او مخالفینو په مقابل کې چې د حکومت او شوروي فوځ تر اوسه نهایت زشت چلند دلته په موقتي ډول له نظر څخه وغورځول شي، د وسله والو مجاهدو ډلو له خوا له حکومت سره د روغې جوړې او ائتلاف کول د هغوی له تسلیمۍ نه غیر بله معنی لرلی نه شي. په یوه ډېر صاف ساده حساب سره دغه راز ائتلاف په حقیقت کې په دې تمامېږي چې یو څو یا شاید هم نیمايي وزارتونه به د مخالفینو په نصیب شي، پیروان به یې بې وسلې شوي وي، په داسې حال کې چې حکومتي وسله والې قواوې، لکه د ملي دفاع وزارت، سرحدي ملیشیا، د خاد قواوې، څارندوی او د انقلاب د مدافعینو ډلې او نور وسله وال تنظیمونه به ټولې یا په عمده ډول د حکومت په لاس کې وي چې شاته به یې عدلي محاکم، د ځوانانو تنظیم، د ښځو تنظیم او د کارگرو اتحادیې ولاړې وي چې دا ټول د رسمي گوند تر تاثیر لاندې دي او د ټولو شاته به د شوروي قواوې موجودي وي.

د ملي پخلاینې د سیاست اصلي غایه

د روسانو او کابل حکومت اصلي مقصد د روغې جوړې له سیاست څخه دا دی چې حکومت په هغه سره په ټولنه کې ریښې وځغلوي، یعنې په هغو خلکو کې چې په کلیو او بانډو کې اوسي او اوس هغه ټول په ښکاره یا

پټ ډول د مجاهدینو په قبضه کې دي، ځانله ځای پیدا کړي. نوې لاره یې هماغه د تش په نامه د روغې کمېسیونونه دي چې زیات شمېر مخصوصاً په دولتي ارګانونو او تصدي ګانو او عرفاني موسسو او حتی یو څو یې په ولایتي ښارونو کې هم جوړ شوي دي چې د ټولو په سر کې د کابل د لوړ فوق العاده کمیسیون په اصطلاح د ملي جبهې د مشر عبدالرحیم هاتف په سروالي مینځ ته راغلی دی. کوښښ کېږي چې په ظاهر کې غیر متعهد او بېطرف اشخاص چې په خپل محل کې نوم او نفوذ لري، په غسې کمېسیونونو کې جلب شي. حکومت ادعا کوي چې دغو کمېسیونونو ته یې په ډېرو برخو کې مثلاً د افرادو تر مینځ، د قوتونو تر مینځ د شخړو او لانجو په فیصله کولو، د بندیانو په ازادولو او داسې نورو ټولنیزو او اداري چارو کې واک ورکړی دی. سربېره پر دې حکومت د همدې کمېسیونونو له لارې د شوروي اتحاد بلاعوضه د خوراکي موادو مرستې لکه اوړه، وریجې، بوره، صابون، غوړي او نور؛ او په همدې ډول طبي مرستې خلکو ته وړیا ورکوي. حکومت ته دا پته لګېدلې ده چې کوم هغه افغانان چې دغو «کمیسیونونو ته یا دغسې نورو اجتماعي تنظیمونو ته لکه هغه تش په نامه محلي، ایالتي او مرکزي شورا ګانو ته چې د په اصطلاح دولتي ارګانونو لپاره د ولس له خوا د حکومت په قول «په ازاد او دموکراتیک» ډول انتخابېږي د مخالفو مجاهدو ګوندونو له خوا په بده سترګه کتل کېږي او له دغسې کسانو څخه ځیني لا ترور شوي هم دي. د حکومت سنجش دا دی چې دغسې کسان به ورو ورو له مجاهدینو نه جلا شي او د حکومت لیکې به پیاوړې کېږي او حکومت به وکولی شي په دغه طرز او نورو وسایلو سره خپل نفوذ په ولس کې خپور کړي تر څو یوه ورځ د دغسې خلکو له بانفوذو لویانو او د پخوانیو حکومتونو له یو شمېر بیوروکراتانو او هم د یو شمېر وړو چپي ډلګیو د لویانو له مشرانو نه یو راز ائتلافي حکومت جوړ کړي. حکومت لا دمخه د حاجي محمد څمکني د

انقلابي شورا د رئیسه هیئت سرپرست، عبدالرحیم هاتف د ملي جبهې سروال او یو شمېر نورو پخوانیو وزیرانو په هسک کولو سره په دغسې کار پیل کړی دی. د شوروي او کابل حکومت د محاسبې له مخې به د دغې ټولې پروسې په بریالي بشپړېدو سره تر دې حده په پښو دربدلی شي چې هغه به د شوروي فوځ د تدریجي بېرته ستنېدو سره هم د داسې یو قدرت په شان ګرځېدلی وي چې یا به په یوازې ځان یا له نورو قوتونو او اشخاصو سره په ائتلاف حکومت وکولی شي. نو دغه محاسبه د حکومت د روغې جوړې د سیاست په بریالي کېدو پورې تړلې ده. اوس نو دا پوښتنه کېږي چې دغه سیاست به کله بري ته رسیږي؟

د ملي پخلاینې سیاست او وسله وال مجاهدین

د ملي پخلاینې سیاست تر اوسه بریالی شوی نه دی او شواهد ښیي چې د بریالي کېدو امکان یې په آینده کې هم لږ تر لږه اوس نه ښکاري. حکومت له چا سره روغه جوړ کوي؟ له اولس او وسله والو مخالفینو سره. وسله وال مخالفین په ټول ملک کې یو عظیم متشکل او په عصري وسلو سمبال قدرت دی چې له روسانو او حکومت سره یې د مقاومت وسپنیزه اراده او وړتیا ټولو ته ثابته کړې او که مبالغه و نه شي، د ټول ملک په سلو کې اتیا برخې یې په شریکې توګه په لاس کې دي. دوی د ډېرو دلایلو له مخې چې له یادولو نه یې دلته ډډه کېږي، د دې توان لري چې د روسانو د عظیم قدرت په نظر کې نېولو سره دننه په افغانستان کې د لسونو او لسونو کالو لپاره د هغو په مقابل کې د ملي مقاومت بیرغ رپانده وساتي، په داسې حال کې چې دغسې قدرت د کابل له رژیم سره نه لېدل کېږي. په واقع کې مجاهدینو همدا اوس هم روسان او حکومت په افغانستان کې په ګونډو کړي. دوی له حکومت سره د روغې جوړې سیاست په کلکه رد کړی او لکه څنګه

چې یې دمخه یادونه وشوه، وایي چې روسي فوځ دې بې له کوم قید او شرط نه یوازې د لوجستکي ضرورت په پام کې نیولو سره ووځي؛ نو تر هغه ځایه چې په وسله والو مجاهدینو پورې اړه لري، د روغې جوړې سیاست لا دمخه ناکام دی او د کامیابېدو نښانې یې په آینده کې هم نه معلومېږي.

په دې حال کې عجیبه نه بریښي چې حکومت د روغې جوړې سیاست په ډېر جدي ډول ولس ته متوجه کړی دی. ولس یا ټولنه البته یو مبهمه کلیمه ده. د موضوع په ارتباط دلته دومره ویل کېږي چې ولس د اجتماعي ډلګیو یو نامعین او سیال ترکیب دی. د غوایي تر کودتا نه دمخه سیاسي ګوندونه موجود او فعال وو؛ خو هغه ټول، مخصوصاً د سردار داود خان په وخت کې د جزا قانون د تدوین نه وروسته غیرقانوني او پټ وو، تر ضربې لاندې ونیول شول، د اګسا کام او خاد له لارې یې د هغو پېژندل شوي غړي یا ووژل، یا بندیان کړل، یا یې فرار ته مجبول کړل او یا یې وروسته له دې چې په توبه کولو مجبور کړل؛ په خپل یوازني رسمي ګوند کې ننویستل. یوازې هغه اسلامي ګوندونه چې یادونه یې دمخه وشوه، له وطن نه د باندې د کابل رژیم په ضد ولاړ او تر پخوا لا فعال او پیاوړي شول.

د نجیب الله په وخت کې یو شمېر چېچې او د دوی په اصطلاح دموکراتیک ډلګي له رسمي ګوند سره یو ځای شول چې په هغه کې د ظاهر افق ډلګی تر نورو مهم دی. په بل عبارت دننه په اوسنۍ افغاني ټولنه کې له رسمي ګوند او حکومت او یو شمېر نورو اجتماعي او صنفي رسمي تنظیمونو نه غیر نور څرګند او ښکاره تنظیمونه نشته او جامعه د افرادو له واحدونو څخه جوړه ده، نه د پخوا په شان د تنظیمونو، هغه هم د سیاسي تنظیمونو له واحدونو څخه. د حکومت کوښښ په ځانګړې توګه د روغې جوړې د سیاست له

اعلان نه وروسته په دې کې دی چې د دغو افرادو ګونده او مهم کسان جلب کړي او پاتې ولس تر خپل نفوذ او تابعیت لاندې راولي.

د ملي پخلاینې سیاست د تحقق په لور نوي اقدامات

حکومت د همدغه منظور لپاره یو لړ کارونه کړي چې دمخه یې یادونه وشوه. په هغو سربېره د یادونې وړ نور کارونه چې یې کړي، د هغه فرمان ایستل دي چې د هغه په موجب حکومت هغه کورونه او ملکیتونه خپلو مالکینو ته بېرته ورکوي چې له خارج نه ستنیږي. د مخ توري کارمل د حکومت په دوره کې د هر هغه چا ملکیت ضبطېده چې خارج ته به یې د سر او ځان له وېرې کډه کوله. دغسې ملکیتونه په تېره د هستوګنې کورونه د کابل په ښار کې ډېر دي چې زیاتره یې خاد نیولي دي. بل غټ اقدام چې حکومت یې په نظر کې لري، د داسې فرمان ایستل دي چې د هغه په موجب به د ځمکو اصلي او نهایي نصاب له دېرشو جریبو ځمکو نه سلو جریبو ته لوړ شي(۳). تر اوسه د ځمکو د اصلاحاتو مهم ټکي دا وو چې یو مالک به له باغونو نه پرته کولی شوه، یوازې دېرش جریبه ځمکه ولري او مازاد به یې بزګرو ته د کورني په سر شپږ جریبه ځمکه ورکول کېده. نوی فرمان به چې د باوري منبع په خوله زر ووځي د مځکو شوي اصلاحات چې لا دمخه په خپله د بزګرو او مجاهدینو له خوا ناکام شوي او د نارامیو یو عمده عامل ګڼل کېږي، ډېر ګډوډ کړي او زیاتې اداري او حتی نوې ټولنیزې ستونزې به رامنځ ته کړي.

---

۳ - دغه فرمان د جوزا په ۱۷ ووت. د هغه په اساس د ځمکې د مالکیت نهایي نصاب سل جریبه اعلی ځمکه یا د هغه معادل شوه، کومې هغه ځمکې چې پخوا بزګرو ته ورکړل شوي د هغوی به وي او ځمکې به د مال په حیث د شرع له مخې وراثانو ته د انتقال وړ وي.

د سیاسي بندیانو ازادول

د ولس د جلبولو په منظور بل کار چې حکومت د نوې روغې جوړې د چلند د غوره کولو په وخت کې کړی، د بندیانو تدریجي خوشې کېدل دي. د بندیانو په باب به ځانله یوه لیکنه وشي. دلته دغومره لیکل په کار دي چې تر اوسه (د حوت ۳۰) له بندیانو نه ممکن په سلو کې شل آزاد شوي وي، په داسې حال کې چې ممکن د بندیانو عمومي شمېر په ټول ملک کې چې د (۱۳۶۱هـ.ش) کال په پای کې په یوه وخت کې د پنځوسو زرو په شاوخوا کې وو، اوس دېرش زرو ته ښکته شوي وي. په هر حال له دغو اوسنیو ازاد شویو بندیانو ممکن په سلو کې شپېته خادستان او ګوندیان وي. دا چې حکومت دې ته عمومي عفوه وایي، اعتبار نه لري. یوازې هغه وخت دې ته عمومي عفوه ویل کېدلی شي چې ټول بندیان آزاد کړل شي او یوازې هغه وخت له دې ناحیې نه په ولس کې روغ نیتي راتلی شي چې حکومت اعدام بند کړي، هېڅ فرد بې له ثقه شواهدو نه بندي نه کړي، له تورنو سره قانوني چلند وشي او له غیر انساني او نهایت سختو جزاوو له ورکولو نه د اقرار د ترلاسه کولو په منظور ډډه وشي؛ او هغه قانون چې د بندیانو په باب په محبسونو کې د مجازاتو د تطبیق په باب په (۱۳۶۲هـ.ش) کال کې ایستل شوی، تطبیق شي، په داسې حال کې چې د دغه قانون هېڅ یوه ماده چې د بندي په ګټه ده، تر اوسه نه ده عملي شوې؛ خو دا هغه څه دي چې دغه حکومت یې د خپلې سابقې، ماهیت او دننه په ګوند کې د مخالفت په وجه لږ تر لږه په نږدې آینده کې نه شي کولی؛ خو حکومت اوازې خپرې کړي چې په زندانونو کې به یو بندي هم پاتې نه شي. داسې ښکاري چې حکومت یوازې هغه بندیان جوپه جوپه خلاصوي چې عسکر یې کړي او د جنګ جبهو ته یې واستوي.

د حکومت دیني سیاست او تبلیغات

حکومت د ولس د تېر ایستلو او په خلکو کې د اعتماد د پیدا کولو په هڅه د ادیانو د ساتنې او د محافظې ناري سورې په ډېر شدت سره شروع کړې دي. د غوایي د کودتا نه تر دې دمه د ادیانو او دیندارو افغانانو په باب ډېر څه چې زیاتره یې دردونکي دي؛ خو دلته به په دې باب یوازې د کلي حکمونو په یادولو اکتفا وشي.

د خلقیانو د حکومت په دوره کې چې دوی ته حکومت په ډېره آسانۍ لاس ته ورغلی و، اسلام سمدلاسه د کارل مارکس د فکر له مخې په عمل کې «د تریاکو په شان تحذیرکوونکی عامل وګڼل شو».

حکومتي او رسمي میټینګونه او غونډې چې د عنعنې له مخې په افغانستان کې د کلام الله مجید د مبارکو ایاتونو په لوستلو پیل کېدلې، په ملي او انټرنیشنلیستي یعنې کمونیستي ترانو او آهنګونو سره شروع کېدلې او پای ته رسېدلې. د ګوند د واکمنو په نظر دا د فکري او کلتوري انقلاب شروع وه. په رسمي او ګوندي خپرونو کې د ماټریالیزم په بنسټ مبنا لیکونو ته زوره ورکړه شوه. معکوساً مقدس او مذهبي اماکن سمدلاسه د حکومت له نظره ولوېدل. په دې برسېره حتی د هغو مسلمانانو ژوند له خطر سره مخامخ کېدو چې دیني مناسک او مراسم به یې په ځای کول او ذکرونه او عبادتونه به یې کول. ډېر روحانیون له همدې امله بندیان او له منځ نه یوړل شول. یوازې دا نه و، یو شمېر ږیري والا چې روحانیونو ته منسوب نه وو، بلکې د رواج له مخې یې ږیرې پرې ایښې او غیر سیاسي عادي مسلمانان وو، هم له منځه یوړل شول. د یوې باروي منبع په قول د روحانیونو له منځه وړل د روسي مشاورانو په هدایت کېده، سربېره پر دې ۸۶ تنه هغه سیاسي بندیان چې «د اخوانیانو» په نامه د داود خان په دوره کې د محاکمو له خوا د حبس په بېلو بېلو مودو

محکوم شوي وو، هم په ډله ییز ډول د (۱۳۵۸هـ.ش) کال د جوزا په اتمه او دېرشمه اعدام شول، په داسې حال کې چې حکومت د هماغې دورې جنایي بندیان په ډېر نمایشي ډول یو کال دمخه ازاد کړي وو. حکومت په دې ډول په عمل کې د روحانیونو او اسلام په ضد بې له دې چې په رسمي ډول یې اعلان کړي وي، په دوام لرونکې مقابلې لاس پورې کړ او د ترکیې د اتاتورک داستان یې دلته شروع کړ. په افغانستان کې بل هېڅ حکومت په هېڅ وخت کې تر دې حده له اسلام او مسلمانانو سره مخالفت نه و کړي. د حکومت او روحانیانو تر مینځ مخالفت تر آخري ممکن حد پورې رسېدلی و؛ خو د حکومت دغه مخالفان لا تنظیم شوي نه وو او ډله ییز ګذاریز دریځ یې غوره کړی نه چې د (۱۳۵۸هـ.ش) کال په جدي کې شوروي خلقي حکومت د فوځ په زور نسکور کړ او په ځای یې پرچمي حکومت ودروه. د افغانستان مسلمانان او روحانیون له نوې فاجعې سره مخامخ شول. د شوروي فوځ برید د افغان مقاومت لپاره سمدلاسه دوه نور بعدونه اضافه کړل: د داخلي ملحد حکومت سره له مقابلې نه علاوه، له خارجي فوځ او له کفر سره مبارزه. دغسې جنګ له ۶۱ کالونو نه وروسته بیا په افغانستان کې حتمي شو او اوس د عادي ولسي مسلمانو افغانانو په نظر کې یو نوی ملحد کافر یرغلګر روس په خېره کې خرګند شو چې د بېرحمی او الحاد او کمونیزم قصې یې لا دمخه د مهاجرو بخارایانو له لارې په ټول افغانستان کې خپرې شوې وې او له هغو نه یې سخته کرکه لرله. د همدغه حقیقت په پېژندلو سره و چې پرچمي حکومت او بې له شکه روسي مشاورانو سمدلاسه په هماغه اول سر کې د خلقي حکومت د سیاست په خلاف نوی تېرایستونکی مذهبي سیاست غوره کړ او حکومت ځان د مسلمانانو او اسلام حامي اعلان کړ. د دغه سیاست په بنا یې د (۱۳۵۸هـ.ش) کال د حوت دریم ستر پاڅون چې په مخکې شپه کې یې په کندهار او کابل کې د الله اکبر نارې د مسلمانو ښاریانو له خوا اسمان

تـه پورتـه شـوې وې، او ليکونکـي هـم پـه کـې برخـه اخيسـتې وه، او پـه زرګونـو مسـلمانانو د ښـار پـه بېلابېلـو برخـو کـې د حکومتـي او روسي عسـاکرو د ګذارونـو پـه مقابـل کـې د اسلام شـنه بيرغونـه رپانـده سـاتل او د ځـان پـروای يـې نـه کولـه. نـوي حکومـت خپـل مذهبـي سياسـت تـه نـوره پـه ظاهـر کـې اسلامـي بڼـه ورکـړه او د پراخـو او شـديدو تبليغاتـو نـه سربېـره يـې پـه يـو لړ مشـخصو کړنـو لاس پورې کـړ. پـه شـمېر مذهبـي ټولنـې يـې جـوړې کړې چـې په هغـو کـې د اسلامي شـئونو رياسـت و، کـوم چـې بيـا وروسـته پـه وزارت بـدل شـو. پـه دې لـړ کـې ډېـر تـازه اقـدام د اسلامـي مطالعاتـو د مرکـز پرانسـتل دي چـې د اسلامـي موضوعاتـو لپـاره د څېړنـو موسسـه بللـی کېږي. حکومـت د لومړي ځـل لپـاره مکـې تـه د حاجيانو او کـربلا تـه د زايرينـو سـفرونه تمويـل کـړل، يـو شـمېر نـوي جوماتونـه يـې جـوړ او ځينـي پخـواني جوماتونـه يـې ترميـم کـړل. پـه همـدې ډول د ښـار ټولـو جوماتونـو لپـاره ضروري شـيان تهيـه شـول او د جوماتونـو او تيکـه خانـو امامانـو او خطيبانـو په شـمېر او معـاش کـې څرګنـد ډېروالـی راوسـتل شـو. پـه دې ډول بېخـي ډېـر شـمېر مذهبـي عـالمان چـې يـو شـمېر يـې د وينـاوو لـه مخـې ګونديـان او مارکسسـتان دي، د دولـت مسـتخدمان شـوي دي. پـه همـدې ډول حکومـت پـه ډېـرې زړورتيـا سره د شـيعه ګانـو (هـم د ولسي اماميانـو او هـم اسماعليانـو لپـاره) نـوې تکيانـې جـوړې کـړې او پخوانـی يـې ورتـه ترميـم کـړې او د هغـوی د مذهبـي امامانـو لپاره يـې معاشـونه مقـررل کـړل. حکومـت دغسـې ورتـه اسـانتياوې حتـی د هندوانـو او سـيکانو د مذهبـي اماکنـو يـا درمسـالونو لپـاره هـم برابـرې کـړې. سربېـره پـر دې ګونـدي مشرانـو يـې پـه لومـړي سر کـې يـوازې پـه دغـه اقـرار اکتفـا کولـه چـې دوی د مسـلمانانو زامـن دي، پـه دې تـازه وختـو کـې يـې څرګنـده کـړه چـې دوی پـه خپلـه مسـلمانان دي. دوی پـه دې ډول لـه دغـې مقولـې نـه پـه اسـتفادې سره چـې وايـي «شرع ظاهـره ګـوري» پـه ظاهـر کـې اسلامـي عبادتونـه پـه ځـای کـوي او د مسـلمانانو پېښـې کـوي اوغـواړي پـاک زړي مسـلمانان وغولـوي. دا سـمه ده

چې وويل شي، لکه څنګه چې حکومت يې په پرلپسې ډول د تبليغ په توګه د خلکو مخې ته وړاندې کوي چې «دغومره پيسې دغه حکومت د مذهبي تاسيساتو په جوړولو، ترميمولو او مذهبي عالمانو ته د معاش په ورکول لګولي، نورو حکومتونو شايد په يوې پېړۍ کې هم نه وي لګولي» خو له دې سره جوخت بايد وويل شي چې يو خو دا د موضوع يوه برخه ده او بله دا چې حکومت په دغې برخې کې هم صميمي نه دی او دغه کار يې يوازې د تاکتيک له مخې د لنډې مودې لپاره غوره کړی دی. په مذهبي ډګر کې د موضوع بله خوا دا ده چې افغاني ټولنه له پنځه دېرش زرو سيکانو او هندوانو نه پرته اسلامي جامعه ده او د اسلامي اساساتو او عنعنې او د افغانانو د څرګندې توقع په خلاف د روسانو له خوا ملحد کمونستان پرې واکمن ګرځول شوي دي، حال دا چې د اسلام او مسلمانانو په تقاضا د دغې جامعې سروال (مشر) بايد مسلمان وي، لکه څنګه چې په تېرو ديارلسو پېړيو کې چې د اسلام د دغه ملک رسمي دين و، حال همدغسې دی. دا هم بايد هېره نه شي چې دغه کمونستي حکومت په کابل کې په خپلې ګوندي اجتماعي موسسې کې خپلو کادرونو او فعالينو ته د ماديت او الحاد درسونه ورکوي چې هغوی بيا د ګوند نور غړي په ګوندي حوزو کې ماديون او ملحدان ګرځوي. د ګوند غړي نږدې ټول ماديون او ملحدان دي. سربېره پر دې دغه حکومت (او خلقي حکومت هم) په معارف کې په پراخه توګه د ديالکتيکي ماديت او تاريخي ماديت له روحيې سره سم ارزښتونه او فکرونه ځای کړي او تدريسوي يې. په دې برخه کې د يادونې وړ بل غټ ټکی د شوروي اتحاد او نورو سوسيالستي هېوادونو ته د تحصيل په غرض د ځوانانو استول دي. هلته د تحصيل ځانګه چې هر څه وي، د هغوی د زده کړې په نصاب کې د ديالکتيکي ماديت او تاريخي ماديت او نور سوشلستي مضمونونه چې مرکزي ټکی يې د خدای له موجوديت څخه انکار دی، شامل دي. د دغو ځوانانو

زیاتره، نه ټول، به ملحدان وي، او شاید د غوایي له کودتا نه تر اوسه تر شلو زرو نه زیات ماشومان او ځوانان دغو ملکونو ته د تحصیل لپاره استول شوي وي. دننه په هېواد کې د ځوانانواو ښځو سازمانونه که څه هم ټول غړي یې د ګوند غړي ندي هم د الحاد په روحیې سره روزل کېږي. په دې ډول دا هم د حکومت او هم د شورویانو منظر پروګرام دی چې افغان تعلیم یافته نسل مادیون او کمونستان کړي، یا لږ تر لږه یې په دغو ارزښتونو سره وروزي او په دې ډول په خپله محاسبې سره د آینده حکومتونو اورګانونه هغه ته او د دوی په اصطلاح «مترقي کسانو» ته په لاس ورکړي او اسلام په افغانستان کې په اساسي ډول تخریب کړي. په همدې لړ کې حکومت د اسلام د تخریب په منظور د خپل کمونستي کولو پروګرام تر څنګه د هندویزم په پیاوړي کولو پسې پښې لوڅې کړې دي چې د هند حکومت له ځان نه خوښ کړي. په بل عبارت اوس تر هر بل وخت نه زیات اسلام په افغانستان کې له دغو ناحیو څخه په خطر کې دی.

سربېره پر دې هغه څوک چې حکومت د دین په ډګر کې کړي، لکه چې دمخه یې په تفصیل سره یادونه وشوه، تاکتیکي او د لنډې مودې لپاره دي. هر هغه څوک چې د روسي کمونیزم، د روسانو د سیاسي سلوک او په منځنۍ آسیا کې د روسانو د استعماري تاریخ په باب معلومات لري، په دې ښه پوهېږي چې روسي کمونستان او په واقع کې ټول کمونستان خپل هدف ته د رسېدلو په منظور له هر ممکن تاکتیک او وسیلې نه کار اخلي. په بل عبارت، د دوی لپاره هدف چې دوی یې د ځمکې په سر د کمونستي ټولنې جوړېدنه بولي، په ټولو حالاتو کې ثابت او نه اوړېدونکی دی او یوازې هغه ته د رسېدلو لارې چارې تغییرمنونکي او بدلېدونکي دي. دا چې په واقعیت کې د دوی د دغه فکر په ځای د دوی واقعي هدف د ټولنې د سیاسي واک په خپل

لاس کې ساتل او انحصارول دي، په دې باب دلته څه نه ویل کېږي. دلته همدومره ویل بس دي چې خلقي حکومت چې د قدرت په نېشې مست وو، دین او اسلام په عمل کې شاته وغورځول؛ خو څه وخت چې دغه چلند ناکام شو او د کمونستانو واک له خطر سره مخامخ شو، پرچمي کمونستانو هغه سیاست بېخي واړوه او نناداري یې جوړې کړې او په دې ډول یې په جدي ډول پیل وکړ چې موجود مذهبي عالمان د پیسو او دولتي مقامونو له لارې تنظیم او د ځان تابع وګرځوي او د هغو په وسیله خپله واکمني په ځای کړي. څه وخت چې د دوی واکمني ټینګه شي، یعنې هغه چې د دین، مذهبي عالمانو او ورحانیونو لپاره د دوی اساسي ضرورت له مینځه لاړ شي، بیا به حجتیان وي، نه ځمکنیان او نه د اوقافو او نه اسلامي شئونو وزارت او داسې نور مذهبي تاسیسات. او یا به دوی ټول موجود وي؛ خو هغه ټول به د کمونیزم او انقلاب په خدمت کې وي. ممکنه نه ده چې هغه څه چې اوس یې حکومت له دین، مذهبي عالمانو او روحانیونو سره کوي، د تل لپاره وکړي. د دغې وینا د تائید لپاره دې بخارا په نظر کې ونیول شي. بخارا د کمونستانو له حاکمیت نه دمخه خورا ډېر جوماتونه لرل، ډېرې مدرسې یې لرلې، ډېر مذهبي عالمان او روحانیون یې لرل، مسلمانان یې لرل، په شرقي مسلماني نړۍ کې بخارا د اسلام ستر مرکز و، بخارا د بخارا شریفې په نامه یادېده. اوس ورته وګورئ، هلته په ټول ملک کې یوازې څو جوماتونه هغه هم د رسمي نناداري لپاره خلاص دی او خلک یې دومره د دیني کتابونو په ارمان دي چې کوم هغه ازبک او تاجک عسکر چې په اول سر کې له روسي عسکرو سره افعانستان ته راغلي وو، په قرآن شریف او وظیفاتو پسې په اصطلاح مړه وو. ډېرو یې په ډېرې تلوسې سره هغه پیدا کړل او په پټه یې له ځان سره یوړل.

په مجموع کې د حکومت هغه ډېرې هلې ځلې چې د اسلام او مذهبي عالمانو، روحانیونو په هکله یې کړي او هغه رول او اهمیت یې چې د مذهبي عالمانو او روحانیونو ته ور په برخه کړی، په هغو سره یې یو لږ شمېر مسلمانان جلب کړي او څرګند دیني مخالفت یې د خپل حاکمیت په ساحه کې یا له مینځه وړی یا کم کړی؛ خو د حکومت دغه چلند وسله والو مجاهدینو باندې هېڅ تاثیر نه دی کړی. برخلاف په هغو کې یې د کفر او کمونیزم په ضد احساسات لا هم شدید کړي دي. دغه حقیقت د اسلامي ګوندونو له ډېروالي او له کمونیستانو سره د هغو د ائتلاف د نه کولو او د ملي پخلاینې چلند له ردولو څخه ښکاري. تر دې هم مهمه دا چې د غوایي له کودتا نه وروسته په ټول هېواد او حتی په ټولې سیمې کې اسلامي او په عمومي ډول مذهبي احساسات ډېر شدید شوي، مسلمان او حتی سیکان او هندوان هم تر پخوا زیات دیني مناسک اجرا کوي. تصوفي ذکرونو ته هم توجه زیاته شوې او ویل کېږي چې تصوف د جنګي جبهو په ځینو مجاهدینو کې هم ښه نفوذ کړی دی. دا او داسې نورې نښانې چې په نظر کې ونیولی شي، سړی دې نتیجې ته رسېدلی شي چې د شوروي د فوځ له وتلو وروسته به نه یوازې په ولسي خلکو کې، بلکې په دولتي مامورانو باندې هم مذهبي خپې ښې خورې شي. نه یوازې کمونیستان، له هرې ډلې چې وي، بلکې له سرلوڅي او په عصري جامو کې ملبس مسلمان افغانان به هم له سخت حال سره مخامخ شي، لکه څنګه چې په وړه پیمانه د سرزوري امان الله خان له نسکورېدو نه وروسته همدغسې وشول.

د خصوصي متشبثینو خوښ ساتل

د حکومت د ملي پخلاینې د سیاست له مخ کې بېولو سره جوخت د خصوصي متشبثینو او ملي پانګوالو تشویق ته هم توجه کړې. کوښښ کوي

چې دوی ته هم د مذهبي عالمانو او روحانيونو په شان امتيازات ورکړل شي، يا لږ تر لږه دوی د خپلې پانګې له مصئونيت نه ډاډه اوسي چې هغه به يې له وېرې نه په کار واچوي او د باندې يې وانه ستوي. د کال په سر کې يې د همدې مقصد لپاره د لومړي ځل لپاره د خصوصي متشبثينو سرتاسري ننداره ييز کنفرانس جوړ کړ. دوی ته د داود خان د وخت په شان اوس کرېډيتونه ورکول کېږي او په صنايعو کې پانګې اچوونکو ته دغه امتياز بيا ور په برخه شوی چې دوی لومړی پنځه کاله له ټکس ورکولو نه معاف شوي دي. نور څه له دوی سره تر اوسه نه دي شوي؛ خو حکومت په الفاظو کې دوی ډېر هڅوي چې خپل توليدات د هېواد په ګټه زيات کړي تر څو له جنګ او په واقع کې له کودتا نه را پيدا شوي خنډونه چې د ملي صنايعو په زيانمن کېدو او د سوداګرۍ په رکود او مخصوصاً د ملي پانګې په فرار سره پيدا شوي وو، له مينځه لرې شي. کافي ده وويل شي چې حکومت په اقتصادي او په تېره صنعتي ډګر کې هغسې اقتصادي چلند غوره کړی چې لومړی په شوروي روسيه کې د جنګ له کمونيزم نه وروسته د نپ يا «نوي اقتصادي سياست» په بڼه کې غوره شوی و، تر څو هغه ورانې او زيانونه له مينځه لاړ شي چې د صناعت او سوداګرۍ په برخه کې له کودتا نه وروسته مخصوصاً د خلقي حکومت په دوره کې پيدا شوي وو. طبيعي ده چې دغسې کمونستي ګوند هم په صناعتي او اقتصادي ډګر کې دغسې پانګه والي چلند په موقتي ډول غوره کوي، تر څو توليدات زيات شي او همدا چې توليدات په کافي اندازه ډېر او متنوع شول او حکومت هم په ځای ټينګ شو، د اقتصاد درې واړه عمده اړخونه يعنې توليدات، مبادلات او توزيع به ټول دولتي او حکومتي يعنې سوشلستي کوي، لکه څنګه چې په شوروي کې په (۱۹۲۹م) کې نپ ترک شو او اقتصاد پلانيزی کړل شو؛ خو اوس حکومت د خپلې ايډيالوژۍ په خلاف چې د هغه له مخې سوداګران، کامپراډوران يعنې دلالان بولي او

پانګه والا او صانعان د خواري کښو کارګرو زېبښاک ګر او ښکېلاک ګر ګڼي او خپل ځان معکوساً د زحمت کښو افغان کارګرو ټینګ ملاتړ او د پانګه والو او صانعانو مخالف بولي، کوښښ کوي چې په خپلې اصطلاح خپل دغه مخالف ښکېلاک ګر او زېښاکګر لا هم قوي کړي او د خپلې خوښې د روغې جوړې د چلند حامیان یې وګرځوي.

د ملي پخلاینې د سیاست ناکامي

سره له دې ټولو هلوځلو د روغې جوړې چلند لکه څنګه چې یې دمخه یادونه وشوه، په عمومي ډول بې تاثیره او د یو لړ شواهدو له مخې ناکام دی چې دلته په لنډه ډول د هغو یادونه کېږي. د ناکامۍ غټ دلیل دا دی چې حکومت، حکومت نه دی، یعنې نه په ټول هېواد حاکم دی او نه ټول افغانان او یا د افغانانو زیاتره برخه د هغه ملاتړ نه ده.

د حکومت د حاکمیت ساحه

حکومت یوازې په ښارونو او ښارونو ته په ورڅېرمه او په هغو پورې په تړلو ناحیو، ایالتي مرکزونو او ځینو ولسوالیو او د یو څو علاقه داریو په مرکزونو باندې حاکم دی. لویې لارې یعنې موټر تلونکي سرکونه هم په عمومي ډول او نه هر وخت د حکومت او شوروي عسکرو تر تاثیر لاندې دي. په ښارونو پورې د تړلو ناحیو پراخوالی او نه پراخوالی په هغو نظامي او ملیشیایي پوستو پورې اړه لري چې هلته مېشته وي، ځینې دغسې ناحیې یو څه پراخې او ځینې نورې یې تنګې او د نه شته په حکم کې دي. د مثال په ډول چاریکار چې د پروان ولایت مرکز او کابل ته نژدې هم پروت دی، دغسې ناحیه هېڅ نه لري، یعنې یوازې د چاریکارو ښار او د سالنګ – کابل لوریه لار یې په قبضه کې ده، په داسې حال کې چې د جلال آباد د ښار ښاري ناحیه ښه

پراخه ده. د کابل ښار که هم د حکومت مرکز او حکومت د هغه په کنټرول سره د ټول هېواد د حکومت ادعا لري، هم پراخه ساحه نه لري. سره له دې چې کابل اوس د پرچمي حکومت په دوره کې تر بل هر وخت نه د ثور په میاشت کې پراخه ساحه لري، یعنې لویدیځه خوا یې تر میدان ښار پورې غځېدلې، جنوبي پوله یې تر تنگي للندره پورې رسېږي، ختیځ یې لته بند دی «که څه هم په دې ورځو کې هلته د حکومت په قول د سپین غر ساختماني شرکت دیارلس تنه کارمنان د مجاهدینو د گولیو قرباني شوي دي».

په دې ډول د کابل د ښار او نژدې اطراف (شش کروهي) امنیتي حال په عمومي ډول په دې وختو کې ښه دی او هغه هغو درو دفاعي ملاوستنو له امله ده چې په هغو کې ډېرې نظامي پوستې پرتې دي، البته دغه پوستې په ځای ولاړې او مېخ دي. د دغې په خلاف د کندهار ښار هېڅ اطرافي ساحه چې د حکومت په قبضه کې وي، نه لري او د مجاهدینو سفونه آن تر ښاره پورې اوږده غځېدلي دي او په خپله ښار له دوو بجو نه وروسته د حکومتیانو د پاره مامون نه دی. ویل کېږي چې هلته به داسې ورځ نه وي چې له گوندیانو حکومتیانو او یا د دوی له پلویانو څخه څوک نه وي ترور شوی. له دې امله حکومت اوس کوښښ کوي چې زوړ ښار په بولدوزرونو سره وران کړي او امنیتي پوستې په کې ځای په ځای کړي او بیا ممکن منظمې ودانۍ په کې ابادې کړي. د هرات د ښار وضع هم لږ و ډېره د کندهار په څېر ده؛ خو هېڅ ښار هغومره نه دی خراب شوی لکه د کندهار ښار چې خراب شوی دی. په هر حال په ښاري ناحیو یا سیمو کې حکومتې پوستې پرتې دي او دغه پوستې په عمومي ډول په خپلو ځایونو کې میخ دي او دغه پوستې یوازې هغه وخت یو ځای بل ځای په توپونو ولي چې په دوی د مجاهدینو له خوا گذارونه وشي. حکومت ډېر زیار وباسي چې د خپلو دغسې امنیتي پوستو

شمېر ډېر کړي او په دې ډول په خلکو او اطراف کې خپل نفوذ او حاکمیت خپور کړي؛ خو له بلې خوا د مجاهدینو کوښښ په دې کې دی چې دغسې امنیتي پوستې یا په زور له مینځه یوسي او یا په کې په مختلفو تاکتیکونو سره نفوذ وکړي او بې له نښتې نه یې د ځان کړي. د پوستو جوړول او ورانول یوه پروسه گرځېدلې او حکومت سره له ټولو جدي کوښښونو پرمختگ نه شي کولی. په عمومي ډول د امنیتي پوستو او مجاهدینو تر مینځ یو راز مفاهمه او په عین مخالفت او جنگ کې د ناچارۍ ژوند موجود دی. ځیني دغه پوستې د مجاهدینو لپاره د وسلو یوه منبع هم شمېرله کېږي. په کومو ناحیو کې چې امنیتي پوستې موجودې هم دي، معنی یې دا نه ده چې د هغه ځایو خلک به حکومت ته مراجعه کوي. نه، نه یې کوي. یوازې د ښارونو خلک حکومت ته د چارو د اجرا، اضافي مالیاتو د تادیې او داسې نورو چارو د اجرا لپاره مراجعه کوي.

د مجاهدینو د حاکمیت ساحه او قوماندانان

حکومت چې له ښارونو او ښاري ناحیو او سیمو نه هغه خوا د کوم مقصد لپاره ځي، باید په کافي اندازه په نظامي او امنیتي قواوو سمبال وي. دا ځکه چې اطراف یعنې کلي، بانډې، ښارگوټي، پراخې او تنگې درې او هوارې پراخې سیمې ټولې د مجاهدینو په لاس کې دي؛ خو د هغوی دغه قبضه په عمومي ډول په چریکي او گوریلایي ډول ده. حکومت کولی شي چې هلته هم نظامي قوه واستوي؛ خو دا کار هسې شکل لري لکه چې یوه بل ملک ته قوه استوي او پرې تېری کوي. ځینو سیمو ته هېڅ قوه نه شي استولی. د مثال په ډول د ځدراڼو سیمه چې د قومي تنظیم له مخې په خپله د محل د قوم په لاس کې ده او د قومي شوراگانو له لارې اداره کېږي، د (۱۳۵۸هـ.ش) کال له ثور نه راهیسې د حکومت له کنټرول نه بیخي ازاده ده او حکومت چې یو څو

ځله د هغو په مقابل کې فوځ استولی، پوره ناکام پاتې دی. هزاره جات هم لږ و ډېر همدغسې دی؛ خو حکومت له هغو سره منظمه مقابله نه ده کړې او دې ډول هزاره ګانو ته په دغه اوږده او افغان وژونکي جنګ کې د نورو قومونو په پرتله ډېر انساني تلفات نه دي اوښتي.

نو اطرافي سیمې د مجاهدو جبهه لرونکو ګوندونو د قوماندانانو په لاس کې دي او دوی واړه خورا سیال وسله وال ډلګي لري چې ډلګي يې له يو څو مجاهدينو څخه جوړ دي. مجاهدين په عمومي ډول په خپله وي چې په خپلو کليو بانډو په تېره په خپلو کورنيو او مځکو خاصه پاملرنه لري. دوی هم د خپلو سيمو په ټوپوګرافۍ ښه بلد دي او هم د خپل وطن په ننګ او ناموس باندې په ټينګه ولاړ دي او د زړه پيوند ورسره لري چې له هغوی نه د ايمان او قوي ارادې په زور د ځان په قيمت دفاع کوي. په ځينو سيمو کې دغه مجاهدين کرکېله کوي او د شپې وسله واله مجاهده، يعنې د دري ژبو په وينا «روز ملنګ و شب پلنګ» دي؛ خو له دې سره جوخت دغه مجاهدين يا لږ تر لږه د هغوی ځيني د محل په تربګنيو، دښمنيو او جارو جنجال کې تر دې حده نغښتي دي چې د هغوی تر تاثير لاندې کېږي چې يا په خپلو منځو کې يا له ولسي بې وسه خلکو او يا د نورو ګوندونو له مجاهدينو سره د مختلفو موضوعاتو په سر نښلي او حتی مړي کوي او په دې ډول د ملي مقاومت غورځنګ ته په خپله صدمه رسوي او خپل او د مجاهدينو ګوند اعتبار د ولس د خلک په نزد کموي. په هرحال، څنګه چې دوی په خپله د سيمي خلک دي او له هغو سره په کليو او بانډو کې يوځای ژوند کوي او په عضوي ډول ورپورې تړلي دي او ټول د ګډ دښمن پر ضد يا په ګډه يا په جلا ډول جنګېږي، د مقاومت دغه جاري غورځنګ، اسلامي، ملي، ولسي، ځايي او بېخکی او رښتيني دی. د اطرافي سيمو اداره د مجاهدينو د قوماندانانو په لاس

کې ده. دوی قوماندانان او په واقع کې ټول مجاهدین په عسکري اصولو او انضباط سره تنظیم شوي، یعنې هم عادي مجاهد افراد او هم صاحب منصبان لري. قوماندانان د خپلو ډلګیو له لارې له ځمکه والو نه د عشر په نامه مالیات په جنس ټولوي او په نقده یې په نورو خرڅوي. دوی له محلي سوداګرو څخه ټکس اخلي او د افرادو او کورنیو تر مینځ شخړې او دعوې دنګلې چې تر پخوا په کراتو لبرې شوي، فیصله کوي او په دغسې مواردو کې په دواړو خواوو باندې درانه جرمونه ږدي؛ خو داسې هم ډېر شوي چې له هماغه یوه ځمکه وال یا د هغه له بزګر نه د دوو مجاهدو ګوندونو عاملینو مالیات ټول کړي او سربېره پر دې د دغو ځمکه والو کورنیو له غړو نه چې خپله سیمه یې پرې ایښې او له حکومت سره په ښارونو کې په نظامي او ملکي ساحو کې کار کوي، د دوی په اصلي محل کې د دوی له بزګرو څخه د فیصدۍ په نامه نقدې پیسې تر لاسه کوي. البته دا هغه کسان دي چې په خپل اصلي محل کې د ځمکو خاوندان دي. په ځینو محلاتو کې قوماندانانو د رسمي ګوند د غړو ځمکې تصرف کړي او هغه یې بزګرو ته په بزګري ورکړي دي. دوی په همدې ډول په ځینو محلاتو کې له خلکو نه د ځان لپاره د اوړي او ژمي لپاره کالي هم اخلي. له ښارونو څخه پرته په ټول هېواد کې حال لبږ و ډېر همدغسې دی. د لغمان په ولایت کې د مجاهدینو قوماندانان هغوی ته احوال استوي او دوکانداران د رسیدونو په مقابل کې مالیات ورکوي. په دې ډول دوی، دوه ځایه مالیات ورکوي.

مجاهدین وخت ناوخت په کلیو ننوځي او له ځمکه والو او بزګرانو څخه ناری (ډوډۍ) خوري، په دې کې شک نشته چې دوی ته ناری عموماً د زړه له اخلاصه ورکول کېږي. داسې کېسې ډېرې اورېدل شوي چې ښځو خپلې ګاڼې خرڅې کړي او مجاهدینو ته چې ځانونه یې د دین او وطن په مقابل

کې هره شېبه قرباني ته چمتو کړي او په هر حال کې کړاو نه ډک ژوند تېروي؛ د زړه له کومې ډوډۍ ورکوي؛ خو داسې هم اورېدل شوي چې ځینو مجاهدینو په دغه برخه کې د جهاد اصول نه دي مراعات کړي او په او بل نامه او حتی په ځینو وختو کې یې په غیر مجاز ډول له خلکو نه د ځان لپاره شته ترلاسه کړي دي.

د دغو ځایي قوماندانانو د حکومت کولو بل قوي شاهد دا دی چې دوی د رسمي ګوند د غړیو سربېره د هغو حکومتي، ملکي او نظامي منصبدارانو د تنخوا یوه وړه برخه هم د دوی په اصلي محل کې د دوی له خپلو خپلوانو نه ترلاسه کوي، که څه هم دغه ماموران او افسران په کابل کې دي او اطرافي مېنو ته هېڅ نه ځي؛ خو هلته جایدادونه لري. د قوماندانانو مالي آمران د تادیاتو په مقابل کې رسیدونه ورکوي او خوندې یې ساتي ترڅو د یو ګوند عواید معلوم او د مالي آمرانو په جمع قید وي؛ خو څنګه چې عایدات نامنظم او ناټاکلي دي، د ناوړه او شخصي استفادې لپاره ور خلاص دی، په دې معنی چې مالي آمران ډېر عواید ترلاسه کوي او د لږو رسید نه ورکوي. دا چې دغه عواید چېرته ځي، په یقیني ډول معلومه نه ده. قوماندانان او د هغوی لاس لاندې مجاهدین سره له دې چې د جهاد د ملا تیر حیثیت او قوماندانان یې نظامي رتبې لري، د خپلو مربوطو حزبونو د عاملینو په شان چې ګوندي کارونه په مخ بیایي، معاش نه لري. ذهنیت دا دی چې دا د خدای لپاره جهاد دی او په دغه جهاد کې هر مسلمان مکلف دی، د خپل توان په اندازه یا په مالي مرستو یا د ځان په قیمت برخه واخلي؛ خو د واقعي ژوند تقاضا دا ده چې د جهاد د لا موثریت او بري په غرض د یوه محل عواید باید د مجاهدینو د ژوندانه اړتیاوې پوره کړي. مګر د مجاهدینو د عوایدو لویه منبع هغه غنیمتونه دي چې دوی یې له دښمن یعنې د کابل د رژیم او

شـوروي قـواوو او پـه همـدې ډول د دوی لـه کاروانونـو نـه چـې خوراکـي مـواد نقلـوي، ترلاسـه کـوي؛ خـو د غنايمـو دغـه چانـس پـه ټولـو ولايتونـو کـې منظـم، يقينـي او سره برابـر نـه دی او څنګـه چـې جنـګ ډېـر اوږد شـوی، د مجاهدينـو او د هغـوی د کورنيـو د ژونـد تاميـن يـو مشـکل ګرځېدلـی دی او لـه دې املـه پـه ځينـو محلاتـو کـې ولسي خلـک تـر فشـار لانـدې دي. پـه هـر حـال، عوايـد چـې پـه هـر ډول ويشـل کېـږي، بـې لـه شـکه د محـل قومانـدانـان د هغـو پـه برخـه کـې ډېـر واک لـري. څرګنـده ده چـې د قومانـدانانـو واک او اختيـار د هغـوی پـه شـخصيت، د هغـوی پـه ګونـد او د هغـوی تـر لاس لانـدې مجاهـدو پـه شـمېر او ولـس تـه د هغـوی پـه ګرانښـت پـورې اړه لـري. پـه عمومـي ډول دوی تعليـم يافتـه ګان او ځوانـان دي چـې پـه هغـو کـې د شـخصيت او ولـس تـه ګـران او نامتـو قومانـدانـان لـږ نـه دي. پـه دوی کـې احمدشـاه مسـعود د پنجشـير، مولـوي جلال الديـن حقاني د پکتيـا د ځدرانـو، عبدالحـق جبارخيـل د پـغمان او تـورن اسماعيـل خـان د هـرات نـه يـوازې پـه خپـل وطـن کـې، بلکـې پـه سيمې او هـر تـر څـه حـده پـه جهـان کـې نـوم ايسـتلی دی. د مکتـب پخوانـی معلـم مرحـوم عبدالقـادر مشـهور پـه ذبيـح الله د مـزار د مجاهدينـو موثـر آمـر و چـې د جهـاد پـه تنظيـم کـې يـې بـې سـاری لياقـت ښـودلی و. ټولـو وسـله والـو مجاهدينـو او پـه سر کـې دغـو ښـاغليو قومانـدانانـو د جهـاد پـه دغـه اوږده او لـه سـختو سـتونزو ډک تحريـک کـې د غازي محمداکبرخـان، غـازي ايـوب خـان او غـازي محمـد جـان خـان او هـم اسـطوره يـي رسـتم د قهرمـاني کيسـې يـو ځـل بيـا تـازه کـړې او پـه خپلـو قهرمانيـو سره يـې د روس غونـدې بـې رحـم ستر جهـاني قـدرت چـې نـا محـدوده منابـع پـه لاس لـري، پـه خپـل وطـن کـې پـه ګونـډو کـړی او جنرالان يـې چـې د يـو شـمېر هغـو جنرالانـو پـه شـمول چـې د نـړۍ پـه دوهـم جنـګ کـې بريـالي وو، دلتـه زړه خوړيـن او مغلـوب کـړي دي. دغـو ښـاغليو مجاهدينـو بـه د روس د يرغـل د پـوره پـه شـا وهلـو سره د نـړۍ پـه دغـه ګـوټ کـې د پنځـو پېړيـو د پراختيـا غوښـتنې

او ملکونـو نېونـې مخـه نېولـې او پـه دې ډول بـه يـې نـه يـوازې خپلـو وطنوالـو، بلکـې انسـانانو تـه نـه هېرېدونکـي ستر خدمتونـه هـم کـړي. اوس د دې پـوره درک کېدلـی شي چـې د افغـان اسلافـو واقعـاً د جهـان ستر فاتحـان د لـوی سـکندر پـه شـمول پـه خپـل وطـن کـې پـه ګونـډو کـړي وو. پـه همـدې ډول اوس هـر څـوک پـه دې يقيـن کولـی شي چـې د دوی نېکونـو پـه نولسـمې پېړۍ کـې د وخـت يـو لـوی اسـتعماري طاقـت يعنـې انګليـس هـم پـه خپـل وطـن کـې مـات کـړی و؛ نـو پـوره پـه ځـای ده چـې آزادي پـال افغانـان پـه خپلـو دغـو مجاهـدو قوماندانانـو هغسـې وويـاړي، لکـه چـې پـه خپلـو تېـرو قهرمانانـو فخـر کـوي. ليکونکـی خـو د زړه لـه کومـې پـه دې ويـاړي چـې افغـان او د افغانسـتان دی. دا څرګنـده نـه ده چـې دغـه مـحلي قوماندانـان تـر کومـه حـده د خپلـو ګوندونـو د مشرانـو هدايتونـه مني او څنګـه چـې دوی د جنـګ د جبهـو مسـتقيم قوماندانـان دي او څنګـه چـې دوی د حکومتـي او شـوروي پـه عصري وسـلو سـمبالو او موټريـزې قـواوو پـه مقابـل کـې د چـا خبره هـره شـېبه تيـار دي او څنګـه چـې دوی تـه پـه عيـن حـال کـې د خپلـو سـيمو اداره ور پـه غـاړه ده او څنګـه چـې د دوی ګونـدي مشران لـه دوی نـه لـرې پـه پېښـور کـې دي، دوی بايـد خـود مختـاره مـحلي نظامـي حکمرانـان وبلـل شي. د دوی دغسـې خودمختـاري لـه دې نـه هـم څرګندېدلـی شي چـې د مختلفـو سـيمو پـه بېلوبېلـو ګوندونـو پـورې مربـوط قوماندانـان يـو وخت بـل وخت پـه خپلـو منځـو کـې وسـله والـې مقابلـې کـوي. لکـه پـه دې وختـو کـې چـې د غوربنـد او پنجشـير د قوماندانانـو تـر مينـځ جـدي نښـتې شـوي، سره لـه دې چـې دوه کالـه کېـږي پـه پېښـور کـې د اسلامـي ګوندونـو ترمينـځ د اووه ګـوني اتحـاد پـه نامـه اتحـاد هـم راغلـی دی.

د کابـل حکومـت پـه بېلوبېلـو شـکلونو کوښـښ کـړی چـې دغسـې مخالفتونـو تـه لمـن ووهـي. دغـه بـې اتفاقـي بـې لـه شـکه د ملي مقاومـت د غورځنـګ يـو ستر

ضعف بلل کېږي چې مقابل لوري ته یې امېد ورکړی دی. ویل کېږي چې که په دوی کې دغه بې اتفاقي نه وای او د بېلوبېلو ګوندونو سره سره دوی لږ تر لږه په نظامي ساحه کې، مخصوصاً روسانو سره د نښتې په وخت کې یو وای او په ګډه یې په هغوی یرغلونه کولی، روسان به ډېر دمخه له شکست سره مخامخ او له ملک نه وتلي وای. دلته په لږ تغییر سره د خوشحال خان خټک د یوه فرد راوړل موزون ښکاري:

افغانان په توره ښه دي تر روسانو

اتفاق ورځخه نشته ډېر ارمان

سره له دې هم د مقاومت د غورځنګ رښتینی قوت په دې کې دی چې په یوې سیمې کې د بېلوبېلو قوماندانانو او د دوی د بې اتفاقیو او د بې شمېرو او قوي عملیاتو با وجود، حکومتي او شوروي قواوې تر اوسه نه دي بریالۍ شوي چې اطراف د ښار تابع کړي. حکومت د خپلو او شوروي لښکرو په زور په هغو عصري وسلو سره چې یې لري، هرې سیمې ته چې وغواړي تللی شي؛ خو د درندو تلفاتو په منلو سره ممکن په ډېر زور سره یوه سیمه د څه وخت لپاره لاندې کړي، مجاهدین شاته وتمبوي؛ خو تر اوسه په دې نه دي بریالي شوي چې هېڅ نیول شوې سیمه د مجاهدینو ګوریلایي او ناڅاپي پرله پسې عملیاتو په مقابل کې حتی د لږ وخت لپاره هم وساتي. د ځدراڼو سیمه او پنجشیر د دغه حال ځرګند او د مجاهدینو لپاره د ویاړ ډکو قهرمانیو څخه ګرځېدلې دي، لکه چې جان آغا د اتیاومې قطعې قوماندان (د ببرک کارمل ترورزی) ان د (۱۳۶۰هـ.ش) کال په میزان کې چې د لوګر مجاهدینو تر هغو پورې ۲۵۰۰۰ میله کلاشینکوفونه له حکومتي عسکرو نه ترلاسه کړي و، سید جعفر نومي افغان ته ویلي و «دغه ملت څوک نه شي لاندې کولی». د جان آغا دغه «څوک» بې له شکه شوروي دی.

څنگه چې جبهه لرونکي مجاهد گوندونه په شمېر کې ډېر دي، ویل کېدلی شي چې نن ورځ په افغانستان کې حکومتونه ډېر دي او یو واحد حکومت چې په ټول هېواد حاکم وي نشته. د کابل حکومت د دغسې حکومتونو په ډله کې یوازې یو حکومت دی؛ د هغه ستر خصوصیت په دې کې دی چې هغه یو ښاري او له شوروي نه په افغانانو باندې یو تپل شوی حکومت دی. د کابل حکومت ځکه د ټول افغانستان د نمایندگۍ ادعا کوي چې مرکز او ښارونه یې په لاس کې دي او له هغه سره جوخت ډله ییز مفاهماتي عصري تبلیغي وسایل په قبضه کې لري او د شوروي بې شمېره مشاورینو په هدایت یو شمېر بیوروکراتان او میرزایان چې سروالان یې د وزیرانو په نامه یادېږي، د ښارونو په چارو کې ورسره مرسته کوي او د دوی ټولو شاته د شوروي د حکومت هر اړخیز، ټینگ او بې دریغه ملاتړ او د هغه تر یو لکو نه زیاتې لښکرې پرتې دي چې حکومت یې په خپل قوت په ځای درولی دی. که د شوروي دغه نظامي قوه نه وي، دغه حکومت به پخوا له دې چې وسله مجاهدین یې ړنگ کړي، لومړی به د ښاري ټنگ والاوو او ښاریانو له خوا ړنگ شوی وي. دغه وینا به یو څه په مبالغې بنا وي؛ خو په دې کې هېڅ شک نشته چې حکومت لکه څنگه چې دمخه وویل شول، هېڅ اجتماعي او ملي بنسټ نه لري او کاواک دی. که څه هم د رسمي گوند ډېر شمېر غړي په تېره خلقیان د اطراف دي؛ خو اطراف له گوندیانو نه پاک دی، دوی یوازې په ښارونو کې او په ښارونو کې هم په خاصو محفوظو برخو کې، مثلا په کابل کې په مکروریانو او وزیر اکبرخان مېنې کې په داسې حال کې چې زیاتره یې په وړو توپنکچو مجهز دي، ژوند کوي.

اطرافي مشران

حکومت د اطرافو یو شمېر څمکه وال، سپین ږیري، قومي مشران او مذهبي عالمان او روحانیون او پخواني بیوروکراتان او پخواني نظامي افسران په ایالتي مرکزونو او په کابل کې د سولې او روغې جوړې په کمیسیونونو کې ټول کړي دي. دوی معمولاً هغه کسان دي چې د کورنی غړي مثلاً زامن یا ورېرونه یې ګوندیان او حکومتي کارمنان شوي او یا په خپله دولتي معاش خواره او یا د آزاد کسب خاوندان دي او په کابل او نورو ښارونو کې په کلونو کلونو اوسېدلي دي. دوی د څمکو د اصلاحاتو په وجه د خپلو څمکو یوه برخه له لاسه ورکړې او د ډېرو نورو عواملو په وجه هم هغه د پخواني نفوذ او قدرت خاوندان نه دي. حکومت په دې برخه کې هم د خپلې مارکسستي ایډیالوژي او هم د وطن د اجتماعي واقعیتونو په تضاد کې ګیر او په بد حال کې ښکاري. خلقي حکومت چې څومره وکولی شول، هغومره اطرافي مشران، مذهبي عالمان او روحانیون چې په خپل فکر یې د خواري کښو بزګرو طبقې دښمنان وو، د فیوډالانو او مرتجعینو په نامه له مینځه یوړل. دوی هېڅ په دې فکر کې نه وو چې د وطن څمکه وال، هغه هم د شلمې پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د اروپا د منځنیو پېړیو فیوډالان نه دي چې په کروندګرو انسانانو باندې واکمني ولري، یعنې د هغو د کار قوه د ځان په ګټه استعمال کړي او د وژلو تر سرحده پورې په هغو زورزیاتي وکړي او له ښځو او لوڼو نه یې ناوړه استفاده وکړي. په افغانستان کې هېڅ وخت په تېره د امیرعبدالرحمن خان له واکمنۍ وروسته دومره پراخې څمکې مخصوصاً په سین لرونکو غرونه چارپېرو درو کې نه وې او ورسره غوځه واکمني د هېڅ یوه ځانګړي ملاک په برخه نه وه چې فیوډالي مناسبات ترېنه جوړ کړي او په نتیجه کې د څمکه والو او کروندګرو ترمینځ شدید طبقاتي مناسبات مینځ ته راغلي وای او یو د بل د سر دښمن شوي وای او حکومت د یوه په خپلولو

سره هغه بل لاندې کړی وای او د ځمکو دغسې اصلاحات یې په بري سره سرته رسولي وای، لکه چې خلقي حکومت شروع کړل. د دې په خلاف په وطن کې د تېرو سلو کالونو په بهیر کې په خاص ډول څومره چې د ولسي خلکو او حکومتي عمالو ترمینځ تضاد شدید شوی و، هېڅکله د بزگرو او ځمکه والو په ضد د مخالفت ډله ییز صنفي احساس او شعور نه و موجود. دغه حقیقت د ثور له کودتا نه وروسته تر بل هر وخت نه زیات څرگند شو چې یو شمېر بې ځمکو بزگرو اصلاً د ځمکه والو ځمکې وانه خېستلې شوې او له هغه څخه چې وایې خېستلې، یو شمېر یې په داسې حال کې چې د ځمکې د اصلاحاتو سندونه یې په جېبونو کې لرل. په هر حال، څه وخت چې پرچمي حکومت واکمن وگرځول شو، د مشرانو په مقابل کې یې له وحشت نه ډک چلند نرم کړ او د لومړي ځل لپاره یې په (۱۳۶۲هـ.ش) کې له دغسې کسانو نه د اجتماعي شخصیتونو په نامه یو کنفرانس دایر کړ او بیا یې د (۱۳۶۴هـ.ش) کال په سر کې د لویانو او قومي مشرانو لویه جرگه هم جوړه کړه، خو دا ټول په نامه او د ننداري لپاره وو. حکومت په دغو جرگو کې د خپلې خوښې قومي مشران له ښارونو او ولایتي مرکزونو ناڅاپه او په بې خبره ډول ټول کړل او د جرگې په تالارونو کې یې کښېنول، غوړ ناری یې پرې وخوړل او خپلې جوړې شوې لیکنې یې پرې واورولې او خپلې پرېکړې یې پرې ومنلې. د ځمکو د اصلاحاتو په لومړۍ دوره کې یعنې د خلقي حکومت په دوره کې چې مشران د فیوډالانو په عنوان د ایډیالوژۍ له مخې څوک وژل کېدل او څوک کنځل کېدل، له هغه وروسته په پرچمي دوره کې د وطن پالو ملي شخصیتونو په نامه ستایل کېدل او دې حالت ته «عنعنه د انقلاب په خدمت کې» وویل شوه.

په هر حال په دواړو دورو کې محلي مشران ضعیف شول او له کارنده اعتبار او قوت نه ولوېدل. دا حال مخصوصاً د هغو په برخه شو چې له ولس نه لرې ښارونو کې اوسېدل او دوی په شمېر کې څه لږ نه وو. تر هغه لا مهمه دا ده چې د شریکې په اوسني جنګ کې اصلاً د دغسې مشرانو رول ختم دی او د دوی پخواني او عنعنوي ځای هماغو نویو نظامي حکمرانانو یا قوماندانانو نیولی چې شرح یې دمخه وشوه. په دې حال کې څنګه چې دغو مشرانو خپل عنعنوي نفوذ او رول او قوت له لاسه ورکړی، یوازې د قاصدی او منځګړیتوب رول ورپاتې دی او دغسې پروني مشران نني ابن الوقتان او قاصدان ګرځېدلي دي. دوی به یا د دوی اکثریت به د جنګ مخالف او د سولې روغې پلویان وي؛ خو هلته د دې توان نه لري چې د مجاهدینو په څېر سوله او روغه د شوروي قواوو په وتلو پورې مربوط اعلان کړي او په هر حال یو ټینګ دریځ غوره کړي، که څه هم په خصوصي مرکو کې دوی له خو ګیلو سره سره د مجاهدینو په خوا دي. په هر حال دوی به د ولس او حکومت تر مینځ د قاصدی او یو راز منځګړیتوب په کار کې رښتیني وي، خو په وطن کې جاري جنګي عملیات د دوی هلې ځلې په هر شکل او مقدار چې وي، د اوبو د پاسه نقش کوي؛ ځکه چې د حکومت یو اړخیزه اوربند سره سره جنګ په ټول هېواد کې د پخوا په شان روان دی او په دې وختو کې د کندهار، هرات، پکتیا او کنړ په ځینو برخو کې حتی تر پخوا نه کله کله ډېر شدید وي. په دې حال کې د کلیو، بانډو او ښارګوټو ورانی او د ولسي خلکو مرګ او ژوبله او مهاجرت هم زیات شوی. د حوت په ۲۳مه د لغمان دالیشنګ ښارګوټی تر شدیدې بمبارۍ لاندې ونیول شو. له هغه وروسته په شوروي تاجکستان کې د افغاني مجاهدینو د دوو عملیاتو د انتقام په بدل کې د کندوز ولایت امام صاحب او ورځېرمه کلي یې په یوه وخت کې د څلوېښتو شوري الوتکو له خوا تر سختې بمبارۍ لاندې ونیول شول

چې ورانی او تاوان يې بې حده زيات دی. د جنګي عملياتو کمی نشته، خو دا دوه يې په دې شپو ورځو کې څرګند مثالونه دي. له دې سره جوخت خارج ته له افغانستان نه مهاجرت زيات شوی او کم شوی نه دی.

د ملي پخلاينې سياست او مهاجرين

له کومې ورځې چې د روغې جوړې چلند غوره شوی، ډېر افغانان په هجرت کولو مجبور شوي او تر هغو لږ مهاجرين بېرته وطن ته ستانه شوي دي، که څه هم حکومت ادعا کوي چې تر اوسه (د ثور ۱۴) څلوېښت زره مهاجر هېواد ته ستانه شوي دي. د روغې جوړې د چلند له اعلان نه وروسته کومې هغه بمبارۍ چې حکومت له سرحد نه هغه خوا د افغاني مهاجرو په کمپونو کړي او د هغو په نتيجه کې تر دوه سوو نه زيات مهاجر افغانان تلف شوي دي، د دغه سياست له بريالي کېدو سره په هېڅ وجه مرسته نه کوي. له دغو بمباريو نه شايد د حکومت يا په صحيح عبارت د شوروي د حکومت هدف په پاکستان باندې فشار راوړل وي چې دننه په پاکستان کې د افغاني مهاجرينو او ځايي خلکو تر مينځ ورانی راولي او په دې ډول د پاکستان حکومت لپاره مشکلات خلق او ډېر کړي، تر څو دغه حکومت د ژنيو په راتلونکو خبرو کې خپل چلند نرم کړي او د مجاهدو ګوندونو له ملاتړ نه لاس واخلي. څنګه چې دا موضوع په بين المللي اړيکو پورې اړه لري، د هغه په باب بحث، مونږ له موضوع نه لري کوي. دلته کافي ده دومره وويل شي چې دغو بمباري ګانو سربېره پر دې چې د الوتکو په نسکورولو سره بين المللي فضا خړه کړي، مهاجرين او مجاهدين يې پر خپل هغه هوډ نور هم ټينګ کړي چې دوی د روغې جوړې د چلند له اعلان نه دوه ورځې وروسته د جدي په ۲۷مه په پېښور کې په داسې يوه لويه غونډه کې کړی و چې په زرګونو زرګونو مهاجرين په کې غونډ شوي وو او هغو ته د

مجاهدو مشرانو ویناوې کړې وې او هلته عمومي پرېکړه وشوه چې تر هغو چې شوروي قواوې له افغانستان نه نه وي وتلي، دوی وطن ته نه ستنېږي او د هغوی په ضد جهاد به د بري تر پړاو پورې په مخ بيايي. په بل عبارت د کابل حکومت د روغې جوړې د ولس په ډېرې غټې برخې کې چې درېيمه يې تشکيلوي او د مهاجرو په څېر په پاکستان، ايران، هندوستان او يو شمېر اروپايي او امريکايي ملکونو کې ژوند کوي، هم پوره ناکام دی. د «پوره ناکام» افاده د پورته مطلب لپاره په عمدي او مسئول ډول غوره شوی. څرګنده ده چې حکومت ادعا کوي، لکه چې دمخه يې يادونه شوې، تر اوسه څلوېښت زره مهاجر وطن ته ستانه شوي دي، د باوري منابعو په قول دغه شمېر جعلي دي. دا هم سمه نه ده چې وويل شي، لکه څنګه چې حکومت وايي چې د پاکستان حکومت د امرېکې د حکومت په هدايت د مهاجرو مانع و نه ګرځي، ټول مهاجر به وطن ته ساته شي. په دې کې شک نشته چې يو شمېر مهاجر به له بهر نه ستانه شوي وي، لکه څنګه چې د جدي د پنځه وېشتمې نېټې نه د مخه هم مهاجر د بېلوبېلو عواملو په وجه وطن ته ستنېدل چې په هغو کې په بهر کې د مهاجرت ژوند په اصل کې له ستونزو او کړاو نه خالي نه دی او په خپل ټاټوبي کې ژوند کول د هر چا لپاره په تېره ولسي او اطرافي افغانانو لپاره يوه نه تعريف کېدونکې جاذبه لري. غټه خبره دا ده چې د دغو بېرته ستنو شويو مهاجرو شمېر د هغو نويو مهاجرو له شمېر نه لږ دی چې په دغې مودې کې پاکستان او ايران تللي دي. سربېره پر دې د پنځو ميليونو مهاجرو له جملې نه چې تر اوسه په بهرنيو هېوادونو کې اوسي، د يو څو لسو زرو کډوالو ستنېدل، هغه هم که رښتيا وي، چندان مهم نه بلل کېږي؛ نو دا سمه ده چې وويل شي چې تر هغه حده چې د کابل د حکومت د روغې جوړې چلند په مهاجرو پورې اړه لري، هغه پوره ناکام دی. په دې باب به دا سمه وي چې د حکومت هغه بله ادعا تر يوه حده، نه په

ټوله معنی ومنل شي چې دننه په وطن کې یو شمېر وسله وال افغانان د روغې جوړې د چلند له اعلان نه وروسته له غرو رغونه له خپلو کورنیو سره ښکته شوي او حکومت ته تسلیم شوي دي. د دغسې کسانو شمېر په اصل کې دومره ډېر نه دی چې د ملاحظې او اهمیت وړ وي. سربېره پر دې، حکومت ته د دغسې خلکو تسلیمېدل د ډېرو نورو عواملو په وجه او په هغو کې په خاص ډول د رژیم دستوري کسان دي چې د تسلیمېدو ننداره وربانديې جوړه کړي او یا د خوړو د اساسي څېزونو ګرانوالي په وجه دی چې په ځینو برخو مثلاً فاریاب کې د دغو څېزونو کمښت نږدې د قحطۍ سرحد ته رسېدلی و. په بل عبارت دلته د دستوري کسانو تسلیمېدل او د خوړو د شیانو لړوالی او ګراني د حکومت د روغې جوړې له چلند سره مرسته کړې ده.

دوهم فصل

اقتصادي اوضاع او د هغې اجتماعي تاثيرات

مقدمه

يو تريخ حقيقت، خو د جنګ په حال کې عادي حقيقت دا دی چې زيات شمېر اطرافي افغانان له خپلو کورنيو سره مجبور شوي دي چې خپلې سيمې پرېږدي، له ملک نه د باندې لاړ شي يا کابل ته مخه وکړي او يا نورو ښارونو او نږدې سيمو ته پناه يوسي. او څنګه چې په اطرافي سيمو کې اساساً د کروندګرو شمېر ډېر دی، (د کروندګرو تناسب ممکن په سلو کې د اويا په شاوخوا کې وي) او څنګه چې دوی د ځمکه والو، سوداګرو او نورو نسبتاً شتمنو په شان ذخيره نه لري او د «پيدا کړه او ژوند کوه» په حال کې دي، طبيعي ده چې د مهاجرو ډېر شمېر به همدغه کسان يعنې کروندګر وي. په بل عبارت اطرافي سيمو د کرکيلې او زراعتي توليد انسانان په ډېر شمېر له لاسه ورکړي دي او زراعت سخته صدمه ليدلې ده.

د زراعتي توليداتو لړوالی

زراعتي محصولات تر هر وخت نه زيات اوس خو چنده لږ شوي او دومره لږ شوي چې هغه د پاتې افغانانو (ممکن اوس دننه په وطن کې د

لسو میلیونو په شاوخوا کې انسانان وي) لپار بس نه دي. سربېره پر دې د حکومت د نظامي او امنیتي پوستو متصدیانو مخصوصاً د شوروي عسکرو له لاسه کروندګري په ځینو سیمو او محلاتو کې د سر په قیمت تماميږي. په ځینو سیمو کې زراعتي او حتی تیار فصلونه په ټانکونو او نورو ماشینونو سره په عمدي ډول له مینځه وړل شوي او یا اور ور اچول شوی دی، تر څو د مقاومت غورځنګ ضعیف شي. نتیجه دا شوې چې په ځینو سیمو کې ډېرې پراخې ځمکې شاړې مېرې یا جبې شوي کاریزونه او کانالونه وچ شوي او زراعتي سیستم او په تېره د اوبو لګولو سیستم په ځینو سیمو کې لړ او په ځینو سیمو کې په پوره ډول له مینځه تللی دی او زراعت ته چې ژوند پرې بنا دی، بېخي ډېر تاوان رسېدلی دی. دا چې کشتمند وخت په وخت په خپلو رسمي رپوټونو کې د زراعتي محصولاتو او حتی رنګ رنګ ترکاریو په باب دقیقې او د رضایت وړ احصایې ورکوي، دی بس د خپل ځان او نورو غولول غواړي. دلته دا هم د یادونې وړ ښکاري چې مازاد زراعتي حاصلات، د پخوا په خلاف، ښارونو ته چې تر پخوا څو چنده لوي شوي (د کابل نفوس څه باندې دیارلس لکه شوي) د ترانسپورتي ستونزو او په ځینو حالاتو او وختونو کې د مجاهدینو د مخالفت له امله د ښار او اطراف ترمینځ د خوړو په شیانو کې مقداري توپیر تر بل هر وخت نه ډېر څرګند دی او حتی په اطراف کې هم د اوړو کمښت دی او له ښارونو نه ورته وړل کېږي. یو ډاکټر وایي چې ده پوره یوه میاشت د غور ولایت په چغچران کې غوښه په سترګو نه ده لېدلې. په هر حال د پورته عواملو او یو لړ نورو عواملو په وجه چې په هغو کې د زیاتو پیسو چاپول په لومړۍ درجه کې راځي؛ قیمتي او ګراني په وطن کې پیدا شوې ده.

اوسنی انفلېشن یا بې سارې قیمتي

د وطن دغه موجوده قیمتي ساری نه لري او عمومي شوې ده. که د حکومت له لارې د شوروي نه د ژوندانه لومړني اساسي شیانو لکه اوړه، صابون، بوره، تېل باب او داسې نور ډېر مواد و نه رسیږي او که له پاکستان نه غنم، اوړه، وریجې د څارویو غوښې او دغسې نور ډېر انواع او هغه هم په ډېر مقدار هر ورځ را ونه رسیږي، دغه موجوده قیمتي به په قحطي واوړي.

د کال (۱۳٦۵هـ.ش) د حوت په میاشت کې د پسرلي د زیاتې او پرله پسې وریا نه د مخه په اطراف کې هم قیمتي ډېره شوې وه. شاید فاریاب او مزار یې یو افراطي مثال وي چې هلته د هغه ځای یو من اوړه (د کابل دوه منه) یوولس سوو افغانیو ته رسېدلي وو. له هغه وروسته په ظاهره کې د بارانونو له امله د غلې نرخ ښکته شو، سره له دې اوس په کابل کې وریجې من په شپږ سوه، د خوسي غوښه کیلو په ۲۰۰ او د پسه غوښه په ۳۰۰ افغانۍ ده. یو من پیاز ۳۰۰ افغانیو ته هم رسیدلي وو او وروسته ارزان شول. د خارجي مصنوعاتو او متاعو د قیمت اندازه له دې نه اټکل کېدلی شي چې اوس د یوه امریکایي ډالر بیه ۱٦۰ افغانۍ ده.(۱) په داسې حال کې چې د ثور تر کودتا نه دمخه حتی ۳۷ افغانیو ته ښکته شوې وه. خودکار قلمونه چې دانه یې د غوایي تر کودتا نه دمه یوه او دوه افغانۍ وه، اوس له لسو نه تر شلو افغانیو پورې دی. د اغوستلو د کالیو بیه دې همدغسې قیاسولی شې. یوازې ښه شتمن نوي کالي او نوي ټکران رانیسي چې یو نوی کمیس له ۷۰۰ نه تر ۱۰۰۰ افغانیو پورې بیه لري. عامه او متوسط خلک په عمومي ډول په امریکایي لیلامي کالیو ځانونه پټوي. د دغه کالیو ساحه ښه پراخه ده، عمده انواع یې وړین جاکټونه، مصنوعي ترکیبي جامې، وړین کالي، دریشي گانې، د کور پردې، بوټان او داسې

---

۱ - د همدغه کال (۱۹۸۷) د ډسمبر په ۱۵مه د یو ډالر بیه ۱۸۵ افغانۍ شوې وه.

نـور دي. کـه دغـه کالي نـه واى او پـه نهايـت کـې زيـات مقـدار او ارزانـه بيـه نـه واى موجـود، د افغانانـو حـال بـه خصوصـآ پـه ژمـي کـې نهايـت مشـکل واى. د خدمتي او غيـر فنـي کارونـو اجـوره هـم بېسـاري انفليشـن او هـم د انسـاني قـوې د لـړوالي پـه نتيجـه کـې پـه اصـطلاح اسمان تـه لـوړه شـوې. يـو غريبـکار اوس د ورځـې پـه درې سـوه افغانيـو اجـورې قانـع نـه دى، پـه داسـې حـال کـې چـې شـل کالـه د مخـه د يـوه اجـوره کار ورځنـۍ اجـوره ۳۵ افغانـۍ وه. پـه دې برخـه کـې د (۱۳۵۸هــ.ش) او اوس ترمينـځ هـم ډېـر توپيـر لېـدل کېـږي. پـه (۱۳۵۸هــ.ش) کال کـې د يـو مـزدورکار ورځنـۍ اجـوره اويـا افغانـۍ وه او اوس ۳۰۰ افغانـۍ، او د يـو ګلـکار لـه ۲۰۰ نـه تـر ۲۴۰ پـورې وه او اوس ۱۰۰۰ افغانيـو تـه رسـېدلې ده. هغـه کال پخـه خښـته پـه يـوه افغانـۍ وه، اوس څلـورو تـه ختلـې ده.

اوس سـمنت ممکـن يـوازې لويـو او پخـو واسـطه لرونکـو تـه هغـه هـم پـه ډېـر کـړاو مـيسر شي، پـه داسـې حـال کـې چـې د غـوري سيمنټ د يـوې بـورۍ بيـه پـه تـور بـازار کـې لـه ۸۰۰ نـه تـر ۹۰۰ افغانيـو پـورې ده او رسـمي نـرخ يـې هماغـه پخوانـی يعنـې بـورۍ پـه ۱۴۷ افغانـۍ ده. پـه دې حـال کـې د عصري پخـو کورونـو ودانـول نـه يـوازې بې تولـه پيسـې غـواړي، بلکـې لـه حـد نـه زياتـې ستونزې هـم غـواړي. همدغـه سـبب دى چـې د پرچمـي حکومـت لـه هسـکېدو نـه وروسـته يـوازې يـو څـو شـخصي پاخـه عصري کورونـه کـه ودان شـوي وي، پـه داسـې حـال کـې چـې د ښـار پـه حواشـيو کـې پـه ښـار بانـدې د اطرافيانـو د هجـود پـه اثـر ډېـر خـام کورونـه بې نقشې اباد شـوي دي. لـه دغـه لنډ تصويـر نـه دوه مهـم مګـر ترخـه حقايـق څرګنـد دي. لومـړى دا چـې د وطـن موجـود انسـانان او پـه هغـوى کـې لومـړۍ درجـه ښـاريان چـې د ټولـو شـمېر ممکـن تـر لسـو ميليونـو څخـه لـږ وي، د صناعتـي محصولاتـو پـه څېـر پـه لومړنيـو خوراکـي مـوادو کـې هـم پـه خـارج بانـدې متکـي دي. دا بـه مبالغـه نـه وي چـې وويـل شي، داسـې

افغانـان بـه نـر وي کـه ښـځه، اطـراف کـې وي یـا پـه ښـار کـې پیـدا نـه شي چـې کالي او د خـوړو مـواد یـې دواړه داخلي وي. بلـه دا چـې د امریکایـي لیلامـي کالیـو نـه پرتـه نـور ټـول زراعتـي او صناعتـي شـیان او هـم فنـي خدمـات پـه عمومـي ډول د افغانانـو د عوایـدو پـه تناسـب بېخـي لـوړ او ګـران دي او اوسـنۍ قیمتـي د افغانسـتان پـه ټـول تاریـخ کـې سـاری نـه لـري.

د قیمتۍ علتونه

لـه انفلېشـن یـا قیمتـۍ یعنـي د نرخونـو لـه لـوړوالي، د پیسـو لـه ډېـروالي او د مـوادو لـه نسـبي کمښـت نـه هېـڅ هېـواد هـم خلاص نـه دی. پـه افغانسـتان کـې د غوایـي تـر کودتـا نـه د مخـه او پـه دقیـق ډول پـه افغانسـتان بانـدې د روس تـر تېـري پـوري قیمتـي محسوسـه، تدریجـي او پـه هـر حـال د زغـم وړ وه؛ خـو تـر هغـه وروسـته، پـه تېـره پـه دې وروسـتیو کالونـو کـې د جنـګ پـه شـدت سره قیمتـي په بې سـاري ډول شـدیده شـوې ده او نـژدې ده چـې اوس د زغـم لـه حـد نـه واوړي. ډېـر سـتر علـت یـې د بانکنوټونـو لـه حـد نـه زیـات خپرېـدل دي او هغـه هـم پـه داسـې حال کـې چـې هغـه بـې ملاتـړه دي. د بـاخبره اشـخاصو پـه قـول د ظاهرخـان د پاچایـۍ پـه دوره کـې ۱۴ میلیـارده افغانـۍ پـه چلنـد کـې وې او د هغـوی ملاتـړ ۲۵ ټنـه طلا د خښـتو، کمانیـو او پهلـوي پونډونـو پـه بڼـه وو. دغـه سره زر د افغانسـتان پـه بانـک کـې یـا چېرتـه پـه پاچایـي ارګ کـې خونـدي وو او د کـوم بیـن المـللي بانـک لـه خـوا هـر کال کتـل کېـدل. د داود خـان پـه جمهوریـت کـې پـه موجـودو بانکنوټونو بانـدې ۲ میلیـارده نـور اضافـه شـول او ټـول شـمېر یـې ۱۶ میلیـاردو تـه ورسـېد؛ خـو د غوایـي تـر کودتـا نـه وروسـته دغـه بانکنوټونـه پـه حیرانوونکـي ډول زیـات شـول او اوس یـې مجموعـي مقـدار ۸۴ میلیـاردو افغانیـو تـه رسـېدلی دی او هغـه ۲۵ ټنـه طلا هـم لادرکـه شـوې ده. ویـل کېـږي چـې دغـه سره زر شـوروي تـه وړل شـوي دي. د بانکنوټونـو دغـه حیرانوونکـی مقـدار لـه دې املـه پـه اسـانۍ پـه چلنـد اچـول

کېږي چې د غوايي تر کودتا نه وروسته دغه بانکنوټونه په شوروي اتحاد کې چاپېږي، په داسې حال کې چې تر هغه دمخه په غرب کې چاپېدل او هلته د هغو لپاره تضمين شودل کېده. له دې سره جوخت په افغانستان کې د ډالرو مقدار لږ شوی او هغه زيات مقدار ډالر چې پخوا افغانستان ته راوړل کېدل، اوس نه راوړل کېږي او په عين حال کې دننه په هېواد کې عمدتا د شوروي له خوا د ډالرو لپاره تقاضا زياته شوې ده. د همدغو داخلي علتونو له امله ده چې په دې وختو کې چې په نړېوالو مارکيټونو کې د ډالرو بيه په تېره د جاپاني ين په مقابل کې ښکته شوې ده، بر خلاف په افغانستان کې د افغانۍ په مقابل کې په حيرانوونکي ډول لوړه شوې ده او اوس (د جوزا ۴ د مې ۲۴) د يوه امريکايي ډالر معادل ۱۷۲ افغانۍ ده، په داسې حال کې چې تر کودتا نه د مخه ۳۷ افغانۍ وې. د دغه حال لوی علتونه دا دي چې يو خو په خپله حکومت له بازار نه اسعار په تېره ډالر تهيه کوي او په خپله يې د پخوانيو حکومتونو په خلاف له باندنۍ سوداګرۍ نه په ډېره کمه اندازه لاس ته راوړلي دي.

د شوروي حکومت هم د افغانستان بانک يعنې د کابل حکومت له لارې څخه، نه د خپلو روسانو له لارې، د افغانستان د اسعارو د مبادلې له مارکيټ يا شهزاده سرای نه خارجي اسعار په تېره ډالر تر لاسه کوي. ويل کېږي چې د شوروي حکومت په دغه وسيله تر نورو زيات په هفته کې يو ځل ډالر په لاس راوړي او د افغانستان بانک له لارې يې خپل کوي. روسي مشاروان هم چې شمېر يې د لسو زرو په شاوخوا کې دی، د خپلو اجنټانو او افغانانو له لارې د بازار د ډالرو عمده اخېستونکي دي. دوی چې له خپل لګښت نه په زياته اندازه افغانۍ له بېلوبېلو منابعو څخه په لاس راوړي، هڅه کوي چې تر خپل لګښت نه زيات مقدار افغانۍ په ډالرو واړوي او دوی د نرخ پروا

نـه سـاتي. بلـه دا چـې د پخـوا پـه خلاف د غويـي لـه کودتـا نـه را پـه دې خـوا بانـدني اسـعار، پـه تېـره ډالـر کابـل تـه د انفـرادي افغانانـو لـه خـوا نـه راوړل کېـږي. پخـوا بـه باندنيـو هېوادونـو کـې افغانانـو پـه تېـره هغـو ډېـر شـمېر افغانانـو چـې پـه عـربي هېوادونـو کـې يـې پـه کار کولـو سره ډالـر تـر لاسـه کـول، وطـن تـه اسـعار اسـتول. اوس دوی دغـه کار نـه کـوي. د دې کار ځرګنـده نتيجـه لکـه چـې دمخـه ورتـه اشـاره شـوې، دا شـوې چـې خارجـي مصنوعـات چـې مقـدار او ډولونـه يـې تـر دننيـو مصنوعاتـو نـه څـو ځلـه ډېـر دی، پـه بيـه کـې لـوړ لاړ شي او دغـه حـال د افغانانـو ملاګانـې کړوپـې کـړي.

د اجتماعي نابرابرۍ زياتوالی

خـو دغـه حـال د ټولـو افغانانـو ملاګانـې يـو شـان کړوپـي کـړي نـه دي، ځکـه چـې د کابـل ښـاريانو عوايـد، د اطـرافي خلکـو د عوايـدو پـه پرتلـه هېـڅ وخـت دومـره نـا برابـر نـه وو، لکـه د دغـه کمونيسـتي ګونـد د حکومـت پـه وخـت کـې چـې دي او څومـره چـې اوس ښـاريان پـه رنـګ رنـګ اجتماعـي سـتونزو او مصيبتونـو اختـه دي، هېـڅ وخـت تـر دې انـدازې او پـه دغـو ابعـادو ورسره لاس او ګرېـوان نـه وو. حکومـت هـم لـه دغـو مصيبـت ډکـو سـتونزو څخـه انـکار نـه کـوي او نـه يـې کولـی شي؛ خـو د يـوه کمونيسـت حکومـت پـه توګـه د هغـه مسـئوليت پـه «ارتجـاع» او «امپرياليـزم» اچـوي او د خپلـو پاليسـيو زېږنـده يـې نـه بـولي او ادعـا کـوي چـې کـه د «امپرياليـزم» او «ارتجـاع» مداخلـې د «نـااعلان شـوي جنـګ» لـه لارې نـه وای، دوی بـه لـه افغانسـتان نـه اوس يـو ښـکلی بـڼ جـوړ کـړی وای. دغـه وينـا سـړي تـه د پروفيسر پاپـر د ټولنـې د دسـيسي تيـوري پـه زړه کـوي چـې وايـي: «هـر هغـه څـه چـې پـه ټولنـې کـې پېښـېږي، پـه شـمول د هغـو څېزونـو چـې خلـک يـې د قاعـدې لـه مخـې نـه خوښـوي لکـه جنـګ، بېـکاري، بېـوزلي او کمبـودي د ځينـو زورورو افـرادو يـا ډلـو د مسـتقيمې طرحـې نتايـج دي»، يـا

وړانـدې وایـي: «د هیومـر اربـاب نـوع بانـدې هغـه عقیـده چـې د هغـې لـه مخـې دوی د نزوجـان د جنـګ ناڅاپـي بدلـون مسـئول بلـل شـوی وو، لـه مینځـه تللـې ده؛ خـو د هیومـر پـه اولمپیـا کـې د اربـاب نـوع مقـام اوس د صیهـون پوهـو مشرانـو یـا انحصـار چیانـو یـا پانګـه والـو یـا امپریالسـتانو نیولـی دی.»

پـه افغانسـتان کـې ددغـې بـې سـارې نـا برابـرۍ ستر علـت، لکـه څنګـه چـې د مخـه یـې یادونـه وشـوه، د حکومـت لـه خـوا د پیسـو لـه حـد نـه زیـات چاپـول او لـه هغـه سره جوخـت د دولتـي مامورینـو بېلوبېلـو ډلـو تـه د هغـو ډېـر نابرابـر وېـش او توزیـع کـول او ورسره د دولتـي ځینـو ادارو او اشـخاصو لـه خـوا د رسـمي زور پـه قـوت د پیسـو او شـتمنیو خپلـول دي. دغـه کار پـه عمـده ډول د دولتـي معـاش لـه لارې شـوی دی. د هغـو پـه سر کـې د غوایـي لـه کودتـا نـه ژر وروسـته د وسـله والـو قـواوو د منسـوبانو د معـاش دوه چنـده کـول راځـي چـې دغـه زیاتوالـی تـر اوسـه پـورې پـه ډېـرو نومونـو نـور هـم پسـې زیـات شـوی دی. البتـه بایـد وویـل شي چې د افغانسـتان پـه تاریـخ کـې هـر وخـت چـې برحـال واکمـن نسـکور شـوی او نـوي حکومـت یـې ځـای نیولـی؛ نـوي حکومـت نظامیانـو، مخـورو او د نفـوذ خاوندانـو تـه رنـګ رنـګ امتیـازات ورکـړي او پـه تېـره رسـمي معاشـونه یـې نظامیانـو تـه ډېـر کـړي دي. خـو کـوم هغـه څـه چـې پـه دې بـاب د ثـور لـه کودتـا نـه وروسـته شـوي، د درجـې، شـدت او کمیـت لـه مخـې بـې سـاري او حتـی حیرانوونکـي دي. د حکومـت لـه نظـره دغـه کار بـې لـه موجـه دلایلـو څخـه نـه دی شـوی. حکومـت ځـان تـه انـقلابي وایـي او پـه دې پسـې دی چـې د ټولنـې هـر اړخ پـه انـقلابي ډول یعنـې سمدلاسـه او پـه بېخکـي ډول واړوي او هـر هغـه څـوک چـې د هغـه لـه دغه نظـر او سیاسـت سره مخالفـت کـوي، د ضـد انـقلاب پـه نامه وځپـي، تر څو په دې ډول پـه لـږ وخـت کـې خپـل دریـځ ټینـګ کـړي او ورسره پـه اصطلاح شـنګریلا یـا د مځکـې پـه سر جنـت جـوړ کـړي. دا کار حکومـت مجبـور کـړی چـې لـه

ټـول ولـس سره غېـره ورکـړي. لـه ټـول ولـس سره غېږ ورکـول حکومـت پـه عيـن حـال کـې دې تـه اړ کـړی چـې وار پـه وار د شـوروي پـه قـوت او دننـه پـه کـور کـې پـه خپـل نظامـي قـوت خپلـه اتـکا ډېـره کـړي او دغـو دوارو تـه حيرانوونکـي امتيـازات ورکـړي. د هغـو امتيازاتـو پـه بـاب چـې شـوروي پـه خپلـه کـړي او يـا حکومـت ورتـه ورکـړي، دلتـه دغومـره ويـل بـس ښـکاري چـې د حکومـت اصلي اختيـار دار او واکـدار د شـوروي حکومـت دی او هـر هغـه سياسـت چـې د کابـل حکومـت لـه اول نـه تـر اوسـه پـورې وضـع کـړی، پـه اصـل کـې شـورويانو وضـع کـړی او د کابـل حکومـت مشران پـه اصـل کـې د شـوروي د حکومـت کارمنـان او سـړي دي. نـږدې هـره مهمـه حکومتـي اداره يـو روسـی مشـاور لـري. روسي مشـاروان پـه خـاص ډول پـه خـاد او د ملي دفـاع پـه وزارت کـې ډېـر دي. دوی پـه نامـه مشـاوران؛ خـو پـه واقـع کـې اجرائيـوي آمـران دي. د صاحـب منصبانـو، لـوړ رتبـه ملکـي مامورانـو مقـرری، ترفيـع او تبـديلي د دوی پـه امـر او دسـتور کېـږي. د جنگـی عملياتـو نقشـه هـم دوی برابـروي. پـه همـدې ډول دوی د عمـده او اسـاسي پاليسـيو پـه بـاب د ګونـدي او حکومتـي لويانـو لپـاره وينـاوې تهيـه کـوي، د حـزب منشي هـم لـه دې نـه مسـتثنی نـه دی. ګونـدي او حکومتـي خـوا د دغـو وينـاوو د اصلي روسي - تاجکـي متن پـه دري اړوي او کابلي کـوي يـې. د مشـاورانو د پاسـه يـو څـو سر مشـاور او د هغـو او شـوروي سـفير او عيـن حـال کـې پـه کابـل کـې د کـې جـې بـې د ببلـې او پراخـې شـبکې د آمـر لـه پاسـه د نظامـي او ملکـي دوارو چـارو پـه بـاب اعلـی قومانـدان يـا اعلـی حکمـران دی چـې پـه لومړيـو اولـو کالونو کـې دغـه مشـخص مشـهور مارشـال سرګـي سـوکالوف وو چـې وروسـته د شـوروي د ملي دفـاع وزيـر وټـاکل شـو او شـوروي تـه لاړ. پـه دې ډول (روسي مکناټـن) د اصلي مکناټـن پـه خلاف لـه ملـک نـه ژونـدی ووت.

د وسله والو قواوو امتیازات

خو د موضوع په ارتباط هغه امتیازات دي چې حکومت د وسله والو قواوو منسوبینو ته ورکړي دي. په وسله والو قواوو کې د ملي دفاع وزارت، د کورنیو چارو وزارت او دولتي امنیت د وزارت ټول نامیرزا فني منسوبان راځي. د دوی ټول شمېر معلوم نه دی، خو زیاتوالی او اهمیت یې له دې نه ښه څرګندېدلی شي چې اوس دوی او په دوی کې په خاص ډول خاد اصلي حکومت دی او دا نورو وزارتونه په واقع کې هسې خدمتي او سرویسي ادارې دي.

د فوځي منسوبینو امتیازات

لکه چې د مخه یې یادونه وشوه، د نظامي منصبدارانو معاش په سلو کې سل زیات شوی. د یوه عسکر معاش چې تر کودتا دمخه د میاشتې پنځوس افغانۍ و، اوس د هغه د وظیفې د څنګه والي له مخې له یو نیم زر نه شروع کېږي او د احتیاطي عسکر معاش اوه نیمو زرو افغانیوته رسېږي. په اصطلاح د ماشیني منصبدارانو په شمېر کې ډېر زیاتوالی راغلی. د یوه کورس په ختمولو سره به کوم نیمچه باسواده او کوم نیمچه تعلیم کړی چېرته بریدګی یعنې نظامي ووړ منصبدار شوی وي او د میاشتې به دومره معاش اخلي چې یو ملکي مامور چې د هغه ټول عمر قدر به یې خدمت کړی وي، هغومره تر لاسه کولی نه شي. لوړو رتبو ته ترفیع کول چې معیار یې له اره رژیم ته وفاداري او د ګوند غړیتوب دی، په دې نهو کالونو کې ډېرې شوي چې اوس اردو له ځوانو ډګروالانو او جنرالانو نه پوره ده، لکه څنګه چې پوهنتون له پوهنوالانو او پوهاندانو څخه ډک دی. دا چې اوس د اکادمیسن د کاندید او اکادمیسن په نامه یو شمېر نامستحقانو ته د میاشتې پنځه زره او لس زره افغانۍ د هغوی له اصلي معاش نه سربېره ورکول کېږي، د نظامي منصبدارانو په څېر

هغوی تـه یـوازې پـولي امتیـازات او رشـوت ورکـول او رژیـم تـه د غریـب ملـت په پیسـو وفـاداري ګټـل او ننـداري جـوړول دي.

د خادستانو امتیازات

خـو د رسـمي امتیازاتـو او ورسره د حاکمیـت او قـدرت اصلي محـل د دولتي امنیت وزارت دی چـې پخـوا د خـاد (خدمـات اطلاعـات دولتـي) پـه نامـه د صـدارت یـو ریاسـت و. د دغـه فنـي کادرونـه پـه اصـل کـې پـه ملکـي لبـاس کـې پـټ پولیسـان یـا څارندویـان دي. دوی د دې لپـاره چـې د زیاتـو عوایـدو او پـوره واک څښـتنان شـوي وي، نظامیـان کـړل شـوي. پـه دې حسـاب د دوی معـاش هـم دوه چنـده شـوی. سربېـره پـر دې هـر یـو یـې لـه دغـه دوه چنـده معـاش نـه پـه سـلو کـې لـه ۱۵ نـه تـر ۷۵ پـورې نـور امتیـازات هـم لـري. ډېـر کـم امتیـاز یعنـې پـه سـلو کـې ۱۵ هغـه خادسـت تـه ورکـول کېـږي چـې د خـاد پـه مرکـز کـې چېرتـه پـه کومـې غیـر محاربـوي یـا غیـر عملیـاتي څانګـې کـې کار کـوي؛ او تـر ټولـو لـوړ امتیـاز یعنـې پـه سـلو کـې ۷۵ یـې هغـه خادسـت تـه ورکـول کېـږي چـې پـه عملیاتـې جبهـو یـا نـورو ورتـه خطرناکـو عملیاتـو او یـا چېرتـه پـه لېـرې محلاتـو کـې وظیفه تـرسره کـوي. دلتـه د دې خبرې یادونـه لازمـي ښـکاري چـې خـاد هـم موټورېـزې او اوپراتیفـي کنډکونـه او هالیکوپټرونـه لـري. د خـاد منسـوبینو لپـاره هـم د کورنیـو چـارو د وزارت د منسـوبینو پـه شـان شـوروي ډولـه د هسـتوګنځي بلاکونـه جـوړ شـوي دي چـې خادسـتانو تـه یـې پـه اسـانو شرایطـو ورکـوي. دا امتیـاز غیـر لـه هغه نـه دی چـې خادسـتانو تـه دمخـه پـه عمومـي مکروریانـو کـې اپارتمانونـه ورکـړل شـوي دي. دوی ځانتـه روغتونونـه لـري چـې تـر عمومـي روغتونونـو نـه پـه دوا درملـو او طبـي کادرونـو ښـه سـمبال دي او دوا ګانـې یـې هـم مفتـې دي. د امتیـاز یـو بـل غـټ مـدرک د خادسـتانو لپـاره د شـوروي د سـفر چانسـونه دي. شـوروي سـفرونه د ثـور تـر کودتـا نـه وروسـته د حکومتـي منسـوبینو لپـاره ډېـر شـوي؛ خـو

د هغه خاص ارتباط په وجه چې افغاني خاد یې له شوروي خاد (کې جي بي) سره لري، د خادستانو لپاره تعلیمي لنډ چانسونه د نورو په پرتله په څرګند ډول ډېر دي. د خادستانو لپاره د ورسپارل شويو پټو او خطرناکو وظیفو او د همدغسې نورو مهمو دندو د اجرا په وخت کې د پیسو لګښت چې د خاد په حساب دی، په اصطلاح بې توله دی. ویل کېږي چې د همدغسې دندو د اجرا لپاره د مؤظفو عاملینو لپاره یې بې له دې چې د پیسو حساب ورکړي، خاص سیفونه خلاص پرېښودل کېږي. په اصل کې د خاد بودیجه ډېره او پټه ده او په ګوند او حکومت کې یوازې یو څو تنو ته معلومه ده.

په هر حال، د دغسې دندو په لړ کې د تحقیق د مؤظفینو هغه نقدي جایزې د یادونې وړ ښکاري چې د تحقیق دوسیې د موفقانه تر سره کولو (یعنې له تورن نه په هر نامه او ډول چې وي اعتراف تر لاسه کول) نه وروسته هغوی ته ورکول کېږي، په دغسې جایزو کې کله د نقدې په ځای ترفیع هم ورکول کېږي.

د خادستانو غیر قانوني عواید

دا ټول هغه عواید دي چې د قانون او مقرراتو له مخې خادستانو ته ورکول کېږي، لکه چې دمخه یې یادونه وشوه. نور یې هغه بې توله غیر قانوني عواید دي چې خادستان یې د وظیفې په جریان کې تر لاسه کوي. په دې ډول د هغوی حساب ممکن نه دی. دوه غټ مدرکونه یې جنګي جبهې او د کورونو لټول دي. د جنګ له جبهو نه غنیمت تر لاسه کول د غوایي د تراژیدۍ نه په وروسته کالونو کې، یعنې د خلقیانو په دوره کې ډېر وو. د بې سرۍ او خپل سرۍ په هغه وخت کې د ملکي او نظامي لومړنیو سازمانونو منشیانو د انقلاب ضد د ټکولو په نامه په بېلوبېلو نومونو خلک لوټ کړي دي. په دې لړ کې په (۱۳۵۷هـ.ش) کې دورېش خان ضابط په هرات کې په رڼا ورځ کې د مهریې د لېسې یوه متعلمه ووژله او د الماسو ګوته یې له ګوتې

نه و اېستله. هغه وخت هرڅه چې د عملیاتو په نتیجه کې د کلیو او بانډو د خلکو له تېښتې نه په کورونو کې پاتې کېدل، د منصب دارانو به کېدل. په شتمنو ولایتونو مثلا په هرات کې منصبدارانو بېخي زیات غنایم په دې ډول ترلاسه کړل. په غنایمو کې قالینې، د ښځو ګاڼې او ترانسستري راډیوګانې هم شاملې وې. د روسانو له تېرې نه وروسته چې د خاد فعالیتونه پراخ او نظامي شول، د خادستانو لپاره چې د نظامي منصبدارانو په څېر د جنګ د جبهې تر شا کارونه ټول د دوی په لاس کې ولوېدل، د غنیمت پیدا کولو لپاره هم لاره هواره شوه. له عملیاتو نه وروسته به چې سیمې او درې او کلي او بانډې له انسانانو نه خالي شوې، خادستان به د لوټماری لپاره د ډاکوانو په څېر په کورونو ننوتل. په اصل کې ډېر غریب خادستان اوس له دغې لارې نه څرګند شتمن او د قیمتي رنګ رنګ قالینو او فرنیچر خاوندان شوي دي. په خادستانو کې د پخوا وختو د مودو خواران نن ورځ سمدلاسه شتمن شوي دي او د دوی شمېر هم لږ نه دی. په خادستانو او په واقع کې په ټولو پرچمیانو کې دغه ناولي فکر ښه بېخ نېولی و چې دوی به «د ستر شوروي» د ملاتړ په برکت چې دوی ابدي ګاڼه، زر یا وروسته په دې موفق کېږي چې خپل حکومت په افغانانو تحمیل کړي. مخ توری کارمل خادستانو ته پوره ناز ورکاوه، خپل سړي یې په کې مېخ کړي وو او خاد په واقع کې په دې ډول د ده د قوت په مرکز بدل شوی و. ده به ویل چې دوی یعنې خادستان د حکومت په ضد دسیسې شنډوي؛ نو ځکه خادستان د وړو دکتاتورانو په شان په ټینګه د خلکو په ځپلو او ټکولو معتقد وو. انساني ملاحظې ورسره نه وې او له خلکو سره د روغې او پخلاینې په فکر کې هېڅ نه وو. څنګه چې د شوروي له قوت نه ډاډه وو، دوی په دې فکر مست وو چې آخري بری حتماً د دوی دی؛ نو ځکه یې له هېڅ راز ممکنې بې رحمۍ ډډه نه کوله. نوی دوی له انسانانو نه د خالي شویو کورونو لوټول د امنیت د خوندي کولو یو ضروري

جز ګانه. دا معلومه نه ده چې په دې هکله به یې مشرانو دوی ته هغسې شعار ورکړی وي، لکه څنګه چې عبدالله امین خلکو ته ورکړی و چې «د هزاره ګانو مالونه ستاسې او سرونه یې د دولت»، خو په دې کې شک نشته چې خادستان په لوټولو کې تر هېڅ کم نه دي راغلي. په دوی کې دغه ناولي فکر ښه بېخ نیولی و چې د انقلابي حکومت مخالفان د انقلاب ضد دي او د انقلاب ضد مرګ جایز دی؛ خو دغه فکر د دوی ټولو یا د دوی د ډېر شمېر لپاره یوازې یو ایډیالوژیکي سرپوښ و او ممکن د زړه په تل کې یې لوټماري او د خپل غریب ځان شمتن کول وو. په هر حال دوی ډېر پراخ لوټول کړي دي. په عین حال کې د روسي سرو لښکرو لوټماري هم د دوی سره خوا په خوا روانه وه. روسي عسکرو حتی د کابل د ښار دوکانونه هم د شپې د بندیز په وخت لوټول. د دوی د لوټمارۍ مشهوره بېلګه د کابل ښار افغان سټورز ته ورځېرمه له اروپایي او جاپاني مالونو څخه ډک زیات واړه دوکانونه دي؛ خو د روسانو لپاره څنګه چې د حجمي مالونو انتقال یو شرموونکی، نه یو مشکل پرابلم و، دوی به په کم حجمه قیمتي مالونو په تیره نقدو پیسو باندې زور اچاوه او بیا به په دې پسې وو چې خپل غنایم په ډېره کمه بیه خرڅ کړي، لکه څنګه چې دوی د خپل دولت مالونه په ډېره ټیټه بیه خرڅول. په هر حال، دا چې تر اوسه په لکونو نه، په میلیونونو خپل پلرنی ټاټوبی پرې ایښی او په پردیو وطنونو کې مهاجر شوي، یو علت یې د خادستانو، منصبدارانو او سرو لښکرو لوټماري ده.

خادستان او ښاریان

خادستانو نه یوازې له اطراف نه شته ټول کړي، په ښارونو باندې چې د حکومت قبضه وه، دوی هم له لوټمارۍ نه ډډه نه ده کړې. د لوټمارۍ یوه لاره د افرادو له نیولو او بندي کولو نه وروسته د هغوی د کورونو لټول وو. په

کوم ځای چې د حکومت قبضه وه، په تېره بیا په ښارونه او په ډېر خاص ډول د کابل په ښار د تورنو شمېر ښخي ډېر و. په دغو ځایونو کې د خاد له خوا سرونه او شتمني مصئون نه وو. په کابل کې به داسې کور نه وي چې یا خادستانو او یا عسکرو نه وي لټولی. خادستان که څه هم له دې نه منع و چې د کورونو د لټولو په وخت کې د کور مالونه واخلي او خپل یې کړي. حتی دوی مجبور وو چې د کور له لټولو نه وروسته په کور والا باندې فورمه لاسلیک کړي او کور والا رضایت ښکاري کړي چې د کور مالونه یې بې ځایه شوي نه دي؛ خو په عمل کې په داسې حال کې چې کور والا مغضوب وي او د کورنۍ ټول غړي یې یوې خوا ته او یا په یوې کوټې کې تخته شوي وي او ډېر شمېر وسله وال خادستان د کور ټول محتویات لاندې او باندې کوي او ځیني وخت حتی د کور غولي کیني، ممکنه نه ده چې څوک د دوی د لوټماری مخه ونیسي. حقیقت دا دی چې په تېرو نهو کالونو کې یعنې هم د خلقیانو او هم د پرچمیانو په وخت کې، خو ډېر زیات د پرچمیانو ډېر مقدار شته په کابل کې د نقدو، ګانو، طلا او داسې نورو په شکل خپل کړي دي. د دغې لوټماری ډېر غټ مثال شاید هغه دوولس خښتې طلا وي چې خادستانو د حاجي برات بای د کور له لټولو او لوټلو نه په لاس راوړي چې د هغه زوی رسول بای په قول په (۱۳۶۲هـ.ش) کال کې د هغوی مجموعي ارزښت ۲۳ میلیونو افغانیو ته رسېده، که څه هم د هغوی موضوع سوچه تجارتي وه، نه سیاسي. په همدې ډول د هغه، هغه نوی ماډل بنز موټر چې تازه له جرمني نه وارد شوی و، هم خادستانو وړی و. دغه موټر د تحقیق د تورمخي رئیس عبدالغني چې په لنډې مشهور دی، په برخه شوی. په طلاوو کې روسي مشاروان د خاد له نورو لویانو سره شریک وو چې دغه اشتراک د بندي رسول بای ټولې هلې ځلې د طلاوو د بېرته خپلولو په منظور شنډې کړې.

د خادستانو لپاره د شتو غیر قانوني بله لار د شپې له خوا د دوکانونو او کورونو وهل دي چې په ډېرو حالاتو کې د انسانانو په ژوبلې او حتی مرګ او د ښځې په بې عفته کېدو هم تمام شوي دي. څنګه چې د غوایي له کودتا نه د نجیب الله د پخلاینې سیاست تر اعلان پورې د شپې له خوا په ګرځېدو باندې بندیز لګول شوی و، دغه بندیزونه خادستانو او ټولو هغو ته چې د شپې نوم یې لاره، د دې موقع برابره کړې وه چې دوی د ورځې له خوا کورونه په نښه کړي او د شپې ټول کور د لټولو په پلمه، بیا هم په وچ زور کوروالا یوې خوا ته کړي او شته یې په موټرونو کې واچوي او خپل یې کړي. دغسې پېښې د کابل په ښار کې بېخي ډېرې شوي دي. ډېره تازه یې د لیکونکي تر خلاصېدلو نه څو هفتې دمخه د همدغو خادستانو له خوا په قلعه زمانخان کې د پوهنتون د یو استاد ښاغلي لطف الله ساپي کور وهل او د هغو له خوا د یو ګزمه عسکر وژل دي. دغسې یو شمېر غله او ډاره مار خادستان نیول شوي او په بند محکوم شوي هم دي. په دې مینځ کې د نورو غلو داړې هم یو وخت بل وخت او حتی د امنیتي قواوو له خوا اورېدل شوي. د خادستانو له خوا ډېره غټه داړه هغه وه چې د دوی یوې ګزمې ډلې د پښتون په مارکیټ کې یو شمېر دوکانونه ووهل او د اتیا میلیونو په شاوخوا کې یې له سیفونو نه افغانۍ او خارجي بانکنوټونه واېستل. ویل کېږي چې د دغې ډلې مشر زلمی نومی کندهاری و چې د یو څو ملګرو په قول یې د شوکمارۍ ډېره غټه برخه یې له ځان سره د باندې یووړه. په هر حال، پاتې ملګري یې په دغه تور بندیان شول چې له هغو نه یو یې د باشي سلام په نامه د پلچرخي په دوهم بلاک کې، بیا باشي مقرر شو او هغه هلته د وظیفې په جریان کې په فسق او فساد او بچه بازۍ سره عامه رسوایي او بدنامي هم خپله کړې وه. له دغه ډول بیان نه وروسته چې اصلي مطلب ته توجه وشي، و به ویل شي چې په دغه رژیم کې د وسله والو قواوو منسوبین چې په هغو

کې خادستان د ټولو په سر کې راځي، د وطن نوي شتمن افراد تشکیلوي چې د ګوند له غړو سره یوځای یې نوې حکمرانه سیاسي طبقه مینځ ته راوړې ده. په دې حساب دغه جاري بې ساري قیمتي خادستانو او په مجموع کې د وسله والو قواوو منسوبینو ته دومره معنی نه لري، لکه څومره چې یې د نورو خلکو په تېره ملکي مامورینو، متقاعدینو او په خاص ډول بېکارانو او کم عایدو خلکو ملاګانې کړوپې کړې دي.

د خادستانو شمېر

څنګه چې خاد هم د پیسو او هم د قدرت په ستر مرکز بدل شوی او څنګه چې ژوند لکه چې یې یادونه وشوه د بې ساري قیمتۍ له امله ډېر ګران شوی او څنګه چې خادست کېدل له عسکري خدمت نه د بچېدو معنی هم لري، مراجعه ورته ډېره ده، سره له دې چې دا د روسانو یوه آله او د ولس په نظر تر ټولو بدنامه اداره ده. د منسوبینو شمېر معلومول یې ممکن نه دي، خو دا سمه ده چې وویل شي، خادستان د شیطانانو په څېر د ښار په هره برخه کې حاظر او ناظر دي او تا او ما هر څوک په دوکان، سرک، ادارې، مغازې او هر ځای کې څاري. د خادستانو شمېر په باب قیاس له دغه حقیقت نه ممکن نه شي چې د لغمان ولایت د ډېوې له کلي او په هغه پورې تړلې بانډې بېلې څخه چې ټول به یې د سلو کورونو په شاوخوا کې وي او لیکونکی هم ورته منسوب دی، ۴۲ تنه یې یوازې د کابل د خاد منسوبین دي. دا به غلطه وي چې فکر وشي د وطن له هر کلي نه په دغه تناسب افراد په خاد کې ماموریت لري. د ډېوې خلک عموماً غریب او د دوی په تعلیم کړو کې له یو څو تنو څخه پرته نور یې نیمچه عصري سست ایمانه عناصر دي. په دوی کې هم د نورو لغمانیانو په څېر د قوي میرزایي عنعنې له مخې له حکومت سره د ماموریت کولو میلان ډېر قوي دی. د پرچمیانو په دوره

کې دغه نیمچه تعلیم یافته ګان کابل ته په ورتګ مجبور شول. په دې ډول دوی د خپلو لږو ځمکو له حاصلاتو څخه یا بېخي لږ و ډېر بې برخې او محروم او د کابل د قیمتي ژوند له سختو شرایطو سره لاس په ګرېوان شول. څنګه چې په دغه کلي کې د پرچم د مخه یو څه ریښې غځولې وې، دوی ټول حکومتي او په حکومتي کې نظامي او په نظامي کې د خاد خلاصې غېږې ته د ضرورت او هم ممکن د عقیدې له مخې ور ننوتل؛ خو خاد ته په خپله د دوی ننوتل دومره تعجب نه ښکاري. تعجب په دې کې دی چې د دوی مشران چې زیاتره یې د سپینو ږیرو خاوندان دي او لمونځونه کوي او بې تسبېحو نه ګرځي او د مسلمانی نارې یې آسمان ته رسېدلي، ولې په دې راضي شوي چې زامن یې د خاد له لارې د روسانو په خدمت کې ننوتلي دي. چپیان به ووایي چې دا ځکه د تعجب وړ خبره نه ده چې اقتصادي عوامل د انساني سلوک لومړني محرکات دي؛ خو د دوی دغه منطق د ډېره والو ختیځې خوا ته ګاونډي عمرزیوال چې تر دوی هم په شمېر کې ډېر او هم تري نه ډېر شتمن دي، ماتوي. د عمرزیوالو د لویو ځمکه والو زامن هم د ډېره والو په څېر په زیات شمېر خادستان شوي دي. د عمرزیوالو مشران ټینګ مسلمانان او درانه پښتانه دي. نه یوازې د لغمان په ولایت کې د کافي اندازه ځمکو خاوندان دي، بلکې ځیني یې په کابل کې هم ښه ژوند لري. تعجب په دې کې دی چې دوی ولې په دې راضي شوي چې زامن یې د خاد او روسانو په خدمت کې وي.

لوستونکو ته به هرومرو دا انتباه پیدا شوي وي چې خاد له لغمانیانو نه ډک دی. لغمان لوی ولایت او خلک یې په عمومي ډول درانده، با عزته، هوښیار او خواري کښ دي؛ خو له بده مرغه پخوانۍ انتباه تر ډېره حده سمه ده. که خاد له لغمانیانو ډک نه دی، په دې کې شک نشته چې ډېر لغمانیان په

خاد کې کار کوي؛ خو له دې سره جوخت باید وویل شي چې لغمانیان په خاد کې ټول په ټیټه سویه میندل کېږي او د خاد مهم کارکوونکي شمالي وال – نه کوهدامنیان، کابلیان او یو شمېر پکتیاوال دي. شمالي وال د سیمې او نفوذ په تناسب په نورو چربي کوي او یو وخت تر ډېره وخته د خاد د ډېرو مهمو څانګو سروالان ټول همدوی وو. له نورو ولایتونو نه په خاد کې هومره کسان نشته، لکه د پورته سیمو چې دي. د کندهار له ټول ولایت نه هسې کوم یو که په خاد کې وي. همدغه سبب دی چې په خاد کې، لکه څنګه چې د پرچمي حکومت سیاست دی، د پښتو او پښتنو په مقابل کې تعصب ډېر قوي دي، په دې چې هلته لاس بری د دري ژبو دی، لکه په څارندوی کې چې لاس بری د پښتنو په تېره د پکتیاوالو دی. د خاد په شمالي والو دري ژبو کې دا احساس ډېر قوي دی چې اوس وار د دوی دی او دوی باید د نادرخان د دورې د هغو نادودو قصور واخلي چې د دوی په پلرونو شوي دي. د خادستانو مستنطقینو ډېرو تورنو پښتنو ته دغسې ویناوې په څرګند ډول کړي دي. په همدې دلیل په خاد کې تورن پښتانه بس په دې چې پښتانه دي، تر نورو ډېر په کړاو شوي دي. افغان ملتیان په دې باب یو ډېر څرګند مثال کېدلی شي. په دې ډول دري ژبي خادستان، په تېره شمالي وال د پرچمي حکومت او په واقع کې د بریژنیف روسي حکومت د دغه پارونکي سیاست په ټینګ عملي کوونکي دي چې د هغه له مخې د هېواد سیاسي سروالي باید د ځینو وړو ملیتونو په همکارۍ او د شوروي په قوت د دوی وي او پښتانه چې یو شمېر څرګند عقده یي پرچمیان یې «بې فرهنګه اکثریت» او «فاشستانو» په نامه یادوي، پټون او وروسته پاتې وي، که څه هم پښتانه په شمېر کې تر نورو ملیتونو څخه زیات دي او په خپله شوروي په سلو کې ۵۲ اټکل کړي دي.

اختلاس او قاچاق

د خاد له دغې لنډې شرحې نه چې بېرته لومړني مرکزي ټکي ته مخ واړول شي، و به ویل شي چې دغه نوې سیاسي حاکمه طبقه د هغو عوایدو او سیاسي قدرت په سبب چې دوی د انقلاب او خواري کښ انسان ته د خدمت په نامه د ځان کړي، له دې نه په نسبي ډول ښه مأمونه ده چې د وطن دغه بې سارې قیمتي یې ملا ماته کړي. هو، دغه حاکمه طبقه هم، د نورو اجتماعي ډلګیو په څېر له سبا نه په اندېښنه کې ده او د جنګ او سیاسي ګډوډۍ په فضا کې ځان مصئون نهویني. داسې ډېرې پېښې اورېدل شوي چې له هغو نه پوره څرګندېږي چې د سبا ورځې د مالي مصئونیت په منظور اوس نا مجاز کوښښونه ښه مروج شوي دي او دننه په ګوند کې د دولتي قدرت د ګټلو او ورسره یو ځای د پیسو ټولولو او سپما کولو لپاره سخت کوښښونه روان دي. اختلاس نه یوازې په دولتي لیکونو کې د ګوندي او غیر ګوندي کارمنو تر مینځ رواج موندلی؛ بلکې تر پورته ګوندي او دولتي سطح حتی ان د پولیټبوریو د غړیو لخوا هم اورېدل شوی دی. په دې لړ کې په (۱۳٦۱هـ.ش) کې د څو پولیټبوریو لکه د نوراحمد نور او محمود بریالي په ګټه د څو سک صرافانو او سوداګرو په ذریعه سره زر د قاچاق په ډول خارج ته وړل کېدل. موضوع په دقیق ډول معلومه نه ده؛ خو په واقعیت کې یې شک نشته او هغه د عامه رسوایۍ حد ته هم رسېدلې ده چې د هغې په نتیجه کې سوداګر عاملین یې بندیان او محکوم شوي، مګر اصلي محرکین یې د پخوا په څېر هماغسې په ځای پاتې دي. یوازې دا نه ده، قاچاق کول یا په هغه کې برخه لرل او رشوت اخېستل او اختلاس کول په شوروي مشاورانو کې په دغو تېرو اتو کالونو کې هر هغه افغاني کارمن ته چې له هغو سره د وظیفې له مخې په تماس کې دی، د ورځو په کیسو بدل شوي دي. د یوه نظامي منصبدار په قول ده په خپله په هرات کې د یوه روسي

مشاور ښځې ته د سروزرو د غاړه کۍ په اهدار کولو سره خپل یو ګونډي ډاکټر ملګری اعدام نه بچ کړی دی. په پلچرخي کې داسې ډېر افغانان په دې تور بندیان شوي چې د مقاماتو په قول، دوی له شوروي مشاورینو سره په قاچاق کولو او داسې نورو غیرقانوني قضیو کې برخه لرلې ده. داسې کېسې ډېرې اورېدل شوي دي چې ځیني ګونډي کسانو او منصبدارانو د ترفیع په غرض خپلې یا پردۍ ښځې شوروي مشاورینو ته استولي دي. په معکوس ډول روسي مشاورینو د دې لپاره چې دلته یې د خدمت دوره اوږده شوې وي، خپلې ښځې د متنفذو افغانانو غېږو ته ورسپارلې دي.

دولتي ملکي ماموران

اختلاس کول او له مراجعینو څخه بډې اخېستل په دغو وروستیو کالونو کې په ملکي کارمنو کې بېخي ډېر شوي دي. دغه ماموران په دې کار کې چندان ګرم هم نه بلل کېږي. د دوی معاش د هغو نظامیانو په تناسب چې دمخه یې یادونه وشوه، بېخي کم دی. د لومړۍ رتبې مامور معاش چې ممکن هغه ته د شل دېرش کلونو د خدمت په دورې کې ورکول کېږي، څه باندې شپږ زره افغانۍ (۴۰ ډالره) او هم یو کوپون دی؛ خو ټول ملکي ماموران لومړۍ رتبه نه دي، ممکن په سلو کې پنځه یې لومړۍ رتبه وي. د دوی منځنۍ درجه مثلاً د څلورمې رتبې مامور ۳۴۵۰ افغانۍ معاش او یو کوپون لري چې دا ټول یې ممکن د دېرشو امریکایي ډالرو په شاوخوا کې راشي. دی به هرومرو یوه کورنۍ هم ولري چې ټول غړي به یې شاید شپږو تنو ته ورسیږي. فکر کېږي چې په سلو کې څلوېښت ماموران به خپل کورونه لري او شپېته نور به یې هره میاشت په کرایه ورکولو هم مجبورېږي. د افغاني قوي دود له مخې دوی به یو وخت بل وخت مېلمانه، سیالي ګانې او هم به طبعاً ښادي ګانې او غمونه هم ولري. دوا او درمل ته به یې هم اړتیا وي، که څه هم د

دوی لپاره حکومتي بیمه شته او طبي سرویسونه وړیا دي. دا ټول د هغه په بودیجې باندې یو نه زغمېدونکی پېټی دی. د مامورانو په ځینو کورنیو کې ممکن دوه درې کسه نور هم د معاش خاوندان وي او اوس تر پخوا زیاتې ښځې هم په دفترونو کې کار کوي؛ خو په دې حال یا به د کورنیو د غړو شمېر هرومرو زیات وي او یا به د نوي تمایل له مخې لویې او پراخې کورنۍ په هستوي یا وړ کورنیو ویشلې شوې وي. په هر حال د یوه رسمي مامور معاش هغه هم په دې قیمتۍ کې ممکن په میاشت کې د لسو ورځو لپاره کفایت وکړي او دی مجبور دی په میاشت کې د پاتې شلو یا پنځلسو ورځو ژوند له نورو لارو نه تامین کړي. که دی له پلاره پاتې شخصي او یا نور راز شته ولري، پرده به یې پرې کېږي او که نه ژوند به ورته له دوزخ څخه کم نه وي او دی مجبور دی له هغه واک نه چې د خپلې وظیفې په سبب یې لري اختلاس وکړي او بلهې واخلي او څنګه چې په افغانستان کې یو دایمي په قانون متکي ملکي سرویس تکامل نه دی کړی او څنګه چې په دغه اوسني یو ګوندي سیستم کې ټول حساس او د آمریت پوستونه د ګوندیانو دي، د اختلاس او رشوت غټه برخه هم د دوی ده. په دې وختو کې چې په په دوی کې نا مصئونیت احساس قوي شوی، رشوت اخېستل ډېر شوي او حتی منظم او معین شوی هم دی. د مثال په ډول څوک چې غواړي موټر ټکسي کړي، پنځوس زره او څوک چې وغواړي د درملتون اجازه تر لاسه کړي د یو لک په شاوخوا کې باید رشوت ورکړي. د حکومت د ماهیت په سبب اوس د اختلاس لپاره زمینه تر هر بل وخت نه ښه برابره شوې ده. په دې چې یو خو حکومتي ادارو ته مراجعین لږ شوي او بله دا چې دولتي فعالیتونه اوس تر هر بل وخت نه ډېر شوي دي. عمدتاً د همدغه اختلاس په وجه او تر هغه وروسته د نویو ګوندي مامورانو د بې تجربه توب او نالایقۍ په وجه او هم تر زیاتې اندازې د حکومتي واک د متمرکز کېدو او یا هم له حکومت سره

د پټ مخالفت او کارشکنۍ په وجه ده چې د دولتي انکشافي پلانونو او په عمومي ډول د دولتي کارونو د بریالیتوب او موثریت اندازه تر هر بل وخت نه لږه شوې ده او دولتي کارونه سست او بې نظمه شوي دي. د ولایتونو او کابل تر مینځ او په عمومي ډول د ولایتونو تر منځ دفتري روابط او مکاتبې بېخي ځنډني شوي دي او په میاشتو میاشتو کې کوم ځل که وشي، د مثال په ډول د لغمان له ولایت نه د تېر کال له حمل نه تر اوسه پورې د څوارلسو میاشتو په اوږدو کې یوازې دوه مکتوبي پوستې کابل ته را رسېدلي دي. لغمان چې له کابل نه د اویا کیلومترو په شاوخوا کې فاصله لري، دغه حال وي، د نورو ولایتونو به څه حال وي؟

دا چې په دې وختو کې ملکي مامورین تر هر بل وخت نه زیات تقاعد غواړي او یا یو شمېر یې حتی په رسمي وختونو کې بل چېرې شخصي کارونه کوي او یا په دفترونو کې په نیم روغ او سست ځان هسې وخت تېروي او یا زیات شمېر یې له رسمي وخت نه د باندې واړه دوکانونه خلاصوي، ترکاري خرڅوي، ټکسي ګانې چلوي او داسې نور کارونه کوي، د دوی د بد حال ښکارندوی دی. دغه موضوع په عین حال کې له حکومت سره د مامورینو نه همکاري هم څرګندوي. د دغې برخې په پای کې به دا سمه وي چې وویل شي چې اوس د پیسو لپاره دولتي مقام ګټل او له دغه مقام نه د پیسو د پیدا کولو لپاره غیر قانوني اجراآت کول او په ټولو حالاتو کې د ایډیالوژۍ او نورو دغسې پرنسیپونو او مفاهیمو پروا نه ساتل د پرچمي حکومت په تېره د لوړو ګوندیانو یوه څرګنده خاصه ګرځېدلې ده.

قیمتي او شغلي ډلې

د دغې بې سارې قیمتۍ په شرایطو کې چې د معاش خورو او ګوندیانو دغسې حال وي، د بې معاشه خلکو، متقاعدینو او تر هر څه زیات د کونډو

او نـورو بـې سرپرسـتو ښـځو او میـنـدو حـال بـه څرنگـه وي؟ لومـړی بایـد د دې یادونـه وشي چـې دغـه اوسـنی قیمتـي او پـه حقیقـت کـې هـره قیمتـي د کسبگرو، سـوداگرو، دوکاندارانـو او داسـې نـورو اجتماعـي او شـغلي ډلگیـو ملاگانـې د نـورو ډلگیـو د ملاگانـو پـه پرتلـه څکـه نـه شي کړوپولـی چـې پـه قیمتـی سره د دوی د اجـورو او متاعـو قیمـت یـا پـه بـل عبـارت د دوی عوایـد هـم پـه متناسـب ډول لـوړ ځـي او د دوی لپـاره د معادلـې آخـري نتیجـه لـږ و ډېـر هماغـه وي چـې پخـوا وي. دوی یـا د دوی ډېـر ډلگـي د قیمتـی پـه شرایطـو کـې هغـه هـم پـه داسـې حـال کـې چـې لکـه اوس چـې دلتـه د نرخونوکنتـرول نـه وي، ډېـرې گټـې هـم کـوي. دوکانـداران، سـوداگر، قصابـان او داسـې نـور پـه دې ډلـې کـې راتلای شي. دوی پـه هغـو وختـو لکـه اخترونـو کـې چـې د لگښـتي اموالـو لپـاره سمدلاسـه تقاضـا ډېـره شي، نرخونـه لـوړوي. د عیـن متـاع نرخونـه پـه دوو څنـگ تـر څنـگ دوکانونـو کې هـم توپیـر لـري. د حساسـو بـارو میـترو پـه څېـر چـې ډېـر لـږ تغییـر هـم پـه کـې څرگندېـږي، دوی هـم د خپـل متـاع نرخونـه حتـی لـه یـوې ورځـې نـه بلـې ورځـې تـه پـه خپلـه گټـه لـوړوي، بـې لـه دې چـې د اصـل قیمـت او نـرخ پـه بـاب د کـوم مناسـب تناسـب پـروا سـاتل شـوي وي. مقامـات د جنـگ پـه اوسـنیو شرایطـو کـې لـه دې نـه عاجـز دي چـې د متاعـو لپـاره د اصـل قیمـت او نـورو مصارفـو او عاملینـو تـه یـې د لازمـې گټـې پـه ملاحظـې سره مناسـب نرخونـه وټاکـي او پلورونکـي د هغـو پـه رعایـت مجبـور کـړي. د جـوزا د میاشـتې پـه لومـړی لسـیزې کـې کابـل ښـاروال د ښارنوالـی پـه هدایـت او جـدي گـواښ سره هـم و نـه شـو کولـی چـې د ښـار قصابـان دې تـه وهڅـوي چـې د پسـه غوښـه کیلـو گـرام پـه ۱۶۰ افغانـی او د غوایـي غوښـه کیلـو پـه ۱۴۰ افغانـی وپلـوري. دغـه حکـم هـم حاکمانـه و او هـم پـه داسـې دقیـق حسـاب بنـا نـه و چـې د اصـل قیمـت او نـرخ تر مینځ کـوم مناسـب تجـارتي تناسـب مراعـات شـوی وي. قصابـان لـه څـو ورځـو دوکانونـو لـه تړلـو یـا یـو راز اعتصـاب نـه وروسـته پـرې ښـوول شـول چـې د پخـوا

په خېر معامله وکړي، يعنې د پسه غوښه کيلوګرام په ۳۰۰ افغانۍ او د غوايي غوښه يو کيلوګرام په ۲۰۰ افغانۍ وپلوري. هغه کسان چې په يوې يا بلې ساحې کې پانګې په چلند کې اچوي او په خپله او ورسره د کورنۍ غړي يې تنظيمول کوي، بايد هرومرو ګټه ولري؛ خو دا ګټه بايد مناسبه وي. مناسبه ګټه تر لاسه کول د وړو متشبثينو مثلا قصابانو لپاره دا معنى لري چې دوى به د مناسبې ګټې د تر لاسه کولو په منظور د زياتېدونکې تقاضا د رفع کولو لپاره د خپل تشبث او فعاليت ساحه لا هم پراخوي. نتيجه به دا وي چې په ټولنه کې به د مجموعي اقتصادي فعاليت ساحه پراخېږي، پانګه به ورسره په هماغه تناسب ډېرېږي او په چلند کې به وي. البته ستر مشکل د مناسبې ګټې تنظيمول دي چې هغه په اصل کې په جامعې يعنې په ما او تا، مقاماتو او هم په پلورونکو پور ې اړه لري. له بده مرغه واړه متشبثين يا لږ تر لږه د هغو يوه برخه هغه هم د جنګ، قيمتۍ او د يو راز موجودې په خپل سرۍ او د مقاماتو د ضعف په اوسنيو شرايطو کې د شخصي حرص او ګټې تر اغېز لاندې تر دې اندازې کېږي چې د غير غوښتنې يعنې د جامعې يا زما او ستا او نورو انسانانو پروا نه کوي، نه يوازې نرخونه له حد نه زيات لوړوي، بلکې پر هغه سربېره کله کله د نه اورېدلو کيسې هم تر غوږو رسېږي. د مثال په ډول په دې نږدې ورځو کې له دوو بېلو بېلو منابعو نه په لږ غير مهم اختلاف سره اورېدل شوي چې په کابل کې د يو کبابي په دوکان کې د انسان غوښه عرضه شوې او قضيه په څارنوالۍ کې تر تحقيق لاندې راغلې ده. په همدې ډول د يوې بلې تر اوسه يوازنۍ منبع په قول يو بل چاينکي والا د ماشوم غوښه په چاينکي کې پخه کړې او عرضه کړې ده. د قحطۍ او پوره نا چارۍ په شرايطو کې دغسې پېښې د فهم او حتى زغم وړ ښکاري. مثلا د دوهم جنګ په بهير کې چې جرمنيانو لينن ګراد کلابند کړی و، روسانو د مړو انسانانو غوښې خوړلې. يا په (۱۷۲۲م) کال کې چې افغانانو د

فارس اصفهان کلابند کړی و، کلابندیانو د سپیانو او پیشو ګانو غوښې خوړلي دي؛ خو د ګټې کولو په مقصد د خوراک لپاره د انسان غوښه عرضه کول یا دغسې نورې نا انساني چارې ترسره کول، په داسې حال کې چې لږ تر لږه تر اوسه پورې له قیمتی نه غیر له لوږې او قحطی څخه انسانان تلف شوي نه دي، په هېڅ دین او اخلاق کې په هېڅ وجه مجاز او د زغم وړ نه ګڼل کېږي. لکه څنګه چې جامعې د جوګیانو د انسان خوړلو دود نه دی زغملی، که څه هم تر اوسه پورې یې پوره ورک کړی نه دی، لکه چې د یوې باوري منبع په قول د شاهي په وروستیو کلونو کې د تخار په ولایت کې د جوګیانو له خوا یو ځایي غیر جوګي ماشوم د همدغه مقصد لپاره تلف شوی و. بله دا چې ویل کېږي چې جوګیان چې ځیني خلک یې په غلطه له چلوسانو سره ګډوي، هدېرې نه لري او افغانان یې د «آدم خورو» په نامه یادوي؛ خو د ډاډ وړ خبره ده چې دغسې نا انساني پېښې ډېرې نادرې دي او هغه له عمومي بهیر نه څرګند انحراف ګڼل کېږي او جامعه یې په ځغرده ځپي. له بلې خوا که رسمي مقامات په ظاهر کې د جامعې په خیر تشبثات، واړه وي که لوی، له سره تر پایه پورې په خپل لاس کې واخلي، د دې ویره حقیقي کېږي چې یو څو به په عمل کې لکه څنګه چې په تجربو سره ثابته شوې، د دغه کار له عهدې نه وتلی و نه شي او که له عهدې نه یې تر څه حده وتلی هم وشي، فعالیتونه به یې اقتصادي نه وي، یعنې په عمومي ډول د ټولنې په تاوان به وي، لکه چې زمونږ په ملک کې حکومتي تصدي ګانې ټولې غیراقتصادي یعنې په تاوان کې دي. د مثال په ډول د یوې باوري منبع په قول په (۱۳۶۰ او ۱۳۶۱هـ.ش) مو کلونو کې د غزني د سرده په دولتي فارم کې یو من غنم په ۱۴۰۰۰ افغانیو تمام شوي وو. دا به شاید یو افراطي مثال وي؛ خو د خیبرو افغانانو په قول افغان ترکانې، ملي بس، د جنګلک فابریکه او داسې نورې دولتي تصدي ګانې او حتی د ننګرهار د پروژو فارمونه

ټول په تاوان کې دي او يو يې هم اقتصادي نه ده. بلـه دا چې کـه دولتي مقامات تشبثات د ځان کړي، بيا به په هر څه خېټه اچوي، دومره به پنډه کېږي او پياوړي کېږي چې په پای کې به زما او ستا او د هر چا او هر څه واک د ټولنې جامعې په نمايندګۍ د يوې ورې ډلې په لاس کې وي، په بل عبارت سياسي، نظامي او اقتصادي قوت به بس د يوې وړې ډلې په لاس کې متمرکز کېږي او مطلقيت او ټوټاليتيرينزم (د هر څه خپلولو يا کل اختياري سيستم) به د جامعې خاصه ګرځېدلې وي او آزادي او دموکراسي به چې ژوند يې له هغو نه انساني مفهوم نه شي لرلی، هسې پوچ او پروپاګندي کلمات وي، لکه چې په سوشلستي هېوادونو کې همدغسې دی. خبره چې لنډه کړو که څه هم لا دمخه يو څه اوږده شوې، په تکرار به ووايو چې د وطن په موجودې قيمتۍ کې تجارتي او سرويسي او شغلي ډلې خلک نه دا چې د نورو په شان په ملا نه دي کړوپ شوي، بلکې تر پخوا شتمن شوي هم دي؛ خو له دې سره جوخت د دې ويل هم ضروري دي چې دوی د حکومت له خوا خپلو شتو څخه هېڅ ډاډه نه دي. په تېرو نهو کالونو کې مقاماتو دوی دومره وهلي، ځپلي، چور کړي، فراري کړي او وژلي چې ممکنه نه ده دوی تر ډېره وخت په پخواني حال راشي او بيا توليدي او سرويسي چارې په ډاډمن زړه دومره ډېرې او پراخې کړي چې هم دننۍ اړتياوې پوره کړي او هم له باندنيو سره سيالي وکړي.

د قيمتۍ نورې ناوړه اغېزې

د بحث مرکزي ټکي ته چې بيا مخ واړول شي، و به ويل شي چې دغې بې سارې قيمتۍ تر ملکي مامورينو؛ په کراتو زيات متقاعدين، کونډې او بې سرپرستې ښځې او په خاص ډول هغه پراخه ډله زهير کړي چې د وزګارو په نامه خلاصه کېدلی شي او په ښارونو او په تېره په کابل کې غونډ شوي

دي. د دوی بد حال له دې نه اټکل کېدلی شي چې دوی د وظیفې د نه لرلو په وجه د عاید کومه منظمه منبع نه لري او ډېری یې عسکر شوي دي. د وزګارتیا د رفع کولو لپاره په عمل کې د حکومت غټ پروګرام له اتلس کلنۍ څخه تر څلوېښت کلنۍ پورې عسکري خدمت ته د افغانانو جلبول دي. خو سره له دې چې حکومت عسکرو ته ښه معاش ورکوي، بیا هم د دوی ډېر شمېر دغه خدمت ته نه حاضرېږي. دوی یا د باندې هجرت ته ځي یا یې په اطرافو کې د عسکر ګرېزو لیکې پیاوړې کړې دي. یو شمېر نور یې د خاد جاسوسان شوي دي. نور یې په هوټلونو او داسې نورو ځایونو کې کار کوي. معیوبان او ناروغان یې ګدایي کوي او د وروستیو شمېر اوس تر هر بل وخت نه ډېر ښکاري، په دې چې اوس د ښار په څنډو کې ډېر ګدایان له شخصي کورونو نه هم خیرات غواړي. په حکومتي مرستون کې یو شمېر دغسې کسان په تېره معیوبان ټول شوي او هلته ورته کسبونه هم ښدل کېږي. د تجمع هغه ځایونه چې پخوا به ورځني اجوره ګان او غریبکاران هلته هر سبایي لېدل کېدل او له هغو ځایونو څخه به د کار لپاره بیول کېدل، اوس له دغسې کارګرو څخه پوره خالي دي. هم په خپله د دوی په شمېر کې کمی راغلی او هم د شخصي کارونو په تېره د ساختماني کارونو د لږوالي په نتیجه کې د هغو لپاره تقاضا نږدې صفر شوې ده. سره له دې هم په جامعه کې او په خاص ډول په ښارونو او په ډېره ځانګړې توګه د کابل په ښار کې د وزګارو شمېر پوره محسوس دی. په داسې حال کې چې په هغه ډله خلکو کې چې ښه عایدات لري، د پیسو د لاس ته راوړلو لپاره له هرې ممکنې ناجایزې لارې نه په پراخه توګه استفاده کوي. لکه چې دمخه یې یادونه وشوه، هېڅوک دې په دې فکر نه کوي چې ددغه ملک وزګار، جامعې او سیستم وهلي بې شتو انسانان به د مرګ په انتظار لاس تر زنې ناست وي او له غلا، کیسه برۍ، مرده ګاوۍ، فحاشۍ، جاسوسۍ او داسې

نورو غیر مجاز او غیر اخلاقي کارونو نه به ډډه کوي او د رسېدلو انسانانو په څېر به دوی د اخلاقي، مذهبي او مدني ارزښتونو په رڼا کې د ملایکو په شان ژوند کوي. په دغو وزګارو کې دغسې کسبونه رواج لري، لکه یو شمېر دغسې کسبونه چې د ټولنې د لوړو او ښکته طبقو په غړیو کې رواج لري. تعجب په دې کې دی چې جامعه دغو بېچاره ګانو ته چې د خپل قوت لایموت لپاره جرمونه کوي، درنې جزاوې ورکوي؛ خو هغه نور چې د جامعې یعنې د ټولو په ضرر لایموت لپاره نه؛ بلکې د ژوند د ښه کولو او سپما لپاره جرمونه کوي او د لاسته راوړل شویو شتمنیو له یوې جزئي برخې څخه ما او تا او نورو ته غوړ غوړ ناري ورکوي او واک لرونکو ته رشوتونه منې او په یوه او بله نامه ورسره مرستې کوي، د دوه‌ی مارو په څېر ساتل کېږي او ورته لا هم موقع ورکول کېږي چې له لوړو دولتي مقامونو څخه جامعه لا هم متضرره کړي. زمونږ د ټولنې دغه حقیقت څرګندوي چې د عصري کېدو او ورسره د بې سارې ګرانۍ او جنګ او نا مصئونیت او انارشۍ په اوسنیو شرایطو کې اجتماعي ارزښتونه، اجتماعي وجدان او د فروید په قول سوپر ایګو (super-ego) د ځاني تمایل (ego) په مقابل کې اوس تر هر بل وخت نه زیات ناتوان شوي او مونږ د داروین د تنازع للبقا حیواني او وحشي پولې ته نږدې شوي یو.

(فاعتبرو یا اولی الابصار)

د ښځو حال

دغه مفهوم به هلته لا څرګند شي چې له انتظار سره سم د ګرانۍ په اوسنیو شرایطو کې د وطن د ښځو په موجود حال باندې هم نظر واچول شي. هر څوک پوهېږي چې ښځې د جامعې نیمایي برخه جوړوي، نو د ښځو موضوع په هرې جامعې کې بنسټیزه بلل کېږي. د سلیم عقل او منطق له

مخې دوی بايد له نارينه وو سره په هر لحاظ برابرې وي؛ خو په واقعيت کې نه پخوا دغسې وو او نه اوس دغسې ده. که څه هم په تېرو سلو کلونو کې ښځو په تېره په صناعتي شويو هېوادونو کې ډېر حقوق تر لاسه کړي او له نارينه وو سره د ښځو د برابرتيا ميلان د همدغې پېړۍ په بهير کې تر هر بل وخت نه ډېر څرګند دی؛ خو دا چې ښځې او نارينه به يو وخت د ژوند په عملي ډګر کې په هر څه کې سره برابر وي، په دې باب د نظر څرګندول اوس پخوا له وخته دي. د انسان په تاريخ کې تر اوسه په اجتماعي لحاظ د ښځو او نارينه وو تر مينځ توپير په څرګند ډول موجود و، لکه چې په خپله د نارينه و تر مينځ هم اجتماعي نابرابري وه. د ژوندانه په ټولو اړخونو کې له نارينه وو سره د ښځو برابري او په همدې ډول د دوی ټولو تر مينځ هر اړخيزه برابري اوس يو انساني ايډيال دی چې ګوندي انسان يوه ورځ دغسې لوړ مدني پوړ ته هسک شي.

الف – عنعني حال

په افغانستان کې تر دې نژدې وختو پورې د کار د وېش د عنعنې له مخې په عمومي ډول ښځې د کور او نارينه د کور د باندې انسانان وو. له کور نه بهر چارې به ټولې د نارينه وو په لاس وې او د کور دننۍ چارې به لږ و ډېر په ګډه د ښځو او نارينه وو امتياز و. ښځو به دغه پرېکړې عملي کولې او په ورځنيو چارو لکه پخلي کولو، کالي مينځلو، جارو کولو، اولادونو زېږونو د هغه په روزلو او داسې نورو چارو بوختې وې. دوی په تېره په ښارونو کې او په هر حال د شتمنو ښځې به په عمومي ډول مخ پټې او په کورونو کلابندې وې. دغه بنديزونه په تېره په ځوانو ښځو او پېغلو چې «جنس لطيف» به ورته ويل کېده، په دې سخت وو چې دوی د بيګانه نارينه وو له سپکولو او ځورولو څخه په امن کې او په خپله د دوی تر وزرو لاندې ماموني وي.

نارینه وو به خپلې ښځې د عزت، ننګ او ناموس بې جوړې قیمتي نښې او د خپل نسل د دوام وسیلې ګڼلې؛ نو ځکه نارینه وو نه یوازې په خپلو ښځو د خپل واک درانده لاسونه غځولي وو، بلکې د دوی شتمني، سره له دې چې د اسلامي شرع له مخې په خپله د ښځو وې، عملا نارینه وو خپلې کړې وې. نارینه وو د ماندینې کولو په غرض په ښځو پیسې اخیستلې او ورکولې او په دې برخه کې یې دوی د متاعو سطح ته کوزې کړې وې. د ښځو له خوا انحراف نه زغمل کېده او نارینه د دې لپاره ځار او تیار وو چې په حال کې خپلې ښځې وترټي، وځپي او ووژني. په نتیجه کې د نارینه وو لاس په ښځو ښه بر او قوي و. د ښځو د حال دغه تصویر یو څه په ساده ډول بیان شو. په ښځو کې د سن په لحاظ د ژوند د طرز له مخې د بېلوبېلو قامونو د ځانګړو دودونو په سبب او د کورنیو د بېلوبېلو شغلونو له مخې اختلافات او ځانګړتیاوې وې؛ خو زمونږ د پېړۍ تر شروع پورې د ښځو عمومي حال همدغسې و(۲). له هغه وروسته چې د عصري معارف له لارې نویو مفکورو او نویو ارزښتونو په جامعې کې ورو ورو ځای وموند او جامعه د خارجیانو په مخ تر هر بل وخت نه په پراخه اندازه پرانېستل شوه، د نورو بدلونونو تر څنګه د ښځو دغه عنعني محکوم حال هم مخ په اوښتو شو.

ب – ښځې او اماني اصلاحات

د ښځو د حال د اصلاح په باب پاچا امان الله خان د دغې پېړۍ په دریمه لسېزه کې لومړنی عملي او رسمي ګام واخیست. یو څو رسمي ښوونځي یې ور ته جوړ کړل، حتی یو شمېر نجونې یې د لوړو زده کړو لپاره ترکیې ته

---

۲ - په اسلام او افغانستان کې دې د ښځو د عنعني حال په باب دغه کتابونه وکتل شي:
الف: د افغانستان جامعه او حکومت د امیر عبدالرحمن خان د امارت په دوره کې، د لیکونکي تالیف، د تکساس دولتي پوهنتون خپرونه، ۱۹۷۹.
ب: د اسلام اجتماعي جوړښت، د روی بن لیوی لیکنه، د کیمبرج د پوهنتون خپرونه، ۱۹۵۶.

واستولې. مخ لوڅي يې په کې رواج کړه او په خپله پاچا او ملکې د ښځو د حال د سمون سره په عمل کې مينه وښودله؛ خو ده د خپلو نورو اصلاحي کارونو په باب په دې برخه کې هم تر بيخکي کارونو څخه زياتې ننداري جوړې کړې او پارونې وکړې چې د هغو په نتيجه کې نارينه پاڅېدل، دی يې له ملک نه وشاړه، اصلاحي پروګرامونه يې ور ته شنډ کړل او ښځې يې يو ځل بيا د پخوا په څېر په کورونو کې کلابندې او مخ پټې کړې. د افغان جهان تر ډېره مهاله پورې بيا پوره د نارينه وو شو.

ج – ښځې او ظاهر شاهي اصلاحات

د سر زوري امان الله خان تر تند او انقلابي چلند نه د افغان اجتماعي واقعيتونه په کراتو ټينګ او زورور ثابت شول او دغه واقعيت دېرش کاله وروسته د ښځو د مخ لوڅۍ او ځواک په دوهم پړاو کې مخلوع پاچا ظاهرخان او صدراعظم داؤد خان له خوا درک شو او رعايت يې وشو. په دې پړاو کې د ښځو مخ لوڅي چې د ښځو د معارف په نسبي تعميم سره لار ورته ښه هواره شوې وه، بې له نارو او ننداړو نه (په کندهار کې د يوې ناوړې پېښې نه غير چې لږ و ډېر ٦٠ تنه انسانان په کې تلف شول) په عمومي ډول په بري سره عملي شو. نارينه وو مخ لوڅي ښځې په اروپايي جامو کې په روغتونو، ښوونځيو او حتی په دفترونو کې د نرسانو، ډاکټرانو، ښوونکو او دفتريانو په حيث ومنلې. دغه مخ لوڅي او ځواک ورو ورو د مشروطه شاهۍ په نسبي دموکراسۍ کې وده وکړه او بېخ يې ونيو او ريښې يې وځغلولې. د هغه په سيوري کې ښاريان څه چې اطرافيان هم په خپله خوښه حاضر شول په خپلو لرې اطرافي کليو او بانډو کې د خپلو لوڼو لپاره د ښوونځيو په جوړولو او په عمومي ډول معارف ته د اعانو او ځمکو ورکولو د کار په کولو کې په ټول هېواد کې ونډه واخلي. دغه نهضت په ټول ملک کې خپور شو

او خلکو په عمل کې ثابته کړه چې که عصري معارف د ښځو لپاره هم په ښه سلوک یعنې د دوی د عنعنې او دود و دستور سره سم عملي شي، دوی یې ملاتړي دي. د ښځو انقلاب بېخ وموند او پراخ شو او د هغه په برکت یو شمېر ښځې وزیرانې او د پارلمان انتخابي غړې شوې او تعلیم موندلو ښځو په دې ډول له نارینه وو سره یو ځای د وطن په ابادۍ کې په اساسي ډول د یو څو ناوړو پېښو باوجود برخه واخېسته او د ښځو په هسکېدو سره د ټولنې عنعنې بڼه د تل لپاره واوښته.

د- د ښځو حال د غوایي له کودتا نه وروسته

د ثور له کودتا نه وروسته په تېره په اوسنیو سختو شرایطو کې د ښځو په دغه انقلابي ځواک کې داسې تور غټ ټکي ځرګند شول چې افغان ولس یې یو ځل بیا د ننداره وال امان الله خان د دورې په شان سخت پارولي دي. د ښځو نهضت به چې اوس یې بېخ ښه ټینګ او پراخ دی ممکن په ځای پاتې وي، خو باندنۍ بڼه به یې په ډېر قوي احتمال واوړي.

د مشروطه پاچایۍ د دموکراسۍ په شرایطو کې چې سیاسي ګوندونو د «جریانونو» په نامه وده وکړه، یو شمېر نجونې هم د هغوی غړې شوې، خو هغه کوم تنظیم چې اناهیتا راتب زاد د خلق دموکراتیک ګوند تر وزرو لاندې د ښځو دموکراتیک سازمان به نامه مینځ ته راوست؛ د تنظیم، ترکیب او غړیتوب په لحاظ تر نورو ډېر ځرګند شو. هر څوک پوهېدل چې دوی روس پالي کمونیستانې دي؛ خو څنګه چې دوی محدودې کابلۍ یا کابلۍ شوې ښځې وې او څنګه چې هر څوک یا نږدې هر څوک په دې فکر و چې ممکنه نه ده په افغانستان کې کمونیستان، هغه هم پرچمي کمونیستان د حکومت واکمن وګرځي، د یو څو عصري نجونو په مخونو او کالیو باندې د

تېزاب لـه اچولـو نـه غیـر نـور چـا لـه ښـځو سره غـرض و نـه کـړ؛ خـو د کمونیـزم ضـد روحیـه یـو خصوصـآ د مشروطـه پاچایـۍ پـه وروسـتیو کالونـو کـې پـه ټـول ملـک کـې یـو ځـل بیـا ژونـدۍ او ډینامیکـه شـوه او د بدنامـې کودتـا پـه راتلـو سره د دواړو متخاصمـو خـواوو تـر مینـځ مخالفـت تـر آخـري حـده پـورې شـدید شـو. رسـمي ګونـد تـر کودتـا، مخصوصـآ د روسـانو تـر تېـري وروسـته یعنـې څـه وخـت چـې د روس پـه زور یـې خپلـې چپـي مفکـورې څرګنـدې کـړې، د هغـو پـه تطبیـق او د حکومـت پـه استقرار کـې یـې د ښـځو د سـازمان لـه غړیـو نـه پـه پراخـه توګـه ډول ډول سـیاسي او پروپاګنـدي کارونـه واخېسـتل او هغـوی ټولـې یـې نـه یـوازې د خپـل حکومـت؛ بلکـې د روس د سیاسـت څرګنـدې او ننـداره ییـزې آلـې وګرځولـې، لکـه څنګـه چـې تنکـي او خـام ځوانـان او ځوانانـې یـې پـه خپلـې ایډیالـوژۍ کـې تنظیـم کړلـې. د ښـځو سـازمان نـور نـو د پخـوا پـه شـان یـوازې اجتماعـي او تربیتـي سـازمان نـه و، بلکـې پـه څرګنـد ډول پـه یـوه سیاسي سـازمان بـدل شـو. پـه دې برخـه کـې حکومـت دومـره مـخ تـه لاړ چـې د خپلـو مسـلمانو مخالفینـو او لویدیځـو هېوادونـو پـه ضـد پـه رسـمي ترتیـب شـویو خیابـاني مظاهـرو کـې یـې دغـه نجونـې مخکښـې وګرځولـې تـر څـو پـه هغـو سره احساسـات وپـاروي. یـوازې دا نـه وو، حکومـت د خپلـو ګونـدي نجونـو پـه وسـیله د الحـاد او نـورې کمونیسـتي مفکـورې پـه ښـوونځیو، حـزبي سـازمانونو، د سـواد د زده کـړې پـه کورسـونو او داسـې نـورو کـې بـراﻻ خپرولـې. پـه هغـه محافلـو کـې چـې پـه وزارت خانـو او نـورو ادارو او سـازمانونو کـې یـې د هنري ډلـو پـه نامـه تنظیـم کـړي وو؛ نجونـې یـې د خپـل ملاتـړ د زیاتولـو پـه منظـور پـه هغـو کـې داخلـې کـړې. لـړ تـر لـړه پـه ګونـدي حلقـو کـې یـې ځوانـان او ځوانانـې د یـو ځـای کېـدو لپـاره پـه آزاد ډول وهڅولـې، لکـه څنګـه چـې دغـه کار اول پـه شـوروي اتحـاد کـې د اکتوبـر تـر انـقلاب وروسته پـه پراخـه پیمانـه شـوی و او تـر (۱۹۳۷م) پـورې یـې دوام وکـړ. سربېـره پـر دې د کابـل حکومـت لـه دې نـه عاجـز

شو چې افغانی ښځې د روسي سرتېرو له تجاوز نه محفوظې کړي. په کابل کې ډېرې مېندې او پلرونه د خپلو نجونو او حتی نارینه د خپلو ښځو په باب اندېښمن شول او ډېرو یې هغوی تر سخت دسپلین لاندې ونیولې. په داسې حال کې چې د پرچمي نجونو او حتی مېړوښو ښځو او روسي مشاورینو د یو ځای کېدو په باب رنګ رنګ پارونکې آوازې په پرلپسې ډول تر غوږو رسېدلې او د جلال آباد یو شمېر ګوندي بلاربې پېغلې په روغتونونو کې جراحي شوې. په دې باب د لیکلو لپاره ډېر څه شته، خو دلته دومره بس ښکاري. ګوندیانو به د دغسې آوازو په رد کې استدلال کاوه چې افغانان هم په شوروي اتحاد کې له روسي نجونو سره تر دې ډېر ښه وختونه تېروي. دلته په واقع کې د دوو متضادو کلتوري ارزښتونو ټکر وو او بېچاره ښاري پرچمیان سخت وغولېدل. روسي ښځې، مېړوښې دي که پېغلې، سستې دي او په دوی کې دا کومه بد اخلاقي نه ده، یا لږ تر لږه ټولنه نه پاروي. روسان د افغانانو د ډېر اوږده تاریخ په پرتله په خپل لنډ تاریخ کې همدغسې وو. د دوی عظیم اکثریت تر (۱۸۶۱م) پورې قانوني سرفان یا نیمه مریان وو او د سرفانو ښځې او لوڼې د اشرافو (بویارو) د پالنګ تیارې او بې بازخواسته ملګرې وې. په تېرو دوو جهاني جنګونو کې په میلیونونو روسي پېغلې بې میرو پاتې شوې او په میلیونونو پېغلې یې بې مېړو پاتې شوې. روسان د ناموس په مفهوم نه پوهېږي، خو په افغانستان کې عمومي ذهنیت نه یوازې په اطراف کې، بلکې په ښارونوکې هم د نارینه وو او ښځو غیر قانوني یو ځای کېدل، هغه هم له ملحدو او متجاوزو روسانو سره هېڅ نه مني او نارینه د ناموس په سر د قربانی تر آخري سرحده پاروي. د ناموس په باب د افغانانو دغه ذهنیت د دوی د ډېر اوږد تاریخ او د سترو دینونو اخلاقي میراث دی چې په دغه هېواد کې تېر شوي دي. د ناموس په باب ښاري پرچمي یا په دقیق ډول اناهیتایي – کارملي ارزښتونه له افغاني ارزښتونو څخه سوا او بېګانه دي. په هغه څه چې

افغانـان سر ورکـوي، دوی تـه ارزان او حتـی بـې ارزښـته دي. دا د روسـانو لنډپـاري او سرزوري ده چـې د دغـو پرچمیانـو خیـال پـه ټولـو افغانانـو کـوي او هڅـه کـوي چـې خپـل کلتـوري ارزښـتونه پـه افغانانـو بانـدې ومنـي.

په ښځو باندې د قیمتی او جنګ ناوړه اغېزې

د ښـځو څـواک د غوایـي لـه کودتـا څخـه راهیسـې نـه یـوازې د عامـه خلکـو پـه نظـر کـې سـپک شـوی، بلکـې د جنـګ او قیمتـی پـه سـبب پـه نـورو اړخونـو کـې ډېـر زیانمـن شـوی هـم دی. د جنـګ د اوږدېـدو او د حکومتـي عمالـو پـه تېـره د نظامـي منصبدارانـو پـه وژل کېـدو سره پـه زرګونـو ښـځې کونـډې شـوې او اولادونـه یـې بـې پلاره یعنـي بـې سرپرسـته او بـې ګټنـدوی پاتـې شـوي دي. حکومـت د وژل شـویو منصبدارانـو کورنیـو تـه د هغـوی پـوره معـاش او کوپـون ورکـوي او یتـیمان یـې پـه دولتـي وړکتونـو او پالنځیـو کـې تـر کمونیسـتي روزنـې لانـدې هـم نیـولي دي او د جنـګ یـو شـمېر کونـډې یـې پـه خصـوصي او دولتي تصـدي ګانـو، کارخانـو او دفترونـو کـې مقـررې کـړي هـم دي. ځینـو تـه یـې حتـی دولتـي اپارتمانونـه هـم ورکـړي دي او ښـځینه کارګـرو او کارمنـو تـه یـې د ولادت پـه دوره کـې یـو څـه امتیـازات هـم ورکـړي دي. کـه د ښـځینه ښـوونکو ډېروالـی چـې د نارینـه ښـوونکو د لـږوالي پـه سـبب مینـځ تـه راغلـی، پـرې علاوه شي، و بـه ویـل شي چـې اوس تـر هـر بـل وخـت نـه زیـات د ښـار پـه ښـځینه کارګـرو او کارمنـو کـې څرګنـد ډېروالـی لیـدل کېـږي؛ خـو پـه مقابـل کـې بایـد پـه نظـر کـې ونیـول شي چـې کونډتـون ډول ډول مصیبتونـه لـه ځـان سره مـل لـري چـې پـه هغـو کـې د اخلاقـي فسـاد او یتیمانـو ډېروالـی بېخـي دردوونکـي اجتماعـي مرضونـه دي. بلـه دا چـې حکومـت نـه یـوازې د غیـر ګونـدي کونـډو او یتیمانـو لپـاره، بلکـې د خپلـو ګونـدي او نظامـي کونـډو او یتیمانـو لپـاره هـم، هغـه هـم د قیمتـي پـه دغـو سـختو شرایـو کـې د ژونـد وسـایل برابرولـی نـه شي او د هغـو لپـاره چـې

يې تر څه حده برابر کړي، کفايت نه کوي. په دغو جنجالونو باندې چې د بې وزلو بنديانو د ښځو او اعدامي بنديانو د کونډو او د هغو د کورنيو ستونزو په تېره د فاحشو جنجالونو علاوه شي، ويل کېدلی شي چې هغومره کړاوونه او مصيبتونه چې د غوايي له کودتا څخه وروسته د ښځو په برخه شوي دي، په هېڅ وخت کې د افغانستان ښځو ته متوجه نه وو. په کابل کې دا يو برالا او هر چاته څرګند پټ راز دی چې اوس د فاحشو او دلالانو شمېر زيات دی.

په يو روايت سره د (۱۳٦۲هـ.ش) کال په ميزان کې د کابل د ښار د فاحشو شمېر ۷۰۰ او د بل روايت له مخې اوس ٦۷۰۰۰ تنو ته جګ شوی دی. وروستی شمېرنه به سمه نه وي، لکه چې دغسې شمېرنې په دې ملک کې په عمومي ډول سمې نه دي، خو د فاحشو د شمېر په زياتوالي کې هېڅ شک نشته. د تعجب وړ خبره دا ده چې د پرچمي حکومت په دوره کې د کابل په لاهوري دروازې کې د بېلو بېلو روايتونو له مخې د فاحشو په څېر تنکي هلکان هم د ځان خرڅولو لپاره دلالان او تنظيم لري. دا سمه ده چې فاحشې به په زيات شمېر له نورو ښارونو مثلا د مزار له ترکمن آباد، د کندهار له توپخانې، د لشکرګاه له کارته لګان او د ګرشک له سياه ټانک څخه چې د فاحشو خاص ځايونه وو او هم د هرات له ښار نه د مجاهدينو د فشار په سبب کابل ته راغلي وي او د هغو په شمېر کې به يې زياتوالی راوستی وي، خو په دې کې شک نشته چې په خپله په دغه ښار کې د جنګ شرايطو د کونډو، فاحشو، بې سرپرسته، بې ګټندويو او بې وزلو ښځو په شمېر کې څرګند زياتوالی راوستی دي. اوس چې په ښار کې ژوند ګران شوی، د دغسې ښځو په شمېر کې هم زياتوالی راغلی چې په خپله د ژوند کولو او يا د خپلو بې وزلو اولادونو د تامينولو په غرض په داسې حال کې چې نورې مزدورۍ ورته نه پيدا کېږي، د عرضه کولو يوازيني شته يعني خپل

ځانونه د خپلو خریدارانو غېږو ته د پیسو په بدل کې سپاري او په کورونو، سرایونو، اپارتمانونو او ارایشګاوو او داسې نورو ځایونو کې په پټه فحاشي کوي. ویل کېږي چې د خیر خانې په پنجصد فامیلي نومې پروژه کې چې د وژل شویو ګونډي منصبدارانو او کارمنو د فامیلو د هستوګنې لپاره نوې جوړه شوې ده، د فاحشو نوی بازار په ښایسته لوړه سویه چالان دی. د فاحشو سره د خاد له لارې د حکومت یوازنۍ مرسته دا ده چې د هغو یو شمېر یې د پیسو په مقابل کې جاسوسانې کړي، لکه چې ډېر تکسي والا یې د جاسوسۍ لپاره ګومارلي دي.

دريم فصل

د هيواد د کشالې په باب بحثونه

مقدمه

اوس ددې وخت را رسيدلی چې د هيواد په ډيرو غټو موضوعاتو باندې يو عمومي نظر واچول شي او بحث پرې وشي.

هيواد د غوايي تر کودتا پورې د خپل اقتصادي انکشاف په بهير کې په بيړه او مخ په وړاندې روان وو. عمومي حال يې د قناعت وړ وو، که څه هم چې نيمګرتياوي يې ډيرې وې او د نړۍ د بېرته پاتې هيوادونو په قطار کې راته او مخصوصاً په سياسي ډګر کې نارضايتونه عام وو.

د کرنې پخوانی وضعه:- د کرنې په برخه کې د مځکو د اصلاحاتو پروګرام بې له دې چې اجتماعي کړکېچ پيدا کړي، بيخ نيوه او د مترقي مالياتو پروګرام داسې سنجول شوی و چې لويو فعالو او متشبثو مځکوالو د زراعت په ميکانيزي کولو باندې پيل کړی وو، ويل کيږي چې يوازې د هلمند په ناوه کې نيږدې ديارلس سوه زراعتي ټراکټرونه په کار اچول شوي وو. البته عاطل او نا نوښت ګر مځکوال هم په شمېر کې کم نه وو. دوی د عنعنې له مخې بس د مځکو حاصلاتو ته د عنعنوي راوبطو له مخې سترګې نيولې وې. له

دوی نـه ډېرى دومـره ډېـر دمالياتـو ترفشـار لانـدې تللې وو چې مجبـور وو خپلې مځکـې د مالياتـو پـه بـدل کـې حکومـت تـه پرېـږدي. واړه مځکـه وال او اجـاره ګر، پـه تېره هغـوی چې ښـارونو، لويـو کليـو او لويـو لارو تـه نيـږدې پراتـه وو د اصلاح شـويو تخمونـو او کيميـاوي سرې پـه برکـت چې تـازه يـې پـه پراخـه پيمانـه رواج موندلـی وو مـخ پـه غوړېـدو او شـتمن کېـدو وو. د دغسي مځکـو حـاصلات، پـه تېره د هغـو مځکـو حـاصلات چې لويـو لارو تـه نېږدې پرتـې وې، تـر پخـوا څـو ځلـه ډېـر شـوي او ورسره د مځکـو بيـه هـم لـوړه تللـې وه. پـه داسـې مځکـو کـې د ښـارونو د اړتيـاوو لېـرې کولـو پـه خاطـر مخصوصـاً تـرکاري بـاب (ګلپـي، پيـاز، کچالـو، رومـي بانجـان او داسي نـور) مـروج شـوي وو چې پـه قيـر شـويو سـړکونو بانـدې پـه ډېـر لـږ وخـت کـې آن لېرې لېـرې ښـارونو تـه وړل کېـدل. پـه همـدې ډول د باغونـو جوړولـو، مخصوصـاً د مڼـو د باغونـو جوړولـو هڅـه د مشـهور ډاکټـر عبدالوکيـل پـه نوښـت او هڅونـې سره، پـه کابـل زميـن کـې ښـه قـوي شـوې وه، د کرنـې د وضعـې پـه محسـوس او ځرګنـد ښـه والي سره کلي، ښـارونو تـه ډېـر نېږدې شـوي او ورپـورې تـړل شـوي وو او ټـول ملـک د يـوه تـړلي اقتصـاد واحـد شـکل ځـان تـه غـوره کـړی وو.

د صناعت پخواني حال

پـه صناعتـي برخـه کـې هـم حـال لـږ و ډېـر همـدعسي وو. خصـوصي متشـبثين د لګښـتي مالونـو د توليـد د پـاره د حکومـت لـه کرډيـټ نـه، بهرمنـد وو او يـو لـړ نـورو امتيـازات هـم ور پـه برخـه شـوي وو چې پـه هغـوی کـې پـه څـو لومړيـو کالونـو کـې لـه مالياتـو ورکولـو نـه معـافي يـې ډېـر مهـم وو.

لـه دې املـه د لکښـتي اموالـو د توليـد کارخانـې يـې مـخ پـه انکشـاف او زياتېـدو وې. واړه خصـوصي ورکشـافونه ډېـر شـوي وو او پـه نويو قير شـويو لارو او سـړکونو کـې شـخصي موټـري ترانسـپوټ دومـره ډېـر او فعـال شـوی وو چـې د مالونـو،

انسانانو او فکرونو انتقال د ښه امنیت په رڼا کې شپه او ورځ په بېړه چالان وو او د وطن ډېرې لرې سیمې لکه بدخشان، نور نو لېرې او گوښه نه وي.

داخلي او باندني ټوریستان ورته په ډېر شمېر تلل او له دې سره جوخت ټوریستي صناعت ښه وده کړې وه او شخصي هوټلونه او انتیک بې شمېره ډولسالونه دوکانونه نه یوازې په ښارونو کې، بلکې په لریو اطرافي سیمو کې، لکه بلیان هم د مرخړیو په شان ډېرشوي وو. په دغو ساحو کې په خلکو کې داسې ډینامیزم او تحرک لیدل کیده چې بل هیڅ وخت لیدل شوی نه وو. له دې حال سره عنعنوي سیمیزو او قامي ځانگړتیاوو او حساسیتونو خپل قوت له لاسه ورکړی او په ځای یې یا د هغو دپاسه ملي او افغاني روحیه خورېده، او ټینگېده. په افغانستان کې د انکشاف او ابادۍ یو نوی دور شروع شوی وو، سره له دې چې دولتي پرمختیایي پروگرامونه چې په اوه کلن انکشافي پلان کې تنظیم شوي وو، چندان موفق نه وو او د انکشافي بودجې یوه برخه له یوه کال نه بل کال ته پاتې کیده، او د بې کفایته او نا نوښت گرو حکومتي لوړو کادرونو د رشوت او اختلاص په وجه د دولتي پروژو د انکشاف اندازه لوړه نه تلله. سره له دې هم عمومي اقتصادي وضع هم بده نه وه. نرخونه د عایداتو په تناسب پوره د زغم وړ وو. د یوه ډالر بیعه تر ۳۷ افغانیو هم ښکته شوي وه او حکومت ۴۵۰ میلیونه ډالر او ۲۵ ټنه طلا ذخیره خوندي لرل. د سوداگرۍ د مجموعي فعالیت او حجم اندازه له دې نه ښه څرگندیدلی شي چې یوازې د کابل گمرک ورځني عایدات د ۳٦ او ۴۰ میلیونو افغانیو ترمنځ ښکته پورته کیدل، په داسې حال کې چې دغه رقم تر کودتا نه په روستیو کالونو کې د شپږمیلیونو شاو خوا ته ټیټ شو.

د بدترۍ په لور انقلابي بدلون

د غوايي کودتا په راتلو سره د ټول هيواد چارې په انقلابي ډول خرابي شوې چې اوسنی حال يې په لنډ ډول په مخکنيو پاڼو کې بيان شو. دلته به دا اضافه شي چې د هيواد له پنځلس ميليونو وګړو نه چې په (۱۳۵۸هـ.ش) کې شيمرل شوی وو تر پنځو ميليونو نه زيات يا له درې تنو نه يو تن يې مهاجر شوی دی. ممکن تر يو ميليون پورې په جنګونو کې تر اوسه وژل شوي وي. په غالب ګومان چې د غوی له کودتا نه تر اوسه پورې تر څلوېښت زرو نه زيات بندي افغانان اعدام شوې وي. هغه جزاګانې چې تورنو بنديانو ته د اعتراف د ترلاسه کولو په مقصد ورکړای شوي، تر اخيري سرحد يعنې په فزيکي لحاظ د بندي ښځي په فرج کې د سري هګی او د نارينه بندي په مقعد کې د فانتا د بوتل ننه ايستل هم پکې شامل وو. په کومو سيمو کې مخصوصاً په ښارونو باندي چې د حکومت لاس بر وو د هيڅ چا مال، سر، کور او حتا د خلکو ناموس هم مسوَن نه وو. د بيان او نور راز فردي ازادي چې د انساني حقوقو او په واقع کې د انساني ژوند بنسټ شميرل کيږي که څه په دغه وطن کې د لنډې مشروطه شاهي دورې نه پرته، هيڅ وخت خوندي نه وو، په دغو تېرو کالونو کې په چنګيزي شدت او وحدت سره خورا منظم او ښار په زور زياتي متکي ګوند او د خاد او اکسا او کام له لوري پرلپسې ډول ځپل کيده. په ډېره بېره هڅه کيده چې د هر راز سياسي او اجتماعي چارو په باب تصميم نيول، د ګوند دواړه ډلګي په لاس کې انحصار وي هر راز فردي يا ډليز کلامي او عملي مخالفت د هر چا له خوا او هري ناحيي څخه چې به وو، نه زغمل کيده دا ټول کارونه په ظاهر کې د انقلاب او خواريکښو خلکو ته د خدمت په نامه؛ خو په واقع کې د شوروي دوله يو ګونديز او مرکزي الاصل مطلق ټوټا ليټرين سيستم د ټينګولو په مقصد کيده چې هغه په سر کې به د خلق ديمکراټيک ګوند د شوروي

د ستر قوت په مرستي واکمن وي او د ټولنې د پاره به په انقلابي ډول د تګ لوری ټاکي، خو دغه مقصد د پاره د حکومت ټول کوښښونه او د هغه ټول عمده سیاستونه، بې له کوم استثنا څخه، د مځکو د اصلاحاتو د پروګرام په شمول د ناکامي په بېلو بېلو درجو سره محکوم شول .لکه څنګه چې په تېرو پاڼو کې لنډه شرحه وشوه په شوروي کې د ګرباچف او په کابل کې د نجیب الله په هسک کیدو سره حکومت له ناکامی ورځي په شا روان شو، په پاتي پاڼو کې د دغو ټکو په باب او د نارامیو په علتونو بحث کیږي.

سیاسي بې ثباتي

د دې ټولو نارامیو او بدمرغیو اصلي سرچینه د جامعي سیاسي بې ثباتي ده، دغه بې ثباتي د څه کم نیمي پیړی ارامي نه وروسته په (۹۷۳ م) کې پیل شوه. په دغه کال کې په دولتي قدرت مین سردارمحمد داود لخوا د نظامي کودتا له غیري قانوني لنډې مګر لنډ پارې لارې نه د مشروطه پاچایي او قانوني حکومت په ړنګولو سره قدرت ته د رسیدو اصلي سرمشق کیښودل شو؛ او دغه ماډل تراوسه څو ځله په بېلو بېلو بڼو تکرار شوی دی. په پخوا وختو کې د قدرت مینان اس سواره قومي غټان او خانداني کسان وو؛ خو له هغه وخته چې نظامي دایمي پوځ ښه قوي او منظم او موټوریزي شوی نظامي صاحب منصبان د قدرت نیولو شوقیان او جاطلبان وګرځېدل.

په لنډ پاری سره د واک ګټلو مرض هر چېرې شته، خو په افغانانو خصوصاً پښتنو کې بې حده قوي دی. دلته د دولتي قدرت دلاري سمدلاسه او په زيات مقدار اجتماعي عزت او شتمني دواړه ترلاسه کېدلای شي، او څنګه چې د دولت ساحه ښه پراخه او برخلاف د کارمېندلو او ژوند کولو د پاره د خصوصي سکتور ساحه تنګه وه او څنګه چې په افغانانو کې قومي او د تربوري رقابتونه ډېر شدید وي، سیاسي لوبې او حکومتي قدرت د دوی د پاره خاص انجذاب

لري؛ نو ځکه د محمد داود خان ماډل په عصري صاحبمنصبانو او د سیاسي ګوندونو په لویانو کې د قدرت نیولو هوسونه، حرصونه او نیمي پټې او نیمي برالا مبارزي او دسیسي او په هر حال غیر قانوني کړنې چالانې او سختې کړي، خو تر اوسه پورې د عنعنوي ټولنې په دغسې سیاسي سترې او ژورې خلا کې نه کوم یو کس، نه کوم ډلګی، نه کومه ډله او نه کوم ګوند د عمومو له خوا نه منل شوي، او نه پخپله د دومره قوت خاوند ګرځیدلی چې ځان په ټول ولس ومني. خالیګا هماعسي په ځای پاتې ده او د قدرت ادعا لرونکې لړ نه دي او ځنګه چې په ټون یا ناکامه کېدل د ځان او پیروانو د مال او سره په قیمت تمامېږي د قدرت مبارزې اوس حیواني او د ملت او ټولو د پاره خطرناکه بڼه غوره کړي ده. داسې ښکارې چې لکه ټولو فیصله کړې وي چې په فزیکې ډول سره د ناکامو رقیبانو له منځه وړل هغسې جایز وي لکه ځنګه چې په ځنګلي داړونکو ځناورو کې رواج لري.

په دغه لړ کې د ملت عصري انقلابیون په عمل کې تر عنعنوي جا او مقام طلبانو د خپل ټول عمر ډېرو نېږدې ملګرو په نابودولو کې تر ټولو دمخه تللي دي، له نېکه مرغه په دې وخت کې داسې نښې نښانې ځرګندې شوي چې ښېې پخوانی پاچا محمد ظاهر خان به یوازینی شخص وي چې ممکن دغه سیاسي خلا چې عصري انقلابیونو منځ ته راوستي ده، بېرته ډکه کړي. په دغه حال یا په کوم بل ورته حال کې به موږ له ډېرو درندو تاوانونو او ترخو تجربونه وروسته د سلیم عقل او د نورو ولسونو لخوا د پېړیو پېړیو تجربه شوی ډېر عام اصل قبول کړی وي چې ملي قدرت ته د رسېدلو انساني او مدني لار یوازي قانوني او د ولس د خوښې او رضا لاره ده او دا نورې لارې سملاسي او ناڅاپي انقلابي ګري هسي تېر ایستونکې او خطرناکې دي او باید د تل له پاره په غوڅه توګه مردودې وګڼلی شي.

بهرنۍ مداخلې او سیاسي بې ثباتي

د باندنیو لاس وهنو هم د افغانستان په سیاسي بې ثباتي کې رول لوبولی او د دې مخه یې نیولې چې ملي حکومتونه د خپل ملک د خاصو شرایطو په رڼا کې وده وکړي.

دلته مطلب هغه مداخلې دي چې شوروي اتحاد له (۱۹۵۵م) نه را هیسي بېلو بېلو بڼو کړې دي. (۱۹۵۵م) کال هغه کال وو چې کابل ته د بولګانین خوروچف د سفر په دوره کې د شوروي حکومت د لومړي ځل د پاره د سلو میلیونو ډالرو یوه غټه قرضه افغانستان ته ورکړه او د پاکستان په مقابل کې د افغانستان لویان د پښتونستان د کشالې په سر وهڅول شول. ورپسې په تېره د افغانستان او شوروي ترمنځ د کلتوري تړون په کېدو سره په افغانستان کې د کمونیزم د خپرېدو لمنه پراخه شوه او وروسته د شوروي لویانو، د محمد داودخان او پرچمي لویانو ترمنځ پوره روغ نیتي او یو راز اتحاد منځ ته راغی او شوروي د پرچمي لویانو له لارې نه یوازي د کمونیزم په خپرلو شروع وکړه؛ بلکې په ډېرو حساسو وختو کې یې مداخلې هم وکړي. دلته د نېږدې تېرو سیاسي پېښو لنډ بیان لازمي ښکاري.

په کابل کې د کمونیزم د څپې په خورېدو سره د مقابلې څپې هم څرګندې شوې او وغوړېدلې. د دغو څپو لومړنی وړې حلقې د شرعیاتو د پوهنځي استادانو په تېره د اظهر پوهنتون تعلیم یافته ګانو لخوا جوړې شوې؛ خو دا ټول تراوسه بس تبلیغي او تلقیني وو؛ لرې لیدونکي صبغت الله مجددي، د هغه وخت د حبیبی د لیسې د دنیاتو استاد او اوس د افغانستان د ملي نجات د جبهې امیر شاید تر نورو د مخه په منظم ډول، مګر په انفرادي توګه د کمونیزم په ضد په تبلیغ او تلقین لاس پورې کړی وي لکه چې د ده د یوه تازه چاپ شوي بیوګرافیک اثر (سالارمجاهدین) نه پوره څرګندېږي.

کمونیستانو د ده تبلیغات د خپل تحریک د پاره خطر وباله او د هغه په ضد یې په دسیسو پیل وکړ، لکه چې کمونیستان تل همدغسې کوي.

په کال (۱۳۳۸هـ.ش - ۱۹۶۰ م) کې چې کوم لوړ رتبه شوروي هیئت کابل ته راغلی وو، د ده (مجددي صاحب) په ضد یې دغسې دسیسه سازه کړه چې ګواکې ده په خپل کور کې له ښار نه د پل ارتن نه د شوروي مېلمنو د تېرېدو په وخت کې د یوه بم د ښودلو تجویز نیوه. د دغې تجویز شوې توطیې خبر چې ګواکې د ده د ورور رحمت الله مجددي له خوا پرچمي سلمان لایق ته ورکړشوی، د امیراکبر خیبر او ببرک کارمل له لارې شخص محمد داود خان ته ورسول شو. سردار محمد داودخان چې د مجددي له کورنۍ سره مخالف وو او هغه عصریت او د خپلو سیاستونو مخالفه بلله په دغه پلمه د ده د نیولو امر وکړ او دی د محمد داودخان د صدارت په پاتې ټوله دوره کې د دهمزنګ د زندان په سختو شرایطو کې بندي وساتل شو.

د دغې توطیې د ډېرو مهمو نتایجو په جمله کې یوه دا شوه چې دغه پرچمي لویان محمد داود خان او روسانو دواړو ته تر پخوا زیات اعتبار وړ وګرځېدل، او دوی د دیکتاتور محمد داودخان د صدارت په دورې کې د خپلې ډلې د جوړولو د پاره نیمه براعلا کوښښونه وکړل او قوي او منظم شول.

د مشروطه شاهي په لومړی سر کې چې صدراعظم ډاکټرمحمد یوسف غوښتل په افغانستان کې د شوروي او کمونیزم پیدا شوي نفوذ د مشروطه شاهۍ په دیموکراسی سره له منځه یوسې د خلق پرچم ډله د لومړي ځل د پاره میدان ته ووته او د حکومت په ضد یې ترټولو زیاتي هلې ځلې وکړي تر څو د عقرب د دریم پېښه وشوه او حکومت له منځه ولاړ.

ډاکټـر محمـد یوسـف د یـوه ډېـر ذکـي فعـال دیموکـرات صداراعظـم پـه توګـه د دې اسـتعداد لاره چـې د دیموکـراسي پـه اصولـو سره د یـوه قـوي ملـې حکومـت تهـداب کېـږدي او نـوی راپورتـه شـوي د مسـکو پـه لار روان چپيـان بـې اثـره کـړي؛ خـو بـرخلاف د ده او د صدراعظـم میونـدوال لـه لنـډې دورې نـه وروسـته د نـا نوښـت ګـر او نـا فعـال اعـتمادي د صـدرات پـه اوږدې دورې کـې چـې جریانونـو یـا ګوندونـو ښـه وده وکـړه او شـوروي او چیـن دواړو خپـل ځانلـه ایډیالوژیکـي او ګونـدي اثـار پـه دري او پښـتو کـې پـه کابـل کـې د لومـړي ځـل د پـاره پـه پرېمانـه خپـاره کـړل او پـه نتیجـه کـې د نـورو ګوندونـو تـر څنګـه د خلـق دیموکراتيـک ګونـد تهـداب کېښـودل شـو.

محمـد موسَـی شـفیق د خپـل صـدارت پـه دوره کـې چـې غوښـتل یـې افغانسـتان لـه ایـران، پاکسـتان، عـربي هیوادونـو او غـرب سره نېـږدې کـړي او دنـني چپـي ګوندونـو پـه اجتماعـی اصلاحـات او د ښـي اړخ ګوندونـو پـه مرسـتې سره وځپـي له سیاسـت نـه پـه قانـوني توګـه ګوښـه کـړل شـوی، خـو پـه دولتـي واک میـن پخواني صدراعظـم محمـد داود د چپیانـو پـه ډېـرې فعالـې همـکارۍ سره کودتـا وکـړه او پـه هغـې سره یـې د ملي او قانـوني حکومـت او دیموکـراسي تهـداب وران کـړ او چپـي ګوندونـه یـې لـه حتمـي هلاکـت نـه وژغـورل. یـوازې دانـه وو، محمـد داود خـان د مسـکو پـه پلـه روان چپیانـو یعنـي پرچمیانـو تـه پـه اردو او حکومـت کـې ډېـر مقامونـه ورکـړل او پیـاوړي یـې کـړل؛ خـو څـه وخـت چـې هغـه تـه هـم ثابتـه شـوه چـې شـوروي پـه افغانسـتان کـې خپل خـاص سیاسي مقصدونـه تعقیبـوي او پرچمیـان یـوازې د شـوروي وفـادار سـړیان دي، فیصلـه وکـړه چـې د خپـل سلاف موسـی شـفیق پـه شـان د افغانسـتان اړیکـې لـه مسـلمانو ګاونډیـو او عـربي او غربي هیوادونـو سره نېـږدې او ټینـګ کـړي او لـه شـوروي څخـه یـې لېـري وسـاتي؛ خـو پـه دې وخـت کـې د خلـق دیموکراتیـک ګونـد دومـره پیـاوړی شـوی وو چـې د

خلق، نه پرچم جناح یې د حفیظ الله امین په قومانده د محمد داود پنځه کلن جمهوري رژیم د نظامیانو له لارې له منځه یووړ. له هغه وروسته بې شمېره روسان د «مشاورینو» په نامه په داسې حال کې چې د افغانستان – شوروي سرحد په عمل کې له منځه تللی وو په هیواد کې ننوتل؛ له نوي «دوست» حکومت سره یې د شوروي دولت ټوټالیترین دولت په رغونې کې په پراخه پیمانه فعاله برخه د ځان کړه. ورسره د شورویانو مداخلې او د هغو له خوا د خپلو خاصو هدفونو تعقیبېدل دومره ډېر شول چې حتی حفیظ الله امین ته هم هغه د منلو وړ نه وو. امین په دې فکر عمل کاوه چې د دولت په رغونې او د هیواد په ابادۍ کې به واک د ده، او مرستې د شوروي وي؛ خو د شوروي بریژنیفي حکومت د پاره دا د زغملو نه وو او وروسته له دې چې د نورمحمد ترکي له لارې د امین په نابودولو کې ناکام شو، براعلایې په پوځي برید سره په ډېرې بې رحمۍ سره امین او د هغه حکومت له مینځه یووړ او په ځای یې خپل ازمویل شوی انټرنیشنلیست کمونیست، یعنې مسکو ته پوره تابع کمونیست ببرک کارمل کښېنوه او د هغه په نامه یې د خپلو مشاورینو له لارې د دولت په رغونې او د حکومت په کولو پیل وکړ چې نتیجه یې اوس هغه ده چې په دغو پاڼو کې بیان شوه. له دغه لنډ بیان نه جوتېږي چې دغه دولت چې د شوروي له خوا منځ ته راغلی په خپله د افغانانو د اجتماعي او سیاسي شرایطو په بنا او د ولس په خوښه او اجماع نه دی منځته راغلي. د بېگانه زور څرگند تحمیل دی چې افغانانو ته د منلو وړ نه دی؛ اوس پخپله روسان او پرچمیان په خپلې تېروتنې پوه شوي او هڅه کوي چې د دولت ځینې اړخونه واړوي. د جوزا په گونډي پلینوم کې یې فیصله وکړه چې د ائتلافي حکومت د جوړېدو په صورت کې دوی حاضر دي د افغانستان د دیموکراتیک جمهوریت نوم د افغانستان جمهوریت کړي. په هر حال له دغسې حکومت سره ان له هماغه پیل نه د افغانانو مخالفت حتمي وو چې نتیجه یې پرلپسې

ژوره بې ثباتي او بد امنيتي شوي ده. بله دا چې روسانو لومړی د خلقي جناح په ځپلو او د پرچمي جناح په هسکولو او دا دی اوس دننه په پرچمي جناح کې د کارمل د ډلګې په ګوښه کولو او د نجيب الله په هسکولو سره يو بل درز هم اچولی چې دغه حال هم په خپل وار تاثير په سياسي بې ثباتی کې وارد کړی دی.

متضادي اډيالوژيګانې او سياسي بې ثباتي

د وطن اوسنۍ حاده نارامي د مختلفو متضادو فکرونو د ټکر نتيجه ده چې په تېرو دريو لسيزو کې يې خاص او شديد شکل غوره کړی دی. د همدغې مودې په بهير کې تعليم يافته منځنۍ طبقي ښه بېخ نيولی وو. د کابل پوهنتون او پولي تخنيک ځوانان او ځوانانې په زيات شمېر په جامعې او دولت کې دننه شوي او دې سره جوخت د باندنيو هيوادونو نه تعليم يافته افغانان هم په ډېر شمېر ستانه شوي دي چې په هغو کې له سوشيليستي هيوادونو څخه را ستانه شوي افغانان په تېره په نظامي ډګر کې پوره د اهميت وړ دي او دغه شمېر په تېرو نهو کالونو کې په خاص ډول ډېرشوي دی. اوس ممکن د دوی مجموعي شمېر په هغو افغانان زياتی وکړي چې له عربي او لويديځو هيوادونو وطن ته ستانه شوي دي. د دغې نوې هسکې شوې تعليم يافته ډلې ستر اهميت په دې کې دی چې دوی د وطن د سياست عنعنوي بنه پوره اړولي ده. پخوا د سياست د ميدان مخکښان خانداني غړي، نظاميان، قومي لويان، مځکوال او کله کله رښانيون او د متوسط تعليم يافته قشر نه لږ کسان وو. له هغي ورځي څخه چې عصري ګوندونه په پټه يا برالا جوړ شوي، تعليم يافته پکې په خورا ډېر شمېر ننوتلي دي، عصري ګوندونه په واقع کې همدوی جوړ کړی او د دوی په لاس کې دي. البته دوی له اره نورو طبقو ته منسوب دي؛ خو دوی په خپله د تعليم، عايداتو، ذوق، فکر او سلوک

او مسلک په لحاظ له هغو نه بېل او حتا له هغو سره مخالف واقع شوي دي. دغسي مثالونه په دغو ځوانانو کې بېخي ډېر ليدل شوي چې دوی به له اره لوی یا متوسط مځکوال وي؛ خو په عمل او واقعیت کې به له مځکوالې طبقي سره سخت مخالفت کوي، یا به دوي په اصل کې د پانګه ورو طبقې ته منسوب وي، خو په عمل کې به له هغي سره مخالفت د هغوي سیاسي ژوند تشکیلوي او ځان به لږ تر لږه په څرګندونو کې د کارګرو او بزګرو او په مجموع کې د خواریکښو ګټندوی معرفي کوي. معکوسا د دغسې بزګرو حتی کارګرو او شمېر بېخي ډېر دي چې له دغه حکومت سره مخالفت او حتی وسلوال مخالفت کوي، سره له دې چې حکومت ځان د هغوي د ګټو مدافع او حتی د هغو حکومت بولي. دا فکر چې د يوې طبقې غړي به ارومرو د هماغي طبقي پلویان وي، دلته په عمل کې ناسم ثابت شوي او واقعیت دا ده چې فرد د خپل ژوند په بهیر کې د څه ډول ایډیالوژۍ خاوند ګرځي او حتی د یوې کورنۍ غړي د شخصیت، فکر، روابطو او روزنې له مخې په بېلو او حتی متضادو ایډیالوژیو ګروهېږي او که دغسې افراد د سیاست په ډګر کې ننوزي، په مخالفو او متضادو ګوندونو کې غړي شوي دي. حتی داسې کیسې هم اوریدل شوي چې د کودتا نه وروسته ځوانو ګوندیانو په خپلو پلارونو او مشر ورونو هم چې د نوي نظام مخالف وو، جاسوسي کړې او هغوی بیا له منځه وړل شوي دي.

عنعنوي پیوستون چې پخوا د افغان کورنیو خاصه وه اوس په ډېرو کورنیو، مخصوصاً په عصري کورنیو کې له منځه تللې او عصري ایډیالوژیکې تشنجات پکې ننوتلي دي. په بل عبارت د جامعي اصلي واحد یعني کورنۍ ښوریدلې او جامعه ورسره نا رامه شوي ده. دغه نارامي په سیاسي ډګر کې مخصوصاً ډېره شدیده شوې او د هغو ستر علت د فکرونو نفوذ دی چې په

تېرو دېرشو کالونو کې يې په افغاني ټولنې کې کړی، او په دې ډول يې د جامعې له عنعنوي ارزښتونو سره چې اسلامي او افغاني دي، په ډېر تونډ او توپاني ډول ټکر کړی دی چې دلته د ټکر د سترو ټکو سپړول ضروري برېښي.

ماټرياليزم، د ټکر يو عمده ټکی

د ټکر يو مرکزي ټکی دا دی چې چپي فکرونه او په خاص ډول ماکسيزن لېننزم په ماټرياليزم يا مادي نظر او فلسفې بنا دی. دغه نظر دين د انسان لپاره مخدر او ترياک ګڼي، په داسې حال کې چې د اسلام اساسي بنسټ په يوازينې لوی څښتن يعني الله (ج) باندې اعتقاد لرل او د ديني نورو فرايضو اجرا کول دي چې هغه انسان متکامل او اخلاقي کوي. په دې ډول د کمونيزم او اسلام تر مينځ ايډيالوژيکي تضاد اساسي او بېخکي دی. دا اوږد بحث غواړي؛ دلته يوازې دومره ويل بس ښکاري چې تر کودتا نه وروسته د خلقيانو په واکمنۍ کوښښ کېده، لکه څنګه چې يې يادونه وشوه، اسلام لږ تر لږه په رسمي ډګر کې پټون او بې تاثيره وي، خو دغه کوښښ پوره ناکام شو. له هغه وروسته د پرچميانو په دوره کې معکوساً په نهايت ننداره ييز ډول د اسلام لپاره توجه وشوه، سره له دې هم څنګه چې اسلام اساساً دين او دولت دی، يعني د ديني مناسکو او الله (ج) باندې د اعتقاد لرلو تر څنګه د اسلامي ټولنې سياسي اړخ يعنې دولت هم بايد د اسلامي اصولو له مخې تنظيم شوي وي او څنګه چې کمونيزم هم د دولت تنظيمول د خپلو اصولو په مطابق غواړي، د دوی تر مينځ رښتينې پخلاينه اصلاً ممکنه نه ده او په افغانستان کې به دغه ټکرونه او نارامي ګانې تر هغو وي تر څو د افغانستان په ټولنه يعنې دين او دولت د پخوا په څېر د مسلمانانو په خوښه وي. په افغانستان کې به دغه ټکرونه له دې امله هم ډېر شديد وي چې کمونيزم له خارج نه د پرچمي زور پروني را وارده شوې بېګانه متاع ده او د افغاني ټولنې له هيڅ اړخ سره سر

نه لګوي او د آزادۍ په حال کې به خپله خلک هغه ردوي، لکه چې د دغه حقیقت په پېژندلو سره په خپله کمونیستانو هم د خپل قدرت په حال کې، په داسې حال کې چې د شوروي غونډې یو ستر قدرت یې په ټوله معنی تر شا ولاړ دی، د اسلام په مقابل کې په شاتګ شروع کړې ده. په عین حال کې د افغانستان رښتیني مسلمانان او د هغو په نماینده ګۍ د سترو ګوندونو مجاهد مشران د اسلام داسې وارثان دي چې د اسلام په لار کې جهاد هغه هم په داسې وخت کې اسلامي رنسانس په قدرت کې دی او افغانستان د اسلامي جهان د څوارلسو پېړیو یو فعال او مبتکر جز دی، خپله دیني او ځنډ نه منونکې غوځه فریضه بولي.

انټرنیشنلیزم، د ټکر بل عمده ټکی

د ټکر بل عمده ټکی دا دی چې کمونیزم په انټرنیشنلیزم بنا دی. انټرنیشنلیزم د بین المللي نظر یا فلسفي معنی ورکوي؛ خو له دې ترکیبي کلیمې نه د کمونیستانو مراد دا دی چې دوی د دوی په الفاظو په «علمي کمونیزم» عقیده لري. دوی د خپلې عقیدې له مخې باید د خپل ملک شتمني او قدرت د سوشیلیزم او کارګرو په ګټه ولګوي، توپیر نه کوي چې سوشلیزم او کارګر د دوی په ملک کې وي، یا د دوی له خپل ملک نه د باندې د نړۍ په بل ګوټ کې وي. د دوی په عقیده کارګران ځانله کوم خاص ملک نه لري او د نړۍ کارګران د خپل اجتماعي دریځ له مخې سره طبیعي متحدان دي او ګټې یې د خپل ملک د نورو طبقاتو له ګټو نه غیر او له هغو سره په تضاد کې دي. په بل عبارت کمونیستانو ته د «د ورونو ملکونو» کارګران په تېره د هغوی مخکښان یعنې کمونیستان د خپل ملک تر خپلو نورو خلکو غوره او بهتر دي. دا چې د افغانستان کمونیستانو په زرګونه، بلکې په میلیونونو خپل وطنوالان او له هغې جملې نه په زرګونو رسېدلي فني او عملي کادرونه د «بورژواګانو»،

«مرتجعانو» او «نشنلستانو» او «ضد انقلابیونو» په نامه له خپل پلرني ملک نه هجرت ته اړ کړل او د عملي، اداري او فني کادرونو مقاومونه یې د « دوست شوروي ورونو» ماهرانو ته ورکړل، د کوم تصادف له مخې نه، بلکې د دوی په فکر د کارګري انترنیشنلیزم یوه حتمي برخه ده. سربېره پر دې انترنیشنلیزم د خلق دیموکراتیک ګوند لویانو لپاره په عمل کې دا شوې چې دوی د خپل ګوند له تاسیس نه د «ورور» شوروي حکومت او ګوند په دستور فعالیت وکړي او د خپل واکمن کېدو، مخصوصاً د پرچمیانو په هسکېدو سره د خپل ملک سرحدات د هغوی په مخ په عمل کې خلاص پرېږدي او «مشاورانو» ته یې د دولت په رغونې کې واک ورکړي او خپل دولت د شوروي ماډل یا سرمشق له مخې تنظیم کړي او ملي اقتصاد په شوروي اقتصاد پوري وتړي او په یوه جمله په وطن کې د واقعاً بې حسابه قراردادونو له مخې په شوروي او نورو سوشلستي هېوادونو پورې مربوط کړي او دا مجاز وبولي چې سرحدي ولایتونه له ګاونډیو شوروي جمهوریتونو سره یې د مرکز له لارې نېغ په نېغه هر اړخیز روابط ټینګ کړي چې دا ټول د کارګري انترنیشنلیزم له مخې کېږي. دوی دا هم په انترنیشنلیستي کمک کې حسابوي چې تر یو لکو نه زیات شوروي عسکر دننه په وطن کې په جنګي عملیاتو کې افغانان وژني او د لزوم په وخت کې نظامي الوتکې له دننه شوروي هڅو نه الوزي او په افغانستان کې عملیات کوي. په افغانستان کې ټول جنګي عملیات د شوروي مشاورینو په خوښه او فکر کېږي، دوی د عملیاتو نقشه، وخت او ځای په خپله ټاکي او حکومتي لوری بس ور سوقوي.

په هغه ملک کې چې حقایق دغسې وي، لکه څنګه چې په افغانستان کې بې له کوم شک نه همدغسې دي، د «افغانستان آزاده و مستقل و سربلند» او غیر «منسلک» او «دارای حاکمیت ملي» نارې چې پرچمي مشرانو سر کړي،

د ناولو او ورانو خولو هسې خوشې تشې نارې سورې دي. په هغسې ملک لکه افغانستان کې چې کارګران د نفوسو یوه بېخي وړه او د عملي ژوندانه په ډګر کې واقعاً نا مؤثره برخه تشکیلوي، کارګري انټرنیشنلیزم به څه مفهوم ولرلی شي؟ او که دغسې انټرنیشنلیزم حقیقي کېدلی هم وشي، لکه څنګه چې پرچمي ګوندیان پرې په کلکه معتقد دي؛ نو دوی ولې تر اوسه په سلګونو کرته ویلي وي چې افغانستان په «فیوډالي» او «ماقبل فیوډالي» یعنې د دوی په اصطلاح د «لومړني کمیون» په مرحلې کې واقع دی؟ د افغانستان له اجتماعي، اقتصادي حالاتو او هم له هغه څرګند عکس العمل نه چې په میلیونو ژوندیو، فعالو او حساسو افغانانو د غوایي له کودتا نه را په دې خوا په خپله خوښه او په عمدي ډول د کابل د حکومت د سوشلستي ډوله پروګرامونو په مقابل کې د عمل او ژوند په میدان کې ښودلی، پوره څرګنده ده چې «فیوډالیزم» او «انټرنیشنلیزم» مفهومونه د سرو لښکرو په شان له باندې نه را وارد شوي او نامربوط مفاهیم دي؛ خو د دغو ټکو په باب نور بحث دا لیکنه له اصلي موضوع نه لرې کوي. له دې امله بحث د ټکر یو بل ستر ټکي ته اړول کېږي.

یو ګوندي طرز، د ټکر بل ټکی

د ټکر بل عمده ټکی د حکومت د یوه ګوندي سیستم د شکل زېږنده دی. د غوایي تر کودتا وروسته نورمحمد تره کي څرګنده کړه چې مونږ انقلاب کړی او مونږ په خپله حکومت کوو. د ګوند لویانو په دې ډول په دغې غلطې ګڼنې عمل وکړ چې ګواکې خلکو دوی ته قیومیت او د هر څه واک ورکړی دی. په دې ډول په یو ځل نور ګوندونه او حتی ولسي او وړ افراد او کادرونه چې په دولتي کارونو کې یې تجربې لرلې او د هغو لپاره له حکومت نه د باندې مناسب شلغونه نه وو، له حکومت کولو نه محروم کړل شول. په دې

حساب په لوېدیځ کې یو شمېر تعلیم یافته لوړ رتبه ماموران او متخصصان له مرکز نه ولایاتو ته په ښکته رتبو تبدیل شول او رسمي ګوند چې دومره لوی ګوند نه و، په دې پیل وکړ چې هم حکومتي لوړ سیاسي مقاومونه او هم د ملکي سرویس لوړ ماموریتونه چې معمولاً له بې طرفو او فني کادرونو څخه جوړ او دایمي وي، له خپلو غړیو نه ډک کړي. یوازې د چپي وړو تنظیمونو لکه د ساما مشر مجید کلکاني، او د «ستم ملي» مشر طاهر بدخشي او د دوی ځینو وړو ملګرو ته غیر سیاسي نامهم پوستونه ورکړل شول؛ خو دوی هم زر یا وځپل شول، یا یې په خپله فرار وکړ او یا پټ شول. له نورو ګوندونو سره په حکومت کولو کې نه یوازې ائتلاف رد شو، بلکې د هغو په ځپلو پیل وشو؛ سره له دې چې ګوندیانو د حکومت په کولو کې تجربه نه لرله او په دې پسې هم نه وو چې جامعه واړوي او یو نوی دولت په کې له سره پیل او روغ کړي او په دې ډول وړو کسانو او متخصصانو ته یې اړه لرله. پروني محرومان سم له لاسه د دولتي په خپل سر واک په خمار مست شول او د ګوند زورور اړخ یعنې خلقي اړخ پرچمیان تر فشار لاندې ونیول، سره له دې چې د کودتا په سر کې حکومتي مقاومونه د دواړو تر مینځ برابر ویشل شوي وو او تر هغه د مخه دواړو سره اتحاد کړی و.

پرچمي لویان په بېرونیو افغاني پوستونو باندې وګومارل شول، یعنې د عملي سیاست له میدان څخه و ایستل شول او ډېر نور غړي یې دننه په وطن کې بندیان او لاندې شول او د ګوند خلقي جناح حکومتي واک یوازې د ځان کړ. ډېره موده نه وه تېره شوې چې په خپله په خلقي جناح کې هم درز راغی او د ګوند مؤسس نورمحمد تره کی چې د «شرق نابغه» بلل کېده، له مینځه یوړل شو او د هغه په له مینځه وړلو سره د هغه غټه ډله هم وځپل شوه. له هغه وروسته یوازې د ګوند اميني جناح چې زیاتره یې

له پښتنو نه جوړه وه، د نیشنلستانو کمونیستانو په حیث د شوروي مشاورانو او متخصصانو په مرسته د ټول ملک نظامي او ملکي چارې ځان ته انحصار کړې. دا ټول او ډېر نور په شلو میاشتو کې وشول چې بریژنیفي حکومت د سیاسي بې ثباتی په دغه جدي بحران کې فیصله وکړه چې په خپله ګوند د انټرنیشنلیستي جناح یعنې د پرچم له لارې په افغانستان کې حاکمیت وکړي. په بـرالا نظامي یرغل سره یې د ګوند امیني حاکمه ډله د حکومت له مقام نه نسکوره کړه او پر ځای یې پرچمي ډله حاکمه کړه. پرچمیانو په ظاهر کې د ځپل شویو تره کي خېلو او وروسته د ستمیانو او د یو شو غیر مهمو غیر ګوندي پخوانیو بیوروکراتانو په همکاری، خو په واقع کې د خاد له لارې د شوروي مشاورینو په دستور په حکومت کولو پیل وکړ او د سیاسي اصولو په نامه یې موقتي اساسي قانون ویوست؛ خو په عمل کې یې د هغه ټول هغه مواد چې د حکومت په برابر کې د افرادو په ګټه وو، تر پښو لاندې کړل. پرچمي حکومت د شوروي غونډې ستر قدرت ته په نېغې اتکا سره د مخالفو ګوندونو بقایاوې، په تېره وړې ناوستې ډلې، لا هم وځپلې او له دولت څخه یې د «نامطلوبو» عناصرو تصفیه چې خلقیانو پخوا شروع کړې وه، او په هغو کې د دموکراسي او ملي فکرونو غیر ګوندي اشخاص شامل وو، ښه عمومي کړه او د کمال حد ته یې ورسوله؛ خو په شوروي کې د ګرباچف په هسکېدو سره د کابل پرچمي حکومت د (۱۳۶۴هـ.ش) کال په سر کې د پخلاینې په نامه ننداره یې جرګې جوړې کړې او په حکومت کې یې یو شمېر غیر ګوندي پخواني بیوروکراتان شامل کړل او حتی له مخالفو ګوندونو سره یې د نه منل کېدلوائتلاف نارې هم سر کړې. بل کال د نجیب الله په واکمن کېدو سره د ملي پخلاینې او ائتلاف پروګرام د ګوند او حکومت رسمي سیاست وګرځېد. په حکومت او په تېره په انقلابي شورا کې پخوانیو ډېرو بیوروکراتانو ته مقامونه ورکړل شول. د دولت د بیا جوړونې تر نامه لاندې

رسمي ګونـد د جـوزا د میاشـتې پـه پلینـوم کـې حتـی ومنلـه چـې د ائـتلاف پـه صـورت کـې بـه د افغانسـتان دیموکراتیـک جمهوریـت تـه د «دیموکراتیـک» کلیمه حـذف شي او هـم بـه څـو ګونـدي سېسـتم مینـځ تـه راشي.

پـه عیـن حـال کـې وعـده ورکـړل شـوه چـې تـاکل شـوی کمیسـیون بـه ژر د اسـاسي قانـون طرحـه د نظـر غوښـتلو لپـاره وړانـدې کـړي. د دولـت او حکومتـي سیسـتم پـه بـاب دغـه کار لا روان دی. لـه دغـه لنـډ سـکېچ او د هېـواد د سـیاسي حـال نـه څرګنـده ده چـې یـو ګونـدي سیسـتم رسـمي ګونـد لـه مخالفـو ګوندونـو او پـه واقـع کـې لـه ټـول ولـس سره پـه متضـاد قطـب کـې اچولـی چـې د دغـه نتیجـه جنـګ او پرلپسـې نارامـې شـوې او بلـه دا چـې پـه خپلـه رسـمي ګونـد یـې هـم ټوټـه ټوټـه کـړی او د هغـه تـر مینـځ یـې ژور تشـنج دایمـي کـړی دی. دا ټـول ثابتـوي چـې پـه افغانانـو بانـدې د یـوه ګونـدي سیسـتم تحمیلـول یـو غیـر طبیعـي او حتـی ناشـونی کار دی.

ټوټالیټیریزم، د ټکر بل عمده ټکی

د ټکـر بـل لـوی ټکـی د دولـت د ټوټالیټریـن سیسـتم زېږنـده دی. لـه ټوټالیټریـن سیسـتم نـه مـراد هغـه سیسـتم دی چـې پـه هغـه سره کوښـښ کېږي حکومـت کل اختیـار او حـاوی او عالمـي وي، یعنـې د ژوندانـه ټولـې چـارې اقتصـادي، اجتماعي، سـیاسي، کلتـوري پـه خپلـه اجـرا کـړي او د هغـه لپـاره افـراد اسـتخدام کـړي. دا لـه یـو ګونـدي طـرزه څخـه نـه بېلېدونکـی او پـه واقـع کـې د هغه متمـم او مکمـل دی. کمونیسـتان او فاشسـتان دواړه پـه یـو ګونـدي او ټوټالیټریـن سیسـتم ټینـګار کـوي او د کمونیسـتانو پـه فکـر کـې د اقتصـاد سوشلسـتي کـول، یعنـې دولتـي کـول او پـه دقیـق ډول د یـوازې رسـمي ګونـد تـر کنټـرول او واک لانـدې راوسـتل یـو نـه اوړېدونکـی بنیـادي اصـل دی، څرکنـده ده چـې د دغـه اصـل عـملي کېـدل دولـت

له حد نه ډېر پیاوړي کول او د سیاسي قدرت متمرکز کول ایجابوي چې په هغه بیا په جامعه کې نارامي او تشنج حتمي او شدید کوي، مخصوصاً په هغه صورت لکه په افغانستان کې چې هغه په وچ زور او د عمومو په مخالفت سره عملي کېږي. په افغانستان کې د غوايي تر کودتا نه ړومبی هم دولت پیاوړی و او ډېرې دولتي تصدي ګانې یې لرلې؛ خو له کودتا څخه وروروسته کوښښ وشو چې د یو راز دولتي کاپیټلیزم یا سوشلیزم اصول عملي شي، یا لږ تر لږه دولت په انقلابي ډول پیاوړی شي. له دې امله د حکومت لویانو له کودتا نه وروسته برخلاف د دې چې د کودتا په دوهمه ورځ یې شخصي او خصوصي ملکیت په خپلو شعارونو کې مصئون بللی و، ناري سر کړې چې افغانستان په یو ځل د تاریخ دوه پړاوونه ووهل او ځمکه د هغه چا ده چې کار پرې کوي. حکومت یو څو خصوصي مطبعې چې په وطن کې چالانې وې، سم له لاسه دولتي وګرځولې، بانکونه او صناعتي موسسې خو لا د مخه یا پوره یا نیمه دولتي شوې وې. یوازې وارداتي او صادراتي شرکتونه یا خصوصي یا مختلط یعني خصوصي او حکومتي وو. په صناعت کې افغانستان د دولتي کاپټلیزم په حساب کې راته. د حکومت لویانو د دغه فکر له مخې چې د مال او شتمنۍ خاوندان د دې پوتانسیل یا بالقوه استعداد لري چې یوه ورځ به د حکومت په ضد اقدامات وکړي، عمل وکړ؛ نو یوه وړه پلمه بس وه چې د یوه شخص شتمني د دولت په نامه مصادره شي، خو په واقع کې هغه د ګوندیانو د استفادې شي. په ښارونو او ولایتونو او په ټول ملک کې شتمن کسان په یوه او بله نامه د «بسپنې» په ورکولو مجبور کړل شول. یوازې په کابل کې ممکن په سل ګونو پخوانیو شتمنو لوړ رتبه بیوروکراتانو، خانداني غړو او نورو خپلې ماڼۍ او د هغو لوکس محتویات پرېښودل او په خپله وتښتېدل. د ځان او مال مصئونیت له مینځه لاړ، ډېرو

نورو خپلې شتمنۍ په ارزانه بیه خرڅې کړې او په خپله وتښتېدل. حکومت زر پښه او پیاوړی شو.

خو په زراعتي افغانستان کې ځمکه او د هغې مالکیت تر هر څه مهم شمېرل کېده. ممکنه نه وه چې حکومت هغه هم له لاسه دولتي کړي. د جامعې د پېړیو پېړنیو دود، د ځمکو ثنګه والی او موقعیت او اسلام، د دې کار اغېزمن خنډونه نه وو؛ نو د ځمکو د دیموکراتیکو اصلاحاتو په نامه اقدام وشو.

د دغه پروګرام مرکزي ټکی له ځمکه والو نه په وچ زور د اضافي ځمکې اخېستل او بزګرو ته یې په وړیا ډول ورکول وو، بې له دې چې د ورکړل شویو ځمکو بیه تادیه شي. دغه فیصله اساساً د شوروي په ماډل وشوه. هلته لکه ثنګه چې حکومت پنځوس کاله د مخه د لویو ځمکه والو یا کولاکانو په مقابل کې بې ځمکې یا لږ ځمکې بزګر پاڅولي او په وروستیو سره یې کولاکان ځپلي او له هغوی نه یې په لکونو وژلي وو. په افغانستان کې هم د حکومت لپاره د ځمکو د اصلاحاتو اساسي منظور دا شو چې په هغو سره بې ځمکې او لږ ځمکې بزګران خپل کړي او د ځمکه والو مقابل یې وګرځوي. په بل عبارت د ځمکې پروګرام په اصل کې سیاسي و، نه اصلاحي؛ نو ځکه حکومت په دغه کار کې ناکام شو، سره له دې چې هرې بزګرې کورنۍ ته یې د شپږ جریبه ځمکه د «ځمکې د ویش سند» په نامه، نه ځمکې د مالکیت د شرعي قبالې له مخې، ورکړه. په دې حساب ځمکه د بزګر قطعي مالکیت نه شوه، ثنګه چې دغسې بزګران باید د بزګرو په شورا کې تنظیم وای، معلومه وه چې حکومت له دغې لارې او هغو ته د کریدتونو، ماشین الاتو، تخم او کیمیاوي کود د ورکولو له لارې د شوروي اتحاد په څېر په مناسب

وخت کې د ځمکو کوپراتيفي کول يعنې په ځمکو او بزګرو باندې د خپلې قبضې خپرول يعنې دولتي سوشيليزم غوښته.

په عين حال کې د دولتي فارمونو په زياتولو باندې هم پيل وشو چې هغه د شوروي سوخوز ته ورته وو. د دغو سکيمونو په پراخېدو او بريالي کېدو سره بيا نو په افغانستان کې د عنعنوي ازاد بزګر او ځمکه وال رول ختم وو چې د اجتماعي، اقتصادي جوړښت خاصه وه او د باندنيو يرغلګرو په مقابل کې د مقاومت ټينګ سپر ګڼل کېدل.

په هر حال، د خلقي حکومت د ځمکو د اصلاحاتو پروګرام ناکام شو، پرچمي حکومت له خپل هسکېدو وروسته کوښښ وکړ د ځمکو د اصلاحاتو د نيمګړتياوو چاره وکړي. اول يې يو لړ ورې سموني وکړې، بيا يې د مالکيت نهايي حد له دېرشو جريبو ځمکې څخه سلو جريبو اعلى ځمکې ته ورساوه او څرګنده يې کړه چې مالکان د شرعي قانون له مخې وارثينو ته د ځمکې د انتقال حق لري. سربېره پر دې په دې تازه وختونو کې يې اعلان وکړ چې د مهاجرينو د ستنېدو په صورت کې به د هغوی ضبط شوي ملکيتونه بېرته ورکړل شي. دغسې ملکيتونه بېخي ډېر دي چې د غوايي تر کودتا نه وروسته د هغوی د مالکانو په هجرت کولو سره ضبط شوي دي. د حکومت يو بل نوی اقدام دا دی چې په وطن کې يې د ملکيتونو خرڅول چې پخوا يې تر دې ناممکن ګرځولي وو، اوس يو څه اسان کړي دي او په عين حال کې، لکه چې د مخه يې يادونه وشوه، د دوی په اصطلاح پرونيو بورژواګانو او نيو وطن پالو ملي تاجرانو لپاره يې يوه اندازه اسانتياوې هم برابرې کړې دي. په دې ډول د حکومت لومړنی ټوټاليټيرين شکل تر ډېره حده مختصر او بدل شوی. يقين دی چې دغه بدلون اساساً د جنګ د فشار له امله د شوروي په

هدایت شوی دی. هلته د جامعې د دیموکراتیزي کولو په لړ کې دولتي تصدي ګانو ته د پخوا په خلاف د آزاد تصمیم نیول، یعنې له مرکز نه د آزادېدو ډېر واک ورکړل شوی دی. سره له دې دا به سادګي وي چې فکر وشي د کابل حکومت د افرادو په مقابل کې په اساسي ډول تغییر موندلی دی. خاد په خپل قوت او پراختیا سره په هر ځای کې شته او فعال دی؛ خو اوس تر نیولو نه زیات اوري او په اصطلاح ټول غوږ شوی دی. همدا اوس یې په لسګونو زره انسانان په زندانونو کې ساتلي او سختې او غیر انساني جزاوې ورکوي، سره له دې چې یونو فیصله کړې چې هېڅ حکومت نه د جنګ او نه د سولې په حال کې د دې حق لري چې افراد شکنجه کړي. خاد حتی تورنو ته د دې مجال نه ورکوي چې قانوني دفاع وکړي. یوازې رسمي ګوند په ټولو رسمي او غیر رسمي ادارو او د هستوګنو په سیمو کې د لومړنیو سازمانونو په لرلو سره خپلې وسپنیزې پنجې خښې کړي؛ سره له دې چې ګوندیان یې اوس له اولني غرور څخه لوېدلي دي او تر پخوا نه لږ د خاد لپاره د جاسوسي وظیفه ترسره کوي. ډله ییز مفاهماتي وسایل د حکومت په انحصار کې او د هغه تر مستقیم کنترول لاندې دي او دغه وسایل د پخوا په شان همدغسې یو اړخیزه، پروپاګندي او د رسمي واک په خدمت کې دي. په دې مینځ کې د افرادو لپاره په خصوصي مجلسونو او لیدنو کتنو کې انتقادي غبږ را پاتې دی. اوس هم د دغه جاري جنګ په باب چې د میلیونونو انسانانو لپاره د مرګ او ژوند سوال دی، د نظر د ځرګندونې مجال نشته. اوس هم زمونږ د میلیونونو انسانانو دغه طبیعي حق یوه واړه ګوند او په ګوند کې یو څو پاسنیو غړیو او په دقیق ډول په مسکو کې د پولټبوریو یو څو غړو د ځان کړی دی. برالا انتقادي او ازاده غږېده اوس هم «تخریب» ګڼل کېږي او عاملین یې بې جزا نه پاتې کېږي. د پرچمي حکومت په اساسي اصولو کې د افرادو ذکر شوي حقوق ټول بې زوره بې اثره دي، نو ځکه بې مفهومه او مړه دي.

د مقاومت غورځنګ او سیاسي بې ثباتي

اوس چې بحث اصلي ټکي ته متوجه شي، وبه ویل شي چې د هېواد د سیاسي بې ثباتۍ عامل د مقاومت هغه غورځنګ دی چې لومړی د داخلي استبداد او بیا د باندني یرغل ګرو په مقابل کې ښودل شوی دی. د بحث موضوع مهمه ده او اوږد بیان غواړي. دلته یې یوازې یو لنډ سکېچ وړاندې کېږي.

د اسلامي عدالت د تحقق او له کمونیزم سره د مقابلې په غرض په پاچایي لنډې دیموکراسۍ کې یو څو اسلامي تنظیمونه مینځ ته راغلل چې هغه وخت د «اخوانیانو» یا ورونو په نامه یادېدل او لویان یې د اسلامي نړۍ د ستر مرکز مصر د اوخوان المسلمین د لومړنیو مفکرینو او موسسینو لکه حسن البنا او د پاکستان د علامه مولانا مودودي له افکارو نه متاثر وو. دغې ډلې په لومړي جمهوریت کې څه وخت چې کمونیستان د لومړي ځل لپاره په حکومت کې ننوتل او حکومت د مسکو په لور په چپه خوا کوږ شو، ډېرې فعالې شوې او په لغمان او بدخشان کې یې په (۱۹۵۷م) کې په ناکام پاڅون پیل وکړ. د ثور د کودتا په نتیجه کې چې حکومت د کمونیستانو لاس ته ورغی، دغو اسلامي ګوندونو هم یو لړ ستر عمومي قیامونه وهڅول، خو هغه ټول په بې رحمۍ سره وځپل شول. په همدې دورې کې دوی په ولس کې په پوره ډول خپلې رېښې وغځولې او ځیني لرې اطرافي سیمې یې تر خپلې سلطې لاندې راوستلې. د روسانو د نظامي یرغل او د هغوی له خوا د پرچمیانو په هسکولو سره څه وخت چې د ملي مقاومت غورځنګ یو نوی بعد پیدا کړ، د مقاومت تنظیمونه هم په شمېر کې زیات شول او هم یې جغرافیوي ساحه او هم ایډیالوژیکي ساحه ښه پراخه شوه. له رسمي ګوند او ستمي ډلو نه پرته نور ټول تنظیمونه ملي، اسلامي، قومي او داسې نور تر دغه نامه لاندې

راځي؛ خو هر تنظیم ځانله او بېل دی او تر ټولو ستر او ډېر مؤثر یې چې د مقاومت د ملاتړ اصلي تیر جوړوي، هغه دي چې دا اوس د اووه ګوني اتحاد په نامه یادېږي او د مخه یې یادونه وشوه.

د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان لومړنۍ بې تفاوتي

د مقاومت ګوندونه د شوروي د تېري په وخت کې چې خپل فوځ یې افغانستان ته د جهان له نورو قدرتونو سره د مقابلې په غرض استولی و، نا آماده وو. دوی نه وسله لرله، نه ښه تنظیم او نه د شوروي په مقابل کې د کوم ستر هېواد ملاتړ. په دغه وخت کې لا ډېر تنظیمونه میدان ته نه وو راغلي او د انجینیر ګلبدین حکمتیار په مشرۍ د افغانستان اسلامي حزب او د استاد برهاندالدین رباني په مشرۍ د افغانستان اسلامي جمعیت د میدان او جبهې د یادونې وړ یرغلیز او ګذاریز ګوندونه وو. د سیمې سیاسي ثبات هم په لړزه کې و. په پاکستان کې د پیپلز پارټۍ نه جوړ، د ذوالفقارعلي بوټو حکومت تازه د جنرال محمدضیاالحق له خوا نسکور شوی و او نوی حکومت لا په ځای نه و ټینګ شوی؛ په ایران کې د رضا شاه پهلوي پر ضد د آیت الله خمیني پلویانو دغه ملک په پرله پسې اله ګولو سره په یو ژور سیاسي بحران کې غوټه کړی و. لویدیځ هېوادونه د امریکا په شمول له ویتنام نه د وتلو په وروستۍ فضا کې چې د شوروي د نظامي قدرت په مقابل کې یې خپل نظامي پروګرامونه نه لرل، دې ته تیار نه وو چې د افغانستان په سر د شوروي یرغل په مقابل کې ټینګ دریځ غوره کړي؛ لکه چې امریکې په (۱۹۶۱م) کې د کیوبا او تر هغه د مخه په (۱۹۵۰م) کې د کوریا په سر غوره کړی و. څنګه چې شوروي د افغانستان چم ګاونډی و او څنګه چې د هغو کریدیتونو له امله چې شوروي افغانستان ته ورکړي وو؛ د لویدیځ په حکومتي، نظامي او

ديپلوماتيکي حلقو کې دغه فکر ښه بېخ نيولی و چې افغانستان د شوروي په نفوذي ساحه کې پروت يو هېواد دی او اوس چې سرې لښکرې هلته استول شوي، د افغانانانو مقاومت به بس په يو څو مياشتو کې بېخي له منځه يوړل شي او غوڅ برې به په چټکۍ سره ترلاسه شي او له افغانستان نه به ژر د شوروي لاس لاندې ختيځي اروپا غوندې يو هېواد جوړوي او لکه چې پښتانه وايي: «نن دی که سبا دی توکل له ښېوې تللی دی.»

جمي کارتر د امريکې د وخت جمهور رئيس شايد تر هر بل واکمن نه زيات دغه فکر په هغې اعتراضيې کې څرګند کړی وي چې ده په افغانستان باندې د شوروي له يرغل وروسته په هغه هېواد وکړه. ده وروسته له دې چې دغه يرغل يې په کلکو الفاظو وغانده، څرګنده کړه چې «که د پاکستان امنيت په خطر کې شي، امريکا به مداخله وکړي او د لزوم په صورت کې به نظامي مداخله وکړي.» د اعتراضيې ضمني معنی دا وه چې امريکا له شوروي سره د افغانستان په سر مقابله نه کوي، خو د پاکستان په سر يې کوي او افغانان پوه شه او شورويان.

د لويديځ په دغې بې تفاوتۍ کې سره لږ تر لږه په افغانستان کې دغه فکر يو ځل بيا پيدا شو چې امريکا لکه څنګه چې د محمد داود خان د صدرات په لومړيو کلونو کې حتی د پيسو په مقابل کې هم افغانستان ته وسله ور نه کړه او په ډاګ يې پرېښود. دغه ملک يې مجبور کړ له شوروي څخه وسله په بيه واخلي. د دغسې فکر لپاره دلايل هم کم نه وو. ويل کېده چې لويديځه نړۍ او په خاص ډول امريکا له افغان او افغانستان سره اصلاً د دفاع وړ علايق نه لري. لويديځ ملکونه په افغانستان کې پانګې نه لري چې اوس به هغه په خطر کې وي. په همدې ډول په دغه ملک کې نه عيسوي اوسيدونکي او نه د دوی د مليتونو اقليتونه ژوند کوي چې دوی د هغوی په غم

کې وي. افغانستان د لږ نفوس او کم سویه ژوند په لرلو سره د دغو ملکونو لپاره د اهمیت وړ تجارتي مارکېټ هم نه دی. دا هم ویل کېده چې په دغه ملک کې غرب ته ورته آزادي او دموکراسي هم هېڅکله نه وه چې اوس یې دفاع وشي، او په هر حال غرب د امریکې په شمول اوس نو تجارتي ملکونه دي او هغه پخوانی ایډیال نه لري چې د آزادي او سلف ډیټرمینیشن د حق په سر له نورو ملکونو سره نظامي مقابله وکړي. په دې ټولو سربېره دا هم ویل کېده چې دغه ملک افغانستان د هستوي او ستراتیژیکي سلو په دوره کې اوس خپل عنعنوي اهمیت له لاسه ورکړي او وګړي یې نه شي کولی له کمونیزم سره چې شاته یې د شوروي غونډې یو ستر نظامي قدرت ولاړ دی، اصلاً مقابله وکړي. د دغو دلایلو له مخې ویل کېده چې لویدیځې نړي افغانستان بایللی او د شوروي تر نفوذ لاندې ملک یې ګڼلی دی. په ساده عبارت افغانستان د دغه فکر له مخې د لویدیځ لپاره په کمک نه ارزي او نه ورسره په موثر ډول کمک کولی شي.

د شوروي محاسبه د خپل یرغل په باب

بریژنیفي شوروي هم د سیمې د انکشافاتو په پام کې نیولو سره ځانله بیل حساب سنجولی و. حساب دا و چې افغانان له خلقي حکومت سره سخت مخالف شوي دي، (البته په دې کې هېڅ شک نه و) او که د شوروي حکومت په خپلې نظامي قوې سره دوی د دغه په خپل سري حکومت له استبداد نه وژغوري، دوی به احسانمن شي او دوی به د هغه د لاس لاندې پرچمي حکومت د ببرک کارمل په مشرۍ ومني. ویل کېږي چې کارمل هم خپلو بادارانو ته ډاډ ورکړی و چې نه یواې ګوندیان، بلکې د افغانستان روښان فکران او سیاسي شخصیتونه په ده غونډېږي او دی به د هغوی په همکارۍ سره د یو ایتلافي حکومت سره په ټول هېواد کې امنیت په یو څو میاشتو کې

ټينګ کړي او بيا به سرې لښکرې له مرکزونو او د افغانانو له نظر نه چېرې لرې، پرتې او ځای پر ځای شي.

همدغه سبب و چې د خلقي حکومت له نسکورولو نه وروسته مياشتو کې د حوت تر دريم پاڅون پورې روسي فوځ په داخل کې عمليات و نه کړل او هيله من و چې افغانان به د دوی په ضد پورته نه شي. دا هم سنجول شوي وو چې څنګه چې افغانان غريبان او په شمېر کې لږ دي، دوی ته به د شوروي له خوا وړيا خوراکي مواد او پوښاک ورکړل شي او په دغسې پرېمانه خيراتونو او هم شوروي ته په سفر استولو به دوی تر تاثير لاندې لاړ شي او دغه وړيا مرستې به غير له هغو کرېدتونو څخه وي چې شوروي به تر پخوا په کراتو ډېر ډېر مقدرا نظامي، تخنيکي او اقتصادي مرستو په بڼه ورکوي.

د شوروي او پرچمي مشرانو د حساب بل غټ، مګر بيا هم ناسم ټکی دا و، چې څنګه چې د افغانستان پخوانۍ حکمرانه ډله له مينځه تللې او د بيا واکمن کيدلو امکان يې شته او د سياسي خلا په دغه حال کې اخوانۍ ډلې يو څو او هغه هم په خپلو کې سره ورانې، او له ملک نه بيرون مهاجرې او په باندنيو متکي دي، د ببرک کارمل په مشرۍ سره د خلق له ديموکراتيک ګوند نه غير بله داسې ډله، ګوند او اشخاص نشته چې دغه سياسي خلا ډکه کړي او ځان حاکم وګرځوي او افغانان بله چاره نه لري، مګر دا چې دغه حکومت ته چې «ستر شمالي ګاونډی» يې تر شاه ټينګ ولاړ دی، زر يا وروسته غاړه کيږدي. پرچمي لويان ډاډه وو چې بريژنيف د دوکتورين له مخې يو ځل چې شوروي قواوې کوم سوشلستي هيواد ته واستولی شي، له هغه ملک نه بيا نه وځي. په دې ډول دوی په دغه فکر مست وو چې د افغانستان د خلق ديموکراتيک ګوند به د «لوی شوروي ورور» تر سيوري لاندې د تل لپاره د ملک حاکم ګوند وي. د همدغه فکر له مخې وروسته

ځینو نارې سر کړې چې داسې قدرت په نړۍ کې نشته چې شوروي له افغانستان نه په زور وباسي؛ نو ځکه دوی افغان ولس «مرحوم ولس» وباله او د فاتحې ورکولو لپاره یې یو وخت بل وخت کابل ته روان وو.

د ملي مقاومت منطق او اشکال

خو په خپله د خوارو په شمېر کې لړو، بېرته پاتو او د لویو هېوادونو له خوا چارپېر شویو مګر په آزادۍ مینو افغانانو د خپل هېواد او روسي یرغل په باب بل راز منطق لاره. د دوی له نیمچه تعلیم یافته، نیمچه عصري او له ولس نه بېلو شویو ښاري برخو له یوې وړې برخې نه پرته ستر اکثریت، له دې امله چې په خپل د پېړیو پېړیو سنتي آزاد ژوند، په خپلو قومي، ملي او دیني ارزښتونو؛ په خپلو ځانګړو سیمو او په خپل وطن او آزادۍ او خپلواکۍ ان د قربانۍ تر ورکولو پورې مین وو، و نه غوښتل چې هغه له روسانو او پرچمیانو سره د عصریت او ترقۍ په نامه سودا کړي، نو ځکه دوی د حوت په درېیمه په عمومي او بې ساري پاڅون سره د روسانو یرغل او پرچمي حکومت په ډېره ټینګه اراده رد کړ او شکاکو نړېوالو ته یې وښودله چې که غر لوړ دی په سر یې لار شته.

د کابل خلکو په دغه بې ساري پاڅون سره چې په هغه سره په واقع کې د ټولو افغانانو اراده تمثیل شوې وه، باید بریژنیفي روسیه د افغانستان او پرچمي حکومت د پرېښودلو په فکر شوې وای، لکه چې انګرېزانو څه باندې سل کاله د مخه په کابل کې د دوی په متجاوزو لښکرو باندې د افغانانود لوی پاڅون له امله همدغسې وکړل؛ خو روسانو او پرچمي حکومت برخلاف تر هغه وروسته پدې پیل وکړ چې هر راز مخالفت –وسله وال یا بې وسلې، ډله ییز یا فردي، فکري یا عملي، بالفعل یا بلقوه حتی د رسمي ګوند دننه یا د

باندې – په خپلو ټولو امکاناتو سره چې په هغو کې له هستوي بمونو پرته د لايزرو وړانګو او کېمياوي موادو په شمول د عصري موټريزې نظامي قواوو ټول انواع شامل دي، په ممکن شدت او سرعت وځپي. ډېر ژر د تعليمي کال په شروع سره په پسرلي کې چې د ښار د ښوونځيو نجونو، هلکانو او د پوهنتون ښځينه او نارينه محصلانو دواړو په پرلپسې ډول په مظاهرو لاس پورې کړ، افغانانو په عمل کې ثابته کړه چې د دوی علم او معارف ته منسوب انسانان هم له روسې او پرچمي حکومت سره په مخالفت کې تر عامو خلکو او نورو ښخه کم نه دي. له هغه وروسته د عمومي پاڅونونو په ظاهري ناکامۍ سره د روسي پوځ او پرچمي حکومت د چنګيزي بې رحمۍ په مقابل کې مقاومت له عمومي پاڅون نه په چريکي شکل ته واړول شو. د جنګ په شديد کېدو او پرلپسې کېدو سره په ميليونو انسانان له ښارونو او کليو نه مهاجر شول او د دوی ځوانانو د اسلامي او مجاهدو ګوندونو ليکې ښې پياوړې کړې.

نور نو د مقاومت نېغ بار د چريکي مجاهدينو تنظيمونو او ګوندونو په اوږو شو. د آزادۍ جنګ د چريکي په عصري وسيله تربيه شويو مجاهدو ميړونو د يرغل او تېښتې کار شو. جنګ اوږد شو او مجاهدين سره له دې چې له يوه ستر او بې رحمه قدرت سره جنګېدل، خواشيني نه شول، مورال يې تل لوړ و او په خپل بري ټينګ معتقد وو. د مقاومت ګوندونه ډېر شول، که څه هم زياتره يې په خپلو منځو کې سره بې اتفاقه وو.

شيعه مجاهد ګوندونو په ايران کې خپل مراکز پرانېستل او چريکانو يې له هزاره جات څخه د حکومت عاملين وشړل؛ خو د مقاومت سترو ګوندونو پېښور د خپلو مرکزونو په حيث غوره کړ او له دغه ځای نه يې د وطن د جهاد کولو او خپلواکۍ ګټلو مشرتابه ته په حيرانونکې ميړانې او زړورتيا سره دوام ورکړ.

د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان توجه

اوس نـو د آزادۍ د جنـګ پـه پیاوړي کېـدو، سرتـاسري او ملي کېـدو او پـه ولـس کـې د بېـخ پـه نېولـو او ټېنګېـدو سره نړېـوال لـه خپلـې لومړنـۍ بـې تفاوتـۍ نـه د مرسـتې کولـو او د شـوروي د يرغـل د درولـو پـه فکـر کـې شـول، لکـه چـې د چيـن نماينـده د ملګـرو ملتونـو پـه يـوې عمومـي اسامبلۍ کـې څرګنـده کـړه چـې افغانـان پـه خپـل مقاومـت سره نـه يـوازې د ځـان لپـاره، بلکـې د سيمې د خلکـو لپـاره هـم خدمـت کـوي. د پاکسـتان مشر جنرال ضياالحق پـه وار وار خپلـو وطنوالو تـه پـه خطـاب کـې وويـل چـې د افغانسـتان مسـلمان خلـک نـه يـوازې د خپـل ملـک لپـاره، بلکـې د پاکسـتان لپـاره هـم جنـګ کـوي.

پـه لويديـځ کـې دغـه فکـر پيـدا شـو چـې کېدلـی شي لـه مجاهـدو افغانانـو سره د مرسـتې لـه لارې شـوروي د دوی د ملـک پـه جبـو کـې داسـې ګېـر کـړل شي چـې بيـا د دغـې سيمې پـه کـوم بـل ناپېيلي هېـواد بانـدې و نـه دانګـي او پـه دې ډول منځنـی ختيـځ او سـهيلي آسـيا د دوی لـه دايمـي خطـر نـه پـه امـن کـې پاتـې شي او کمونيـزم بـه د افغانانـو پـه وسـيله قبضـه او مهـار شي. تصـادفي نـه وه چـې پـه افغانسـتان بانـدې د شـوروي پـوځ لـه بريـد نـه پـه وروسـتۍ فضـا کـې د لويديـځ پـه لويـو ملکونـو لکـه امريکـې، برتانيـې او جرمنـي کـې د ملي انتخاباتـو پـه نتيجـه کـې پـه زيـات اکثريـت سره محافظـه کار ګوندونـه پـه ترتيـب سره د رونالـډ ريګـن، مارګريـټ تاچـر او هيلميـټ کـول پـه مشرتابـه سره واکمـن شـول او حکومتونـه يـې د شـوروي پـه مقابـل کـې تـر خپلـو ديموکراتـو او سوشيليسـت ديموکراتـو حکومتونـو نـه يـې پـه نړېوالـه سـويه ټينـګ دريـځ غـوره کـړ. پـه دې جملـه کـې ريګـن داسـې قومـي نظامـي پروګرامونـه وايسـتل چـې پـه امريکـې کـې تـر ايزنهـار نـه وروسـته بـل جمهـور رييـس نـه وو ايسـتلي. پـه دغـو پروګرامونـو کـې د ستراتيژيکـي دفـاع ابتـکار تـر نامـه لانـدې چـې د سـترو د جنـګ پـه نامـه يادېـږي

او پــه اروپــا کــې د داســې اتومــي توغندیــو پــه ځــای کــول هــم شــامل وو چــې پــه شــوروي کــې یــې خپــل اهــداف لــه پنځــو نــه تــر اتــو دقیقــو پــورې وېشــتلی شــول. د شــوروي لپــاره چــې د امریکــې پــه شــان نــه قــوي اقتصــاد او نــه لــوړه غنــي ټکنالــوژي لرلــه، د اغېزناکــې مقابلــې او ســیالۍ تــوان نــه و.

زمونـږ د سـیمي لپـاره چـې د افغـان د آزادۍ پـه جنـګ بانـدې یـې نېـغ پـه نېغـه اغېــزه لرلــه د امریکــې لــه خــوا پاکســتان تــه د هغــو ډېــرو اقتصــادي او نظامــي کریډیټونــو او مرســتو منــل وو چــې پــه هغــو سره پــه هغــه ملــک کــې ســیاسي ثبـات راغـی او پاکسـتان وکولـی شـول د افغـاني مهاجرینـو او مجاهدینـو ملاتـړ د اسلامــي او د وروري او ښــه ګاونډیتــوب پــه وجــه وکــړي او پــه عیــن حــال کــې خپــل ځــان چــې اصلاً د اسلام پــه اســاس جــوړ شــوی و او اوس د هندویــزم لــه خطـر نـه علاوه د کمونیـزم لـه خطـر سره هـم مخامـخ شـوی و، بـچ کـړي. د ریګـن حکومـت پـه عیـن حـال کـې د کانګریـس یعنـې د خپـل ملـت پـه سپارښـتنه لـه مجاهدینـو سره پـه نظامـي مرسـتې کولـو هـم پیـل وکـړ. دغـو مرسـتو لـه هغـو سره مرسـتو سره یوځـای چـې ځینـو اسلامـي هېوادونـو په تېره سـعودي عربسـتان، مصر، چیـن او حتـی یـو شـمېر انفـرادي مسـلمانانو کولـې، ټـول مجاهدیـن پـه دې قـادر وګرځـول چـې پـه پېچلـو نظامـي وسـلو سـمبال شي. د دغـو وسـلو پـه ډلـه کـې لـه ځمکـې نـه ځمکـې تـه د مزایـل پـه نامـه راکټونـه او پـه خـاص ډول (۱۹۸٦م) نـه را پـه دې خـوا د سـټینګر او بلوپایـپ پـه نامـه لـه ځمکـې نـه هـوا تـه راکټونـه هـم شـامل دي چـې دا دی مجاهدینـو اوس د هغـه پـه برکـت د وطـن د آزادۍ پـه جنـګ کـې د خپلـو اوسـپنیزو ارادو او پیـاوړي ایمان لـه برکتـه پـه افغانسـتان کـې د شــوروي او د کابــل د حکومــت هوایــي قــوه تــر ډېــره حــده بــې اغېــزې کــړې ده او لـه دې سره جوخـت یـې لکـه پـه چریکـي جنګونـو کـې اوس پـه جبهـه یـې منظمـو جنګونوکـې هـم په مقابـل لـوري لاسبري تـر لاسـه کـړي، لکـه چـې دغـه

حقیقت په دې تازه وختو کې د ارغنداب په یوه میاشتني جنګ او د ځاځیو په جنګ او تر هغو د مخه د لومړي ځل لپاره په (۱۳۶۴هـ.ش) کې د پکتیا د ژورې په جنګ کې ثابت شوی دی. دا چې د لومړي ځل لپاره د (۱۳۶۴هـ.ش) په بهیر کې، او له (۱۳۶۵هـ.ش) نه را په دې خوا د کابل او شوروي حکومتونو د ملي او سراسري روغې جوړې او ایتلافي حکومت او د اساسي قانون تدوین نارې سورې پورته کړي او د حکومت په ډېر زشت چنګیزي چلند کې یو څه نرموالی راغلی، د دغو حکومتونو د لویانو انسان دوستي او سوله دوستي نه ښيي، بلکې د محترمو او قهرمانو پیاوړو مجاهدینو د پخې ارادې، ټینګ ایمان، ټینګ استقامت او حیرانوونکو بریالیتوبونو په مقابل کې د دغو مستبدانو د ناچارۍ عکس العمل دی چې بې له هغو نه یې ټول سیاستونه شنډ شوي دي، بله مناسبه لاره نه وه ورته پاتې.

ډیپلوماټیکي کوښښونه

د لیکنې په دې برخه کې د خبرو اترو او ډیپلوماسۍ له لارې د افغانستان د کشالې د حل په باب په لنډ ډول یو څه ویل لازمي ښکاري. اته کاله وشول چې جنګ روان دی او موضوع حل شوې نه ده او که څه هم د آزادۍ مجاهدینو د یو ستر جهاني قدرت په مقابل کې په دغه پسرلي کې هم حیرانوونکي بریالیتوبونه تر لاسه کړي دي، یعنې دغه قدرت یې دلته په ګونډو کړی او ګوډاګی حکومت یې ورته ناکام کړی دی؛ حکومت ښارونه او ښارونو پورې تړلې برخې، ستراتیژیکي نظامي مقاومونه د پوځ له لارې تر کنټرول لاندې لري او ټل هڅه کوي وړې وړې امنیتي پوستې یو ځای بل ځای جوړې کړي؛ خو هغه مجاهدین له منځه وړي. له بلې خوا مجاهدین چې د هېواد په سلو کې د اتیا برخو په شاوخوا کې په شریکي ډول تر لاس لاندې دي، دغه یادې شوې سیمې نیولی نه شي او که په نیولو یې

قادر وي، ساتلی یې نه شي. د حکومت حال هم د مجاهدینو په سیمو کې لږ و ډېر همدغسې دی. یو راز سرحدات د دوی تر مینځ شخصي شوي دي. په دې حال حکومت په زور، هغه هم د شوروي په زور حکومت کوي او مجاهدین د ولس د نمایندګانو او حکومت په څېر حکومت کوي؛ نو په افغانستان کې د خبرې مینځ، د کشالې اصلي غوټه او د غوټو غوټه، اول د شوروي نظامي شته والی او ورپسې په انتقالي دورې کې د یو ایتلافي یا یوه موقتي حکومت مینځ ته راتلل دي. که د شوروي پوځ له افغانستان نه ووځي او یا ووېستل شي، موضوع په خپله حل ده یا لږ تر لږه د اساسي حل لپاره یې لاره هواره ده.

د ملګرو ملتونو په نظامي شته والي او منځګړیتوب سره لومړی د موقتي انتقالي حکومت او وروسته د آزادو او سرتاسري انتخاباتو له لارې یو ټینګ ملي حکومت مینځ ته راشي؛ خو شوروي خپلې قواوې تر اوسه نه دي اېستلي او اېستل یې په داسې شرایطو پورې تړلي چې هغه د مجاهدینو لپاره د منلو وړ نه دي.

شوروي او دغه حکومت له هماغه اول نه ویلي چې که له باندې نه «وسله والې مداخلې» بندې شي او د دغو «نه مداخلو» په باب بین المللي تضمینونه ورکړی شي، د شوروي حکومت به د کابل له حکومت سره له موافقې نه وروسته خپل پوځ له افغانستانه وباسي. په ډېر ساده عبارت د دې معنی په افغانستان کې د شوروي د لاسپوڅي حکومت تضمینول او دایمي کول دي او دا له دې امله چې په څرګند ډول د ملي حاکمیت منافي دی، نه د ولس او نه مجاهدینو لپاره د منلو وړ دی او نا باید وي. د ملګرو ملتونو تر څارنې لاندې د کابل او پاکستان د حکومت غیر مستقیمې خبرې اترې چې د (۱۹۸۲م) کال له اپریل نه تر اوسه پورې په اوږدو وقفو کې شوي، په همدې علت

ناکامې شوي. د ناکامۍ غټې ټکې له افغانستانه د شوروي پوځ د وتلو زماني جدول دی. شوروي په اول سر کې یې په څلورو کلونو ټینګار کاوه، اوس یې اتلس میاشتې ټاکلې او پاکستان وایي چې شوروي پوځ د اوو میاشتو په موده کې ووځي. په ظاهر کې د مخالفت دغه ټکی هم د حل وړ ښکاري؛ خو اوس د شوروي حکومت دغې موافقې ته د رسېدلو نه د مخه غواړي په افغانستان کې په انتقالي دورې کې یعنې د شوروي قواوو د وتلو په دوره کې پخوا له دې چې د انتخاباتو له لارې یو ملي حکومت مینځته راغلی وي، دغسې یو ایتلافي حکومت جوړ شوی وی چې هغه له شوروي سره په دوستۍ معتقد وي.

د کابل د حکومت وروستۍ ټولې هلې ځلې چې د سراسري روغې جوړې، د ایتلافي حکومت د جوړېدو په منظور او د څو ګوندیز حکومتي سیستم په لور کېږي، د همدغه ټکي لپاره او هم د دې لپاره تجویز شوی چې په خپله لږ تر لږه د یوه ګوند په حیث پاتې شي. له دغه حکومت سره ایتلاف کول اول اووه ګوني اتحاد او وروسته پخواني پاچا په غوڅه توګه رد کړی دی. په دې حال کې په افغانانو کې دننه په وطن کې دي که د باندې، بل داسې قوت دغسې بل تنظیم چې د مملکت په سیاست تاثیر ولري، نشته چې له دغه حکومت سره ایتلاف وکړي. ممکن حکومت په خپله ساحه کې د خپلې خوښې ډلګې او اشخاص د ایتلاف په منظور را دمخه کړي؛ خو هغه به له پروپاګند نه پرته بل څه نه وي. په دې باب نور ټینګار د جنګ معنی لري او شواهد ښیي چې ګورباچوف په افغانستان کې د اوږدې مودې پایدونکی جنګ نه غواړي؛ خو د مارګریت تاچر په قول په دې نه پوهېږي چې دغه کشاله څنګه هواره کړي. حقیقت دا دی چې مجاهدو ګوندونو د جنګ کولو قابلیت او استعداد هسې چې په دغو پاڼو کې بیان شوی، ثابت

کـړی او د دې حوصلـه، تـوان او اراده لـري چـې د آزادۍ جنـگ تـه د بـري تـر سرحـده پـورې دوام ورکـړي.

د شـوروي حکومـت پـه دې ښـه پوهېـږي، خـو سره لـه دې هـم غټـه غلطـي يـې پـه دې کـې ده چـې تـر اوسـه نـه دی حـاضر شـوی دغـه حقيقـت ومنـي چـې مجاهـد گوندونـه يعنـې اووه گونـی اتحـاد د افغانسـتان پـه اوسـني سياسي ډگـر کـې تـر هـر بـل لـوري نـه ډېـر اغېزمـن دی او هېـڅ راز پرېکـړه يـې د هغـو لـه منلـو څخـه عـملي کېدلـی نـه شي او کـه عـملي هـم شي پـه دغومـره قيمـت بـه تمـام نه شي، هېـڅ لـوري تـه بـه ارزښـت و نـه لـري. معلومـه ده چـې گورباچـوف شـوروي د امريکـې غونـدې چـې لـه ويتنـام نـه بـې لـه کـوم قيـد او شرط نـه پـه يـو ځـل ووتلـه، حوصلـه او لرليـد نـه لـري. داسې ښـکاري چـې شـوروي پـه آينـده کـې لـه نادوسـت افغانسـتان نـه پـه وېـره کـې وي.

له افغانستان نه د شوروي وېره

دغـه عنـوان بـه پـه موضـوع کـې نـا وارد لوسـتونکي شـايد متعجـب کـړي؛ خـو پـه دې کـې شـک نشـته چـې شـوروي تـه بـه نـا دوسـت افغانسـتان يعنـې پـه ولـس متکـي ملي افغـان حکومـت حـتماً د خلـق ديموکراتيـک گونـد لـه مشرانـو سره حسـاب کـوي، لـه شـوروي نـه بـه د جنـگ غرامـات غـواړي، هغـه کريډېټونـه بـه ضبطـوي چـې شـوروي تـر اوسـه افغانسـتان تـه ورکـړي او هغـه تړونونـه بـه ټـول لغـوه کـوي چـې تـر اوسـه لـه شـوروي سره شـوي دي او سربېـره پـر دې خپلـې پولـې بـه لـه شـوروي سره تـر هغـو تـړي چـې شـوروي ژمنـه وکـړي چـې بيا بـه پـه افغانسـتان کـې مداخلـه نـه کـوي.

سربېره پر دې د دې احتمال هم قوي ښکاري چې افغانستان به د یو اسلامي حکومت په حیث د مرکزي آسیا له مسلمانانو سره د خپلې ورورۍ او اسلامي عنعنې مرستې کوي. دا یو څرګند حقیقت دی، که څه هم مداخلې او شوروي کمونیستان یې نه مني چې برژنیفي روسیې په خپل سر په افغانستان باندې پوځي یرغل وکړ، یو افغان حکومت یې که څه هم د دوی خپل کمونیست و، له مینځه یووړ او په دغو اتو کلونو کې یې دننه د افغانستان بانډو، کلیو، درو او دښتو او غرو کې له ځایي خلکو یعنې افغانانو سره جنګ وکړ او تر اوسه هم جنګ کوي، نه لکه څنګه چې دوی ادعا کوي د «نړۍ خور امپریالیزم» او «د سیمې د ارتجاع» او «نا اعلان شوی جنګ» په مقابل کې له افغانستان څخه دفاع کوي. په ډېر لنډ ډول د شوروي اتحاد لنډ پارو حکمرانانو په دغو تېرو لسو کلونو کې په افغانستان کې په خپلو چنګیزي او فرعوني کړو سره افغانان خپل عمومي دښمن ګرځولي دي.

د شوروي د یرغل منطق

د کابل او شوروي حکومتونو په کراتو ادعا کړې چې شوروي پوځ افغانستان ته د افغانستان د حکومت په غوښتنه او د (۱۹۷۸م) کال د دواړو حکومتونو د دوستۍ تړون له مخې او د ملګرو ملتونو د منشور له ۵۱مې مادې له مخې شوی. دا ټولې هسې د زور خبرې او باطلې دي. د شوروي حکومت دغه تړون د کابل له دغسې حکومت سره کړی چې قانوني نه و او له کودتا سره مینځته راغلی و او ولس له هماغه پیل نه ورسره په جنګ شو او رد یې کړ. څه وخت چې شوروي په افغانستان تېری وکړ، په دغه ملک کې تر اول نه زیات د ملي واک په سر داخلي جګړه روانه وه او د کابل کودتا یې د دعوا یوه برخه وه. حتی همدا کودتایي حکومت هم له شوروي څخه نه دي غوښتي چې د تش په نامه باندې خطر په مقابل کې له هغه سره نظامي مرسته

وکړي. کـه دغسې مطالبـه يـې کـړې وای، څنګـه چـې دا د جنـګ موضـوع ده، هغـه بايـد دوه خپلواکـو هېوادونـو تـر مينـځ حـتمآ د کومـې رسـمي، يعنـي حکومتي ليکنـې سره شـوې وای او شـوروي بايـد دغـه سـند خپـور کـړی وای او يـا يـې اوس خپـور کـړي. واقعيـت دا دی چـې شـوروي پـه خپـل سر او خپـل خـاص هـدف تـه د رسېدو پـه مقصـد چـې وروسـته بـه پـرې بحـث وشي، پـه افغانسـتان بانـدې نظامـي يرغـل کـړی دی او پـه خپلـه دغـه تېـري سره يـې د افغانسـتان خپلواکـي او د افغانانـو ملي حاکميـت نقـض کـړی دی، کـه دغـه تېـری د ملګـرو ملتونـو لـه ٥١مـې مـادې سره برابـر وای، لکـه څنګـه چـې د کابـل او شـوروي حکومتونـه ادعـا کـوي، نـو بيـا ولـې پـه خپلـه د ملګـرو ملتونـو عمومـي اسـامبله هـر کال پـه غـوڅ اکثريـت سره سپارښـتنه کـوي چـې بايـد بانديني قـواوې لـه افغانسـتان څخـه ووځـي؟ د شـوروي عمالـو پـه خپلـو وينـاوو کـې تـر اوسـه پـورې افغانسـتان تـه د پـوځ اسـتولو د پـه ځـای ښـوولو لپـاره درې ډولـه دلايـل راوړي دي. يـو دا چـې د دوی جنـوبي پولـې مصئونـې شـوي وي، بـل دا چـې پـه افغانسـتان د امريکـې «د نـړۍ خـور امپرياليـزم» لـه خـوا تهديـد شـوی و او بـل دا چـې د انـقلابي او دوسـت افغانسـتان سره «انـقلاب ضـد» او «ارتجاعـي داړه مـارو» پـه ټکولـو کـې د شـوروي د وروری انټرنيشنليسـتي مرسـته لازمـي شـوې وه. د شـوروي دغـه دلايـل څنګـه چـې د زور دلايـل دي، هېـڅ سـليم عقـل تـه د منلـو وړ نـه دي. څـوک بـه پـه دې بـاور وکـړي چـې خلقـي يعنـې کمونيسـتي حکومـت بـه د شـوروي جنـوبي سرحـدات تـر تهديـد لانـدې ونېولـی شي؟ بلـه دا چـې د کـوم ملـک سرحـدات چـې يـوازې د خپـل حکومـت تـه يـې نامصئـون ښـکاري، هغـه حکومـت تـه حـق ورکـوي چـې پـه ګاونـډي هېـواد بانـدې پـه نظامـي يرغـل لاس پـورې کـړي. کـه هـر حکومـت دغسـې ادعاګانـې وکـړي او پـه خپلـو دغسـې ادعـا ګانـو عمـل وکـړي، بيـن المـللي حـال بـه څـه شـکل ونيسـي؟ آيـا پـه هغـه وخـت کـې او يـا لـه هغـه وروسـته پـه افغانسـتان کـې د شـوروي لـه پـوځ نـه غيـر د کـوم بـل ملـک پـوځ را ننوتلـی و او

دغه ملک یې تهدید کړی و؟ آیا له افغاني مجاهدینو نه غیر چې د نوي کودتایي کمونیسي حکومت په مقابل کې د سیاسي خلا په پیدا کېدو ورسره پاڅېدلي وو، په ټول ملک کې کوم بل مقابل قوت موجود و؟ د هغې ورځې شورویانو او د کابل د حکومت د مشرانو په خوله دغه «یو څو داړه ماران» او په پوندړو او ډالرو پلورل شوي اجیران ولې بیا هم د دوی په خوله د نن ورځې «مرور ورونه» شوي دي؟ آیا شوروي د دې قانوني حق لري چې د خپل «دوست» کودتایي حکومت د ټینګولو لپاره د هغه له مخالفینو سره د هغوی په خپل ملک کې مقابله وکړي او په دې ډول د هغه ملک په کورنۍ جګړه کې عملاً نظامي برخه واخلي؟ آیا شوروي له (۱۹۷۹م) څخه تر اوسه پورې په دغه ملک کې له افغاني مجاهدینو نه غیر له کوم ایراني، پاکستاني، جرمني یا امریکایي عسکر سره مقابله کړې؟ که د دوی ټول دلایل دلته یوازې د یوې شېبې لپاره په حقه وبولو، دوی ولې خلقي حکومت د حفیظ الله امین په سروالي نسکور کړ او په ځای یې پرچمي حکومت د تورمخي او مریي صفته ببرک کارمل په مشرۍ کښېنوه؟ له داخلي پرچمي کمونیستانو، شوروي کمونیستانو او په جهان کې د شوروي په پله روانو کمونیستانو څخه پرته نور ټول پوهېږي چې د دوی دلایل یوازې د زور او پوچ دلایل دي. سره له دې دوی تر اوسه هم د افغانستان په مقابل کې د «امپریالیزم»، «ارتجاع» او د «نااعلان شوي جنګ»(۱) نارې سورې اووم آسمان ته جګې کړي دي. معلومه ده چې شوروي په دغو نارو سورو سره غواړي خپل تېری او هدف پټ کړي او دننه د خپلو وطنوالو او بهرون نړېوالو اذهان ګډوډ کړي او پرچمي حکومت د وظیفې له مخې دغه نارې په ډېر تاو سره ګردان کړي.

---

۱ - شوروي اوس له دغې پوچې ادعا نه په خپله تېر شوی دی. شوروي هغه وخت له دغې ادعا نه تېر شو چې ګورباچف په تېر دسبمر کې په واشنګټن کې په خپلې مطبوعاتي مرکې کې د افغانستان جنګ د «داخلي خونړي جنګ» په نامه یاد کړ. دا وینا بیا هم سمه نه ده، ځکه چې دا په اصل کې د افغانانانو د آزادۍ یعنې له روسي یرغلګرو سره د افغانانو جنګ دی، نه داخلي جنګ.

د شوروي د يرغل اصلي هدف

په افغانستان باندې د شوروي د تېري د اصلي هدف په باب ډېر روايتونه کېږي. زياتره اورېدل کېږي چې هدف د افغانستان له لارې د لوی پیتر د وصيت له مخې د هند سمندر يعنې تودو او خلاصو اوبو ته ځان رسول دي. دا يو پخوانی فکر دی. دا ممکن د شوروي د ډېرو لېرې جهاني اهدافو له جملې څخه وي؛ خو د حاضر وخت لپاره مورد نه لري. د هند سمندر ته رسېدل د شوروی لپاره هغومره جهاني اهميت نه لري، کله مديترانې ته د هغه رسېدل چې يې لري. د هند له سمندر څخه هغه خوا داسې سيمې نه شته چې شوروي يوازې له دغې لارې ورته ورسيږي او خپل نفوذ په کې خپور کړي. د دغه فکر له مخې افغانستان د شوروي په اصلي هدف کې نه راځي، په داسې حال کې چې په نظامي لحاظ د شوروي لپاره ډېر مهم دی او په بالقوه ډول نهايت شتمن. له هغه وروسته چې په دغه ملک کې سياسي ګډوډي او خلا پيدا شوې، شوروي ته د دې موقع برابره شوې چې هغه په خپل موجوديت سره ډکه کړي او ورسره د ايران چې هلته هم ان د مخلوع شاه په وخت کې ګډوډي او بې ثباتي مينځ ته راغلې، له دريو خواوو څخه چارپېره کړي او د منځني ختيځ د تېلو په سيمه کې خپل نفوذ خپور کړي او له دې ناحيې څخه تېلو ته محتاج صناعتي ملکونه تر خپل تاثير لاندې راولي. په دې ډول په نسبتآ لنډه موده کې به د شوروي لپاره د دې امکان برابر شي چې د افغانستان په زراعتي او صناعتي پوټنشيل شتمنيو سره په خپل ملک کې مړ ژواندی کمونيزم ژوندی او فعال کړي. د دغه حکم د پر ځای شوولو لپاره د يو څو اساسي حقايقو ذکر لازمي ښکاري.

د افغانستان د حاجي ګګ وسپنه د کميت او کيفيت له مخې په ټولې نړۍ کې په دوهمه يا دريمه درجه کې راځي. د کابل د عينکو د مسو کان بېخي پراخه

ساحه نیولې او د تازه نا تائید شویو خبرونو له مخې په دغه پراخ کان کې په مسو سربېره طلا او اوسپنه هم پیدا شوي دي او په هر حال څوک پوهېږي چې مس په دنیا کې کم شوي او صناعت کې د استعمال ډېر موارد لري.

افغانستان هم د تېلو په لحاظ پر ځان بسیا پوټنشیل او هم ډېرې قیمتي ډبرې لري چې له هغو نه یې د بدخشان لاجورد جهاني نوم ګټلی. ګاز یې صادرېږي او د ځینو په قول دغه ملک د یورانیم ډبرې هم لري چې یوه سیمه یې د نیمروز په ولایت کې خان نشین نومېږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید په ظرفیت کې شاید په دنیا کې بېساری ملک اوسي، ممکن د ځمکې لاندې دغسې ډېرې نورې معدني شتمنۍ هم ولري چې یوازې روسانو ته به ښکاره وي چې کلونه کلونه یې ټول ملک سروې کړی. دا ملک په زراعتي پوټنشیل کې هم بېخي غني دی. د هېواد په غرب او شمال کې په خاص ډول په میلیونونو جریبه هوار مکین میدانونه په بندونو خړوبېدلی او د کرکېلې لپاره برابرېدلی شي. په دغه ملک کې د ښې او متنوع آب و هوا په موجودیت سره له ټراپیکي زون څخه د غیر نور هر قسم محصولات کرل کېږي، په داسې حال کې چې شوروي د خپل نړدې درې سوه میلیونو وګړو لپاره کافي غله دانه نه لري او هر کال خپل الماس او طلا په زیات مقدار خرڅوي، تر څو خارجي اسعار په لاس راوړي او په هغو سره له پانګه والو هېوادونو څخه د خوړولو غله دانه وارده کړي، چې دا شوروي اویا کلن سوشلستي سیستم سوشلستي زراعت لپاره ناکامي او شرم ګڼل کېږي. په داسې حال کې چې افغانستان په لوړه سویه د صناعتي کېدو او زراعتي پوره پوټانشیلونه لري او ټول نفوس یې هم پنځلس میلیونه دی؛ ویل کېږي چې دغه ملک د امریکې د ژوند په سویې لرلې سره د شپېتو میلیونو وګړو لپاره ښه مساعد دی. دا چې روسانو خلقي حکومت له مینځه یووړ او په ځای

یې پرچمیان ودرول، د دې لپاره نه و چې خلقیان یې بد اېسېدل او پرچمیان یې سکني ورونه وو، بلکې د دې لپاره وو چې د وروستیو له لارې د افغانستان پورته یادې شوې شتمنۍ په کوم شکل سره خپلې کړي او خپل مړ ژواندی کمونیزم پرې وغوړوي.

خلقیان نشنلیست کمونیستان دي او غوښتل یې په کمونیستي اصولو سره افغانستان آباد کړي، په داسې حال کې چې پرچمیان انټرنیشنلست کمونیستان دي او غوښتل یې (او اوس هم غواړي) د افغانستان په قیمت سره د کمونیزم لپاره خدمت وکړي؛ نو ځکه لومړني مایل وو، شوروي د خپل ملک واکداران ووینې، په داسې حال کې چې د وروستیو په وخت کې د حکومت واک د روسي مشاورینو په لاس کې پرېوت.

شوروي په افغانستان کې د ضعیف او غیر ملي حکومت په هڅه کې

خبره که لنډه شي، که څه هم لا د مخه اوږده شوې، د ایتلافي حکومت د تجویز په ناکامېدو سره نښانې څرګندې شوې چې د شوروي حکومت په خپلو ډیپلوماټیکې پراخو فعالیتونو سره هڅه کوي په افغانستان کې دغسې ملي حکومت مینځ ته را نه شي چې له شوروي څخه غرامات وغواړي او داسې نور، دغه ټکی یو څخه سپړل غواړي.

د ګورباچف شوروي حکومت امریکې ته له اروپا څخه د اتومي راکټونو د لرې کولو په باب نه فکر کېدونکي امتیازات ورکړي او په دې باب ممکن د دغه کال تر پایه د دغو او داسې نورو مهمو هستوي محدودې خلع سلاح په باب موافقې لاسلیک شي او ګورباچف له ریګن سره وګوري. د دغو امتیازاتو په پرتله ګورباچف تر اوسه د افغانستان د کشالې د رفع په باب کوم اساسي

کار نه دی کړی، که څه هم دوه کاله يې د واکمنۍ کېږي. د ځینو لومړنیو او تر اوسه ناکافي شواهدو له مخې حدس وهل کېږي چې ګورباچوف به ریګن ډاډه کړي چې دی حاضر دی له افغانستان څخه خپل پوځ وباسي؛ خو چې امریکا افغاني مجاهدینو ته پرمختللې موثرې وسلې په تېره شتنګر ور نه کړي او په پاکستان فشار واچوي چې نور وسله وال مجاهدین افغانستان ته پرېنږدي. وروسته له دې چې د بربنډ او بې رحمه زور له لارې افغانستان لاندې نه شو، ګورباچف د همدغې یا هغې بلې ورته ډیپلوماتیکې لار نه په دې هڅه کې ښکاري چې په افغانستان کې د ملي قوي حکومت د منځته راتللو مخه ونیسي او په هر حال په هر راز آینده حکومت کې د خلق دیموکراتیک ګوند لږ تر لږه برخه ولري. په دې ډول یعنې د مجاهدو ملي ګوندونو په کمزوري کېدو سره به د ګورباچف په فکر د کابل د حکومت لپاره ممکنه شي چې له نورو اعتدالي ډلو او اشخاصو سره په انتقالي دورې کې یو ضعیف ایتلافي حکومت منځ ته راولي چې د حاضر وخت لپاره به د شوروي له لرې نه پرې نفوذ ولري او په هر حال له افغانستان نه به د شوروي لاس په غوڅه توګه قطع شوی نه وي.

ګومان کېږي چې د نورو دلایلو تر څنګ د ایران د اسلامي جمهوریت خارجي سیاست امریکا او شوروي دواړه دغسې لوري نیولو ته هڅولي وي، لکه چې د فارس د خلیج د جنګ د ختم په باب دغه دوه ستر قدرتونه له کلونو کلونو وروسته دغسې یو ګډ تفاهم ته رسیدلي هم دي. دوی دواړه به په یو شان، یا لږ و ډېر تفاوت سره دې ته متمایل نه وي چې د افغانستان آینده حکومت یوه ورځ د دواړو لپاره سرخوږی پیدا کړي، نو ځکه دواړه خواوې به کوښښ وکړي چې په افغانستان کې د بېلو فرقو نه جوړ یوازې کوم اعتدالي غوندې حکومت مینځ ته راشي. دا به د ګورباچف محاسبه وي.

په دې حال کې به لویدیځ علاقمند هېوادونه په تېره امریکا او پاکستان څه وکړي؟ طبعآ اوس د دغې پوښتنې ځواب په مشخص ډول نه شي ورکول کېدلی؛ خو د افغانانو د موجودې قهرمانې مجاهدې په رڼا کې چې د نړۍ په دغې مهمې سیمې کې یې د شوروي د کمونیزم په مقابل کې ښودلی، یو څه ویل کېدلی شي.

افغانستان، د اسلامي نړۍ یو نه بېلېدونکی جز

افغانستان په خپلو حاضرو مجاهدو او مجادلو سره یو ځل بیا ثابته کړه چې دوی د مسلمانې جنوبي آسیا او منځنې ختیځ د نړۍ یوه نه بېلېدونکې برخه ده. د دغو سیمو مسلمانانو او حکومتونو هم د دغو مجادلو قدر کړی او کمکونه یې ورسره کړي دي. د یو شمیر ملکونو په تېره د مصر، عربستان او کویټ مسلمانانو په خپله رضا بس د اسلامي جذبې په تحریک سره په ډېرو ستونزو سره ځانونه افغانستان ته رسولي او له خپلو افغاني ورونو سره خوا په خوا له ملحدو روسانو سره جنگېدلي او ځیني یې لا شهیدان شوي هم دي. شتمنو یې پریمانه مالي مرستې ورکړې دي؛ خو حکومتونو یې په خپلو مرستو کې د شوروي عامل په نظر کې نیولی او احتیاط یې کړی دی. یو څو په اصطلاح راډیکالویي (لکه سوریه، دیموکراتیک یمن، عراق او لیبیا) لا د افغانستان په باب د شوروي متجاوز سیاست غندلی هم نه دی او د اسلامي کنفرانسونو په پرېکړه لیکونو کې د شوروي نوم هم نه دی اخېستل شوی، بلکې ویل شوي چې «باندینی قواوې» دې له افغانستان څخه ووځي. تر اوسه هېڅ یو اسلامي حکومت (حتی هېڅ حکومت) د افغانستان په سر له شوروي سره خپل روابط نه دي قطع کړي؛ خو په نورو اړخونو کې په اول سر کې پاکستان او بیا ایران له افغانانو سره اساسي مرستې کړې دي.

ډېره ستره مرسته دا ده چې د ایران او پاکستان جمهوریتونو په ګډه د پینځو میلیونو افغانانو په شاوخوا کې او د خلیج عربي هېوادونو په لکونو مهاجرینو ته په خپلو ملکونو کې ځای ورکړی دی. البته د مهاجرت دغسې ژوند بې له ستونزو څخه نه دی؛ خو دا چې په دغومره شمېر افغانانو د تباهۍ نه د ځان ژغورلو په وخت کې د ژبنیو او دیني ورونو په دغو ګاونډیو ملکونو کې د پناه ځایونه ومیندل، د دوی او دغو کوربه خلکو تر مینځ ډېرکلک پیوستون ښیي او د هغه په عکس له شوروي کمونیزم او ټوټالیټرین (کل اختیار) طرز څخه د هغو کرکه او بېزاري ثابتوي. دا چې د کابل حکومت او شا ته یې د شوروي حکومت په داسې حال کې چې له پاکستان سره سخت مخالف دي، له دې نه عاجز دی چې سرحدات وتړي او افغانانو پرېنږدي چې پاکستان ته واوړي، څرګندوي چې دغه پیوستون عضوي او واقعي دی. دغه واقعیت په افغانستان کې د شوروي او کمونیزم له ناکامۍ سره هم اغېزمنه مرسته وکړي او هم دواړې سیمې او دواړه ولسونه یې تر هر وخت نه زیات نور هم سره نږدې کړي دي. دغو ټولو واقعیتونو په عمل کې ثابته کړې چې هغومره چې افغانستان د یوه ملک په حیث او افغانان د یو ملت په حیث د دغه اسلامي مدنیت یوه برخه ده، د بل هېڅ مدنیت برخه نه ده. د همدغه اسلامي پراخ مدنیت یو واحدګی د ځینو څرګندو او ژبنیو، عرقي او جغرافیوي ځانګړتیاوو په بنا پاکستان، ایران او افغانستان دي په دې حال کې دا به د دغو هېوادونو په اساسي ګټه تمامه شي چې مناسب وخت کې په اول ګام کې د افغانستان او پاکستان او په بل ګام کې د دوی او ایران تر مینځ د کوم ډول سیمه ییزې اتحادیې تجویز وشي، او دغه اتحادیه د منځني ختیځ له اسلامي جهان سره خاصه رابطه ولري. په هر حال باید د افغانستان او پاکستان تر مینځ په اول سر کې د انسانانو د تګ راتګ او د سوداګرۍ په ساحه کې بندیزونه تر آخري ممکن حد پورې لرې شي او بیا نور لازمي ګامونه وار په وار واخستل شي

چې په هغو کې به د کراچي بندر کې د افغانستان لپاره د يو خاص ځای تخصيصول ډېر مهم او مفيد وي. روسي تېری او خطر دغسې څه د دغو ملکونو لپاره حتمي او اسان کړی دی.

افغانان د کمونيزم په ضد

افغانانو په خپلو دغه پرلپسې او نه ستړې کېدونو مجاهدو او مجادلو سره ثابته کړه چې دوی کمونيزم له يوې مخې ردوي او په دغه هکله له شوروي غونډې يو ستر قدرت سره د ډله ييزې قرباني ورکولو تر آخري سرحده پورې ولاړ او تيار دي. دوی په عين حال کې د کمونيزم د حکومتي ټوټاليټرين شکل او مطلقيت هم نه مني، که څه هم دوی په خپل کلتور کې په اجتماعي او سياسي چارو کې له زور او تشدد څخه کار اخېستل رواج لري. دوی دا هم ثابته کړه چې په هماغه اندازه له يو ګونډي سيستم سره مخالف دي او په يو راز ځانګړي کرښته او شدېل افغاني انډيويجوليزم باندې مين دي چې هغه له کمونيستي کوليکتويزم سره په تضاد کې دی. د دوی انډيويجوليزم له ديموکراسۍ سره اړخ لګوي او د دوی د جرګو سيستم که څه هم نامنظم دی، په دې چې د افرادو په خوښه او آزادۍ ولاړ دی، د شوروي له تش په نامه ديموکراسۍ سره چې هغه په عمل او واقعيت کې له پاسه نه په ښکته دستور او دکتاتورۍ بنا ده، توپير لري.

په دنيا کې به بل پنځلس ميليوني هېواد نه وي موجود چې دغومره شمېر ګوندونه، تنظيمونه، ډلې او دننه په دغو ګوندونو کې ګوندګي، په تنظيمونو کې تنظيم ګي او ډلو کې ډلګي ولري او بيا هم د جنګ او اضطرار او له مرکز څخه د تېښتې په دغسې آسانو شرايطو کې يو کل او عمومي مفهوم لکه افغانستان ته وفادار پاتې وي، سره له دې چې يو پراخ ۲۵۰۰۰۰ ميل مربع

ییزې خاورې کې بې شمېر ژبني کلتورونه او قامونه په اقتصادي ښکته حال او شکل کې ژوند کوي او د نړۍ دوهم ستر قدرت لکه شوروي اتحاد په ملک کې ننوتلی او دا څو کاله وشل چې د هغه په کلتوري او جغرافیوي ټوټه کولو پسې یې پښې لوڅې کړي دي. دا حال ثابتوي چې ډېر قدریمي کلتوري ارزښتونه، دیني او اخلاقي ارزښتونه، له جزیي اختلافاتو سره سره د آزادي له ارزښتونو سره په دغې خاورې کې د پېړیو پېړیو په بهیر کې په عجیب ډول نغښتي او یو راز دغسې خاص افغاني پیوستون یې نتیجه شوې چې په نرمۍ لکه اوبه او په کلکوالي لکه د پولاد په څیر دی. له بده مرغه بېرونیان دغه واقعیت د جنگ له شرایطو نه غیر په نور حالاتو کې ښه نه شي درک کولی، یا لږ تر لږه تر اوسه یې نه ده درک کړی.

افغانان او ملي دفاع

د همدغه خاص افغاني پیوستون له برکته ده چې افغانان که هم د نفوس په لحاظ د خپلو گاونډیو په پرتله بېخي کم دي، د ملي حاکمیت او د هغه د دفاع په با معکوساً بېخي ټینگ دي، دا ځکه چې د ملک د دفاع په لار کې دوی په اصطلاح د پیریانو په شان ډېریږي. افغانان له ویشتلو، وژلو او جنگ سره پوره عادي دي. په ځینو پښتني سیمو کې هغوی چې په خپل مینځي جنگونو کې د خپلو رقیبانو، دښمنانو او تربورانو له خوا وژل شوي، تر هغو چې په خپل مرگ مړه شوي، کم نه دي. په دوی کې تربوري د ژوند یو دایمي اړخ دی، لکه چې خوگیانیو کې د ملک قیس خېلو او ملک محمدجان خېلو تر مینځ دښمني چې له دواړو خېلو څخه ۱۵۰ تنه انسانان په کې وژل شوي، د ثور تر کودتا پورې د نیمې پېړۍ په بهیر کې دوام درلوده او یوازې د روسانو په یرغل سره په موقتي ډول قطع شوه. په هر حال،

ممکن په ټولې نړۍ کې به د افغانستان په شان بل داسې ملک نه وي چې ولسي افراد یې د ټوپکو په لرلو کې د هر بل ملک تر خلکو نه د مخه وي. که افغانان په اقتصادي ډګر کې د سړي په سر عایداتو له مخې تر نورو ملکونو څخه ډېر وروسته دي، برعکس د سړي په سر ټوپک لرلو کې د نړۍ تر هر بل ملک نه د مخه دي. همدغې نظامي او جنګي روحیې افغانستان د رنګ رنګ بېرته پاتې توب سره سره د نړۍ د ډېرو سترو طاقتونو په مقابل کې ساتلی، که څه هم ډېرې سیمې یې له لاسه تللې دي.

په هر حال، افغانان له وسلو سره خاصه مینه لري؛ نو کله چې د نورو له خوا په دوی تېری وشي او دوی په یوه او بل علت وپارېږي، بې دریغه او سمدلاسه وسلو ته رجوع کوي او د ملي دفاع په کار کې د دوی د جنګیالیو شمېر د منظمو حکومتي سرتېرو په تناسب په کراتو زیاتوالی مومي او د دوی جنګ ګوریلایي او چریکي اشنا شکل غوره کوي. د ملي مبارزې په دغه جاري جنګ کې دوی هم د دغې پېړۍ په سر کې د سلف ډیټرمینشن یا ملي حاکمیت په مفهم ایستلی د ولسونو په ژوندانه کې حقیقي، په ځای او ټینګ دي او د هغه په مقابل کې د طبقاتو په نامه د انسانانو د ویش او پیوستون نظر هسې یو ضعیف او کتابي نظر دی، دومره ضعیت دی چې حتی د شوروي غونډې د نړۍ یو ستر قدرت هم و نه شو کولی، هغه په افغانانو ومني.

د افغانانو د مقاومت غورځنګ د مرستې وړ غورځنګ

یو ولس چې له اقتصادي بېرته والي سره سره په خپلې خپلواکۍ او ملي حاکمیت دومره ټینګ وي، لکه افغان ولس چې دی او یو ولس چې له کمونیزم او د هغه له فرد زبېښوونکي او فرد نفي کوونکي ټوټالیټرین سیستم سره په دومره شدت مخالف وي او یو ولس چې هېواد یې د یوې پرلپسې

پراختیا غوښتونکې نظامي امپراتورۍ په وره کې پروت وي او یو ولس چې ملک یې د جهان ډېرې حساسې او مهمې سیمې سره نښلوي، باید د جهان خپلواک ملتونه یې د خپلې ملي مجازي او عادلې مبارزې په وخت کې یوازې پرېنږدي؛ مخصوصاً هغه ملتونه چې د ملي حاکمیت او سلف ډیټرمینشن اصل ته درناوي کوي او دغه اصل نه یوازې د هغوی د باندیني سیاست، بلکې د هغوی د ملي او سیاسي ژوند بنسټ تشکیلوي، له افغانانو سره د دوی په دغې حقې مبارزې کې مرسته کول په واقع کې کمونیزم په دغې حساسې سیمې کې قرنطین کول او د آزادۍ په مقابل کې له فرد زېبښوونکمي ټوټالیټریزم او دکتاتورۍ سره مقابله کول دي. که خدای مکړه دغسې زړور په خپلواکي مین ولس د خپلې برحقې آزادۍ په جگړه کې یوازې پرېښودل شو او ټوټالیټرین پرلپسې پراختیا غوښتونکې شوروي روسیه پرې اوس یا وروسته بره شوه، بیا دې څوک د پاکستان، ایران او منځني ختیځ له مصئونیت نه ډاډه نه وي او په دې حال کې به لویدیځ له هغې سیمې نه په شاتگ ته مجبور شوی وي چې د مشرانو په قول یې د دوی لپاره حیاتي اهمیت لري.

ژوند او آزادي

د دغې لیکنې په پای کې د هغو فقرو راوړل مناسب ښکاري چې پروفیسر کارل وټفوکل د خپل شرقي استبداد نومي نامتو اثر په پای کې راوړې دی او دلته له دغې موضوع سره چې په اصل او نهایت کې د آزادي او مریي توب مبارزه ده، نېغ ارتباط لري، وټفوگل وایي:

«په دې کې شک نه شته چې مونږ د یوې سرخلاصې تاریخي وضعې په مینځ کې واقع یو او په دې کې شک نه شته چې د اغېزمن انتخاب آزادي وجود لري؛ خو مونږ له خپلو فرصتونو څخه په صلاحیت سره استفاده نه

ده کړې. مونږ په لويديځې نړۍ کې د ټاټوليټرين ضد قوتونو لپاره پوره مجرا نه ده خلاصه کړې او چې دا کار مو نه دی کړی، مونږ د انتقال په حالت کې له اويوپيزو ټولنو سره د ټاټوليټرين ضد قوتونو د پياوړي کېدو په منظور لږ څه کړي دي.»

«خو په داسې حال کې چې د آزادۍ ډګر په ګړندۍ سره تنګېږي، د مدافعه کولو او پراخولو هڅه يې پياوړې کېږي. په داسې حال کې چې زمونږ د خپل دريځ قوي ارزيابي کولو ته مجبور شوي يو، مونږ به اوس هم زده کړو چې برى څنګه له ناکامۍ څخه وژغورو. يو نوی بصيرت چې پوره درک شوی، په قناعت بخښونکي ډول سره وړاندې شوی او په ډېرې زړورتيا سره تطبيق شوی دی، ممکن د نظامي او سياسي ايډيالوژيکي مبارزې مخ واړوي. دا ممکن د يو تاريخي بحران مخ بدل کړي. په نهايت کې د پوره دښمن په ضد د اتحاد د محاسبې د خطر منلو لپاره آمادګۍ او قرباني د ورکولو لپاره تياری د دوو ساده موضوعاتو په مناسبې ارزيابۍ پورې اړه لري، مريي توب او آزادي.»

«د لرغوني يونان ښو همشريانو د خپلو دوو تنو وطنوالو سپيرتياس (Sperthias) او بوليس (Bulis) له عزم نه قوت ومونډ چې هغه د تام قدرت هوس تر پښو لاندې کړ. د سپارتا دغه استازي سوزا ته د تګ په لار کې د پاراس له يو لوړ رتبه افسر هايدرنيس (Hydernes) سره مخامخ شول چې هغه د دې په بدل کې چې که دوی د هغه دکتاتور څښتن ستر پاچا ته تسليم شي، هغوی به په خپل پلرني هېواد کې ستر قدرت ته ورسول شي.

«هيرودتس د يونان د فايدې په غرض او د ټولو آزادو انسانانو د ښېګڼې لپاره د هغوی ځواب ثبت کړی دی. دوی ورته وويل: (ته يو اړخيز مشاور يې،

تـه د نیمایـي موضـوع تجربـه لـري؛ خـو پـه هغـې بلـې نیمایـي موضـوع سـتا علـم نـه رسـیږي. تـه د مریـي پـه ژونـد خبر یـې؛ خـو څنګـه چـې تـا د آزادۍ څکـه نـه ده کـړې، پـه دې نـه پوهېـږې چـې هغـه خـوږه ده یـا نـه ده؛ او کـه تـه د آزادۍ پـه نعمـت پوهېـدای، پـه مونـږ بانـدې بـه دې امـر کـړی وای چـې د هغـې لپـاره وجنګېـږو، نـه یـوازې پـه نیـزې سره، بلکـې د جنـګ پـه تبرګـي سره.»(۲)

۲ - د ییل پوهنتون خپرونه، کال ۱۹۵۵، مخ ۴۴۸.

کاکړ تاریخ بنسټ | بنیاد تاریخ کـــاکر

یادونه : د پوهاند محمد حسن کاکړ، ژوند او علمي
کارونو د لا پوهاوي لپاره زمونږ ویبپاڼه وګورئ

kakarfoundation.com